

4

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

dvouměsíčník/ročník 13

2019

Editorial	1	Vývoj zaměstnanosti starších osob ve vybraných zemích Evropské unie <i>Petr Wija</i>	22
Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy		Poznatky z praxe	
Marginalizace přídavku na dítě v ČR v letech 2005–2017 <i>Ivana Turková</i>	2	Platformová práce je v Česku rozšířenější než jinde v Evropě <i>Kateřina Smejkalová</i>	26
<i>Z Evropské unie – dokument</i>	12	Tvorba sítě základních a středních škol v kontextu dostupnosti a kvality vzdělání <i>Jan Mertl</i>	27
<i>Nová předsedkyně Evropské komise</i>		Oslavy 100 let MOP – ohlédnutí zaměstnavatelů <i>Vladimíra Drbalová</i>	30
<i>Ursula von der Leyenová o hospodářské a sociální politice Evropské unie</i>		Informační servis čtenářům	
„... protože to byla moje vina, tak musela na mě zvýšit hlas.“ Zkušenosti rodičů s mentálním postižením s nabízenou formální podporou	13	Recenze knihy „Vzdělání, dovednosti a mobilita“ <i>Magdalena Kotýnková</i>	31
<i>Zdeňka Adamčíková, Jana Bernoldová, Iva Strnadová, Kateřina Sedláková</i>		Recenze knihy „Česká rodina na počátku 21. století“ <i>Vladimír Barák</i>	32
Z Evropské unie		Novinky z činnosti VÚPSVu	35
Uplatňují se technokraté, scházejí státníci <i>Martin Potůček</i>	20	Novinky v knihovním fondu VÚPSVu	35
Nová sociální agenda pro Evropu z perspektivy zaměstnavatelů <i>Vladimíra Drbalová</i>	21	Abstracts of non-peer-reviewed articles	36

Editorial	1	Development of the employment of older persons in selected EU countries	22
Reviewed articles, studies, essays and analyses		Findings from practice	
The marginalisation of the child benefit in the Czech Republic between 2005 and 2017 <i>Ivana Turková</i>	2	Platform-based work is more widespread in the Czech Republic than elsewhere in Europe	26
<i>From the European Union – document</i>	12	Creation of a network of elementary and secondary schools with concern to the accessibility and quality of education	27
<i>New President of the European Commission Ursula von Leyen on the economic and social policy of the European Union</i>		Celebrating 100 years of the ILO – employers look back	30
„... because it was my fault, she had to raise her voice at me.“ Experiences of parents with intellectual disabilities with formal support	13	Information service for readers	
<i>Zdeňka Adamčíková, Jana Bernoldová, Iva Strnadová, Kateřina Sedláková</i>		Review of the book „Education, Skills and Mobility“	31
From the European Union		Review of the book „The Czech Family at the Beginning of the 21st Century“	32
The rise of technocrats at the expense of statesmen	20	News on RILSA's activities	35
A new social agenda for Europe from the employer perspective	21	New publications in the RILSA library	35
		Abstracts of non-peer-reviewed articles	36

For abstracts of the non-reviewed articles see page 36 and the 3rd page of the cover.

Časopis je zařazen Radou pro výzkum, vývoj a inovace do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR, a do databáze ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences).

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí, v první, tvořené rubrikou Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet příspěvky do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části, s tím, že uvedou, do které. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: petr.safarik@vupsv.cz.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 20 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat cca 15řádkový abstrakt, klíčová slova v češtině a kód JEL Classification. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Více viz: www.vupsv.cz/casopis

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

4/2019

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12
170 00 Praha 7 – Holešovice
IČO 45773009

Šéfredaktor: PhDr. Petr Šafařík
kontakt: petr.safarik@vupsv.cz
tel. 211 152 722

Tisk: Vydavatelství KUFŘ, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:
Česká pošta, s. p., odd. periodického tisku
Olšanská 38/9, 255 99 Praha 3
Kontakt: e-mail postabo.prstc@cpost.cz
fax: 267 196 287
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)
www.postabo.cz

Prodej za hotové:
Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 – Holešovice

Cena jednotlivého čísla: 60 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 31. 8. 2019

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© VÚPSV

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda – VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Doc. JUDr. Iva Fischerová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)
Prof. Ing. Eva Rievajová, Ph.D. (EU Bratislava)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)
Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (VŠFS)

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

nedlouho předtím, než se k Vám dostalo toto nové číslo Fóra sociální politiky, téma sociální politiky silně rezonovalo českým veřejným prostorem, a to navzdory obvyklé „okurkové sezóně“. Srpnové jednání o rozpočtu Ministerstva práce a sociálních věcí na rok 2020 patřilo v meziresortním srovnání k těm nejtěžším a nejemocionálnější komentovaným. Soudím, že tematická skladba čtvrtého čísla Fóra sociální politiky dobře ukazuje, že se jedná o opravdu důležitou a mnohovrstevnatou oblast.

První recenzovaný článek se zabývá vývojem přímé a nepřímé podpory rodin v Česku ve vazbě na příjmovou úroveň příjemců dávek v letech 2005–2017. Kromě precizní analýzy přináší i doporučení změny rodinné politiky: zrušení daňového bonusu a změny hranice pro vyplacení přídavku na dítě na čtyřnásobek životního minima domácnosti. Nejednoho čtenáře určitě zaujme i znepokojující autorčina zkušenost s tím, jak obtížné je pro zdejší výzkumné pracovníky získat od státních orgánů některá data, zde konkrétně ta od ministerstva financí a týkající se celkové roční výše daňového zvýhodnění dětí a vyplacených daňových bonusů.

Druhý recenzovaný článek je metodologicky ojedinělým pokusem zjistit, jak rodiče s mentálním postižením hodnotí práci sociálních pracovníků. Jedním ze závěrů studie je, že sociální pracovníci příliš nepoužívají metody posilující rodičovskou autonomii a zvyšující samostatnost osob s mentálním postižením.

V sekci věnované Evropské unii publikujeme jako dokument část programu, s níž se Ursula von der Leyenová úspěšně ucházela o funkci předsedkyně Evropské komise. Část programu týkající se hospodářské a sociální politiky následně komentují dva autoři s odlišným profesním zájmem. Martin Potůček, profesor v oboru veřejná a sociální politika, hodnotí zmíněné části programu kriticky a vyslovuje obavu, že jednostranný důraz Evropské komise na ekonomický rozvoj spoluzpříčiní prohloubení distance části občanů vůči EU. Vladimíra Drbalová, která zastává několik funkcí v zaměstnavatelských organizacích, vyslovuje obavu z dalších regulací podnikatelského prostředí a doporučuje změnu kursu sociální politiky tak, aby EU zajistila soulad své sociální dimenze s hospodářským růstem a konkurenceschopností.

Z dalších velmi zajímavých příspěvků tohoto čísla Fóra sociální politiky zde – z prostorových důvodů – mohu vyzdvihnout již jen dva. Politoložka Kateřina Smejkalová představuje novátorskou studii o tzv. platformizaci práce a komentuje překvapivá zjištění o tom, jak rozšířeným jevem je v České republice nový typ práce umožněný digitálními technologiemi.

Ekonom a expert na sociální politiku Jan Mertl pohotově zareagoval na nedávný verdikt Ústavního soudu ohledně tvorby sítě základních a středních škol a pregnantně formuluje doporučení pro danou sféru: mimo jiné posílit roli státních dotací v řízení sítě škol, omezit počet míst na víceletých gymnáziích, zachovat speciální školy a přestat přehnaně spoléhat na externí písemné testování.

Dvě, vlastně tři informace na závěr: jedna horší a dvě doufejme dobré. Toto číslo Fóra sociální politiky (dále též FSP) vychází se zpožděním zapříčiněným mimořádnými provozními okolnostmi. Velice se Vám za to omlouváme, zpoždění se dozajista již nebude opakovat. Dobrou zprávou je, že díky nabídce kvalitních textů od autorů a autorek přinášíme o čtyři strany více než obvykle. Tou třetí, také jistě dobrou zprávou je, že vydání příštího, pátého čísla je nyní blíž...

Budeme se těšit na Vaše případné ohlasy. Nechť jsou případně i polemické a kritické. Ostatně páté číslo FSP samo bude částečně polemické: v sekci nerecenzovaných příspěvků přineseme obsáhlou, podrobně argumentující polemiku hodnotící nyní zhruba již dvouletou praxi vyhlášených oblastí se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů, tzv. bezdoplatkových zón. V pátém čísle FSP se mimo jiné objeví i další reakce na výše zmíněnou část programu Ursuly von der Leyenové.

A na samý závěr mi dovoluňte poděkovat zde mé předchůdkyni v redakci tohoto časopisu, paní Haně Roztočilové. Fórum připravovala zhruba čtyři roky a velmi ochotně se se mnou dělila o své zkušenosti.

S přáním přínosného a inspirativního čtení
Petr Šafařík
šéfredaktor

Marginalizace přídavku na dítě v ČR v letech 2005–2017

Ivana Turková

Abstrakt

Od začátku ekonomické transformace prošla rodinná politika několika stadii vývoje, přičemž jedním z trendů současnosti je posílení vazby na ekonomickou aktivitu rodičů. Článek hodnotí vývoj přímé a nepřímé podpory rodin v Česku ve vazbě na příjmovou úroveň příjemců dávek a orientačně ukazuje fiskální rozměr jednotlivých forem podpory. Jednoznačným trendem tohoto vývoje je na straně jedné posilování nepřímé podpory rodin prostřednictvím slev a daňového bonusu. Na straně druhé naopak omezování přímé podpory rodin a marginalizace přídavku na dítě i porodného. Analýza byla komplikována obtížnou dostupností a nekonzistencí zdrojových dat. Přesto výsledky obsahují kvalifikované odhady fiskálních dopadů vybraných variant finanční podpory rodin. Vývoj nepřímé podpory rodin nebývá do socioekonomických analýz a statistik zahrnován, přínosem článku je kvantifikace daňového zvýhodnění dětí, které každoročně stoupá, za posledních deset let o 19,5 mld. Kč. Naopak na přímou dávkovou podporu prostřednictvím přídavku na dítě typické domácnosti s mediánovými příjmy nedosáhnou, jejich příjem by musel klesnout o 25–40 %. Výdaje v rámci státní sociální podpory ve stejném období klesly o 11,5 mld. Kč. Přímá dávková podpora rodin je v současné době v Česku zaměřena zejména na chudé domácnosti.

Klíčová slova: rodinná politika, přírůstek na dítě, sociální politika

Abstract

Since the beginning of the economic transformation, family policy has undergone several stages of development. One of the trends of the present day being the strengthening of the link to the economic activity of parents, this problematic issue is pointed out in the article. The article evaluates the development of direct and indirect support of families in the Czech Republic in relation to the income level of the beneficiaries and shows the fiscal dimension of individual forms of support. The clear trend of this development is, on the one hand, the strengthening of indirect family support, through tax relief and tax bonuses. On the other hand, limiting direct support to families and marginalizing child benefit and birth allowance. The analysis was complicated by the difficult availability and inconsistency of the source data. Nevertheless, the results contain qualified estimates of the fiscal impacts of selected family financial support options. The situation is indirect family support is usually not included in the socio-economic analyses and statistics; the contribution of the article is also the quantification of the tax advantage for children, which is increasing every year, by CZK 19.5 billion over the last ten years. Conversely, for direct benefit support through child benefit, typical households with median incomes will not reach it, as their income would have to fall by 25–40%. State social support expenditure decreased by CZK 11.5 billion in the same period. At present, direct benefit support for families in the Czech Republic is targeted mainly at poor households.

Keywords: family policy, child allowance, social policy

1. Úvod

Cílem tohoto článku je zhodnotit vývoj přímé a nepřímé podpory rodin v Česku ve vazbě na příjmovou úroveň příjemců dávek a orientačně ukázat fiskální rozměr jednotlivých forem podpory. Na základě toho lze ukázat, jak změny v průběhu poslední dekády omezily řadu účelných prvků rodinné politiky, jako je např. diferenciací rodinných dávek podle věku dítěte nebo přímou podporu rodin s dětmi, jejímž hlavním představitelem je přírůstek na dítě.

Téma podpory rodin, jemuž se bude článek věnovat, je poměrně komplikované k analýze a interpretaci, neboť důležitější podložení příslušných úvah je zásadně komplikováno rozdílností datové základny a malou koncepčností české rodinné politiky. Dalším problémem bezesporu je nedostupnost a nekonzistence dat mezi orgány státní správy – tedy ministerstvy financí, práce a sociálních věcí a generálním finančním ředitelstvím. Z těchto důvodů byla tomuto tématu ve výzkumné činnosti dosud věnována malá po-

zornost. Prezentované kalkulace tedy představují kvalifikovaný odhad dopadů jednotlivých opatření do rodinné politiky na základě dostupných dat, která bylo možno během výzkumu získat, ale slouží především k odborné diskusi a případná implementace systémových opatření rodinné politiky by musela být podložena dalšími údaji.

Téma podpory rodin také značně podléhá politickému cyklu a snaze prosadit do systému určité kritériální funkce, jako je např. motivace k práci nebo naopak sociální práva rodin s dětmi. Proto je nutné chápat tento článek jako výzkumnou sondu do tématu, jež nemá ambice jeho finálního nebo komplexního řešení, ale odkrytí některých nedokonalostí a disproporcí.

Jedním ze světových trendů v rodinné politice je též rozvoj služeb pro rodiny s dětmi, které umožňují lepší sladění pracovního a rodinného života pro oba rodiče. Tento článek se však tomuto nástroji rodinné politiky nevěnuje.

Základní koncepční otázkou týkající se tématu je nepochybně to, jak je vůbec podpora

rodin s dětmi pojmána. Čistě propopulační pojetí v současné době neodpovídá socioekonomickému vývoji, málokdo si pořizuje děti hlavně kvůli dávkám, a pokud ano, pak to stejně není žádoucí stav z pohledu jejich výchovy a smyslu celého počínání. Další možností je chápání dětí jako výsledku odpovědného chování a rozhodování rodičů, kteří berou v úvahu objektivní podmínky, ať jsou jakékoli, a zaslouží si pomoc především v sociální nebo hmotné nouzi, pokud se do této situace nedostali vlastní vinou. Poslední možnost spočívá v tom, že společnost, resp. stát provádí monitoring podmínek a financuje podporu pro rodiny s dětmi alespoň v té míře, aby na své svobodné rozhodnutí mít spolu děti rodiče významně nedoplátili, respektive aby ve vazbě na dostupné zdroje byly podmínky pro rodinu ve státě průběžně zlepšované. Tento přístup je v článku preferován.

Teoretická východiska

Rodinná politika je významným odvětvím sociální politiky a podpora rodin má fiskální i národohospodářský význam.

Od začátku polistopadové ekonomické transformace prošla několika stádii vývoje, přičemž jedním z trendů je cílenější podpora a posílení vazby na ekonomickou aktivitu rodičů. Projevem těchto trendů bylo rovněž zavedení kombinace slevy na dani a daňového bonusu, jehož zacílení je však poměrně diskutabilní (Jahoda & Godarová, 2013; Vostatek, 2016; Höhne & Kuchařová, 2016).

Existuje několik základních modelů rodinné politiky (Krebs, 2015). Mají svébytnou logiku a jejich prvky můžeme nalézt v sociálních systémech jednotlivých zemí (Kalíšková, 2017) i přístupech veřejné volby (Kalíšková, 2017). Prvním z nich je univerzalistický model, který podporuje každé dítě, resp. rodinu s dětmi bez ohledu na sociální status rodičů či rodiny jako celku, tedy preferuje netestované, univerzální rodinné dávky (Abrahamson, 2016). Druhým z nich je model konzervativní, který odvozuje podporu rodiny od pracovních výkonů a zásluh v kombinaci s testováním příjmů rodin. Třetím základním modelem je model liberální, který podporuje pouze děti z velmi chudých rodin na principu sociální potřeby a akcentuje odpovědnost občana za osud své rodiny. Volba konkrétní alternativy je většinou kombinací prvků, přičemž určující je, které systémové součásti jsou v dané zemi dominantní (Krebs, 2015), (Ferrarini, Nelson, & Hoog, 2012). Míra podpory se v jednotlivých zemích liší (Stănescu & Nemțanu, 2015), obecně se však uznává, že transfery rodinám s dětmi mají smysl (Barrientos & DeJong, 2006), aniž by nutně oslabily přirozenou motivaci rodičů se o děti starat a zabezpečit rodinu – jedná se o podporu, nikoli náhradu jejich role (Harvey, 2014).

Významnou otázkou dávek podpory rodin je, jakou formou a podle jakých kritérií budou vypláceny. V praxi České republiky jde o využití daňového bonusu spolu s přídávku na děti (Godarová, 2016), přičemž v pozadí jsou slevy na dani jakožto nepřímá podpora rodin s vyššími příjmy (Höhne & Kuchařová, 2016).

Český sociální systém aplikuje od reform v letech 2005–2007 poměrně nesystémový mix nástrojů finanční podpory rodin. Empirickým důkazem nesystémovosti sociálního zabezpečení je vývoj poskytování dávek státní sociální podpory – přídávku na dítě a porodného –, neboť kvůli řadě legislativních změn, změn rodinné politiky, změny hranic příjmového testování této dávky a slabé valorizaci životního minima byly tyto původně klíčové dávky marginalizovány až k faktické nahraditelnosti systémem sociální pomoci, což má poměrně zásadní dopady na charakter rodinné politiky v Česku. Rodinná politika tak osciluje mezi sociálními modely (striktně příjmově testovaný a nízký přídavek na dítě, univerzalisticky koncipovaný rodičovský příspěvek, slevy na dani a daňový bonus jako konzervativní/výkonový prvek a poměrně liberální

model zdanění osobních příjmů), čímž vzniká specifický mix nástrojů.

1 Vývoj přímé podpory rodin – přídávku na dítě, rodičovského příspěvku a porodného v letech 2005–2017

Státní sociální podpora je systém opatření státu zaměřených především k podpoře rodin s nezaopatřenými dětmi. Jedním z východisek je *princip participace*, na základě kterého stát poskytuje sociální dávky rodinám v případě uznané sociální situace, na jejíž řešení rodina vlastními prostředky nestačí. Při realizaci státní sociální podpory je dále uplatňován princip státem organizované *solidarity* ve dvou základních směrech, od bezdětných k rodinám s dětmi, a od vysokopříjmových k nízkopříjmovým rodinám (Krebs, 2015). Vzhledem k tomu, že jsou dávky státní sociální podpory (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře) cíleny na rodiny s nezaopatřenými dětmi, jsou označovány také za rodinné dávky. Jedná se o porodné, přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení a pohřebné.

V sociální politice ČR hraje velmi významnou roli institut životního minima, neboť v systému státní sociální podpory je kritériem pro poskytování některých dávek i pro stanovování jejich výše. Pokud čisté příjmy občanů po zaplacení daní nedosahují určité společensky uznané minimální hranice, jsou tyto příjmy do její výše, při splnění určitých podmínek, domácnostem státem dorovnávány formou dávky. Do roku 2006 bylo zákonem stanoveno životní minimum jakou dvousložkové a tvořil jej vždy součet částek potřebných k zajištění osobních potřeb (výživy) jednotlivce a ostatních základních osobních potřeb všech členů rodiny a z částky potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost (tedy i na bydlení) odpovídající počtu členů rodiny. Celkové životní minimum bylo součtem všech částek na osobní potřeby jednotlivých členů domácnosti a jedné částky na společné potřeby domácnosti. Od roku 2007 je životní minimum stanoveno jako jednosložkové a tvoří jej součet částek potřebných k zajištění výživy a ostatních základních potřeb členů rodiny, nezahrnuje již nezbytné náklady na bydlení. Sociální dávky k zajištění úhrady nezbytných nákladů na bydlení byly přesunuty do zákona o pomoci v hmotné nouzi a jsou nově upraveny i v zákoně o státní sociální podpoře.

Vyloučením nákladů na bydlení z konstrukce životního minima v roce 2007 došlo k nárůstu výdajů spojených s touto dávkou státní sociální podpory z 2,5 mld. Kč v roce 2005 až na 8,6 mld. Kč v roce 2017. Změna konstrukce životního minima přispěla ještě k větší netransparentnosti celého systému a administrativní náročnosti. Hranice životního minima byla sice snížena, ale vzápětí

tuto mezeru vyplnil nárůst dávek na příspěvek a doplatek na bydlení, které jsou navíc čerpány ze dvou odlišných systémů – státní sociální podpory a sociální pomoci, které se přes veškeré vládní i politické snahy nepodařilo dosud sloučit, stejně tak vytvořit jednotnou cenovou mapu nájemného plátou pro celé území ČR. Místo podpory rodin v rámci sociální politiky tak dochází k přímé podpoře podnikatelů–pronajímatelů.

Přídavek na dítě (*dále jen PND*) je poskytován rodinám s nezaopatřenými dětmi a přispívá ke krytí nákladů spojených s jejich výchovou a výživou. Nárok na PND má nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž průměrný měsíční čistý příjem v uplynulém kalendářním roce nepřevyšil 2,4násobek životního minima rodiny (od roku 2018 2,7násobek). V letech 2005–2007 byla výše PND odstupňovaná podle výše příjmu rodiny a příslušného koeficientu, (jednalo se o tzv. zvýšenou, sníženou nebo základní výměru). Od roku 2008 byly zrušeny tři výměry a až do roku 2017 je PND vyplácen všem příjemcům jednotnou částkou, závislou pouze na věku nezaopatřeného dítěte. Nový způsob výpočtu PND od roku 2008 znamenal výrazný pokles počtu příjemců této dávky, neboť byl dříve poskytován ve snížené výměře od čtyřnásobku životního minima. Vládními opatřeními v této době došlo k absolutnímu poklesu hranice životního minima rodin, vyloučením částky na společné potřeby domácnosti a dále snížením životního minima dětí v dané věkové kategorii. U dětí do 6 let o 150 Kč, do 15 let o 350 Kč a do 26 let o 280 Kč. Navíc došlo k poklesu koeficientu nutného pro výpočet rozhodného příjmu v rodině na 2,4. Pokles hranice rozhodného příjmu domácností po změně konstrukce životního minima znamenal praktickou likvidaci přímé podpory rodin prostřednictvím přídávky na děti. Výdaje na PND klesly z 11,2 mld. Kč v roce 2005 až na 2,5 mld. Kč v roce 2017.

Účelem rodičovského příspěvku (*dále jen RP*) je finančně podpořit rodiče v době, kdy se nemůže jeden z rodičů, z důvodu péče o dítě do 4 let věku, být výdělečně činný. Oprávněnou osobou je matka nebo otec. Nárok na tento příspěvek má rodič, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě do 4 let nebo o dítě do 10 let, je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené. V roce 2005–2006 činila měsíční výše RP součin částky na osobní potřeby rodiče, který má na tento příspěvek nárok, a koeficientu 1,54. V roce 2007 byl RP stanoven ve výši částky odpovídající 40 % průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře za kalendářní rok, který o 2 roky předchází kalendářnímu roku, v němž se rodičovský příspěvek poskytuje. Došlo tak k výraznému nárůstu výdajů na tuto sociální dávku na 28,7 mld. Kč, tzn. více než dvojnásobně oproti předchozímu roku. Pro příjemce této dávky státní sociální podpory znamenala tato zákonná změna zvýšení

Tabulka 1: Celkové roční výdaje na dávky státní sociální podpory v letech 2005–2017, v mil. Kč

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Přídavek na dítě	11195	11033	10236	6232	4736	3862	3498	3334	3329	3206	3057	2817	2479
Rodičovský příspěvek	12627	13526	28690	28294	28586	27722	25709	24950	24338	22913	22480	22625	22984
Porodné	895	1591	2097	1647	1579	1565	292	144	148	143	256	256	218
Příspěvek na bydlení	2459	2287	1565	1619	2280	3521	4641	5732	7404	8843	9161	9261	8622
Sociální příplatek	4779	4418	4607	3174	2962	3100	786	48	-2	-1	-1	0	0
Pohřebné	533	513	509	71	17	16	15	15	14	13	14	13	13
Přísp. na péči o dítě v zař.	2	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Přísp. na škol. pomůcky	0	65	57	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CELKEM	32490	33547	47761	41039	40160	39786	34941	34223	35231	35117	34967	34972	34316

Zdroj: vlastní zpracování na základě interních dat MPSV, oddělení statistické metodiky a reportingu

z 3 696 Kč měsíčně v roce 2006 na 7 582 Kč v roce 2007.

Od roku 2008 je výše RP v součtu za celou dobu jejího pobírání 220 000 Kč (v případě narozených dvojčat a vícčetat je maximální výše částky 330 000 Kč), ale je možné si dle délky pobírání této dávky do určité míry zvolit vyšší měsíční částky RP. Maximální doba pobírání RP je do 4 let věku dítěte – v této variantě měsíční částka činí 3 800 Kč. Minimální možná doba pobírání RP je do 20 měsíců věku dítěte a měsíčně 11 500 Kč. Toto jsou krajní varianty, rodiče mohou čerpat RP v jiné měsíční částce a po jinou dobu. Volbu RP lze každé tři měsíce měnit, rodiče se mohou v péči o dítě v průběhu čerpání RP střídát. V průběhu čerpání RP může rodič chodit do práce a pobírat mzdu v libovolné výši, protože příjem rodičů není sledován, musí však být řádně zajištěna péče o dítě jinou zletilou osobou. Dítě starší dvou let je možné v neomezeném rozsahu dávat do školky, u dětí mladších 2 let je limitován pobyt ve školce nebo v jeslích pouze na 46 hodin v daném měsíci. RP zaznamenal v letech 2005–2017 takřka dvojnásobný nárůst výdajů na tuto dávku. V roce 2005 to bylo 12,6 mld. Kč, v roce 2017 23,0 mld. Kč.

Porodné je další dávkou státní sociální podpory, jejímž účelem je pomáhat rodinám s nižšími příjmy kompenzovat náklady spojené s narozením dítěte. Jedná se o dávku, která je vyplácena jednorázově, oprávněnou osobou je v případě porodného matka dítěte. Od roku 2005 do března 2006 činila výše porodného v případě narození jednoho dítěte součin částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 5,0, při narození dvou dětí koeficient 6,0 a při tří a více dětí koeficient 10,0. Od dubna 2006 do prosince 2006 se koeficient pro výpočet výše porodného zvýšil, v případě narození jednoho dítěte koeficient 10,0, při narození dvou a více dětí koeficient 15,0.

V roce 2007 došlo k dalšímu mírnému nárůstu, v případě narození jednoho dítěte na koeficient 11,1, při narození dvou a více dětí na koeficient 16,6. Přelomovou změ-

nou ve vyplácení této dávky státní sociální podpory byl rok 2008, kdy byla výše porodného stanovena částkou 13 000 Kč na každé narozené dítě. Do konce roku 2010 měla tedy na porodné ve výši 13 000 Kč nárok každá rodička bez ohledu na počet dětí nebo výši příjmu domácnosti. Od ledna 2011 došlo k podstatnému omezení porodného jen na první živě narozené dítě a jen pro domácnosti s příjmem nepřevyšujícím 2,4násobek životního minima rodiny. V případě narození dalšího dítěte nebo dětí činila výše porodného 19 500 Kč. Tímto vládním opatřením došlo k marginalizaci této dávky, neboť toto omezení výplaty dávek porodného znamenalo, pokles výdajů z 1,6 mld. Kč v roce 2010 až na 292 mil. Kč v roce 2011.

V roce 2015 došlo k další změně ve vyplácení porodného. Výše porodného je nově 13 000 Kč na první živě narozené dítě a 10 000 Kč na druhé dítě, pro domácnosti s příjmem nepřevyšujícím 2,7násobek životního minima rodiny. Do příjmů, které mají vliv na výpočet, se nezapočítává ani RP ani PND. Započítat je – ale kromě příjmů ze zaměstnání – nutné i případnou podporu

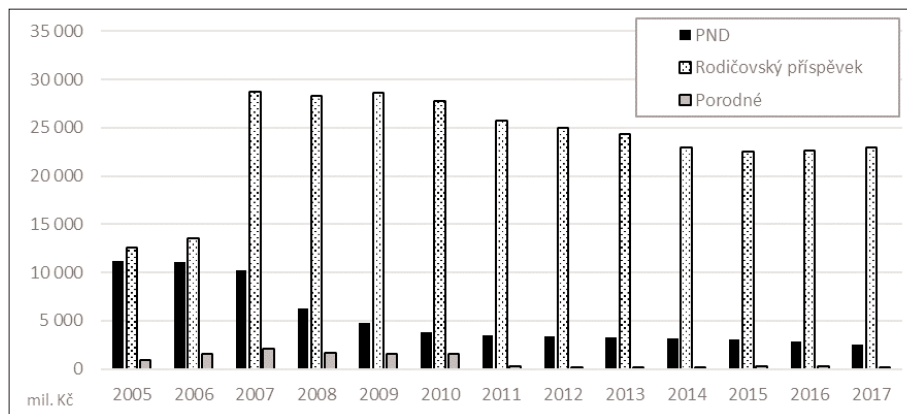
v nezaměstnanosti nebo příjem invalidního důchodu. V tabulce 3 je uveden přehled celkových výdajů na porodné od roku 2005 až do roku 2017. Omezením této dávky v roce 2011 vláda meziročně ušetřila 1,3 mld. Kč, neboť výdaje na porodné klesly na 292 mil. Kč a do roku 2014 došlo k dalšímu snížení až na 143 mil. Kč. Navýšení koeficientu na 2,7 v roce 2015 znamenalo nárůst výdajů o 113 mil. Kč. Přestože v roce 2017 činily tyto výdaje 218 mil. Kč, jedná se o zanedbatelnou podporu jen pro nízkopříjmové rodiny na úrovni chudinské dávky.

V tabulce 1 jsou přehledně uvedeny roční výdaje na dávky státní sociální podpory v analyzovaném období let 2005–2017.

Z grafu 1 je zřejmá marginalizace PND i porodného. Tyto dříve dvě významné dávky přímé podpory rodin zcela ztrácejí v rodinné politice svou roli a význam.

V rámci reformy veřejných financí došlo od 1. 1. 2008 k zásadním úpravám většiny dávek státní sociální podpory. Došlo ke snížení dávek poskytovaných v závislosti na příjmech domácnosti, kdy podíl PND na celkových dávkách státní sociální podpory, který činil v roce 2005 34,5 %, se do roku 2017

Graf 1: Vývoj ročních výdajů na PND, rodičovský příspěvek a porodné v letech 2005–2017, v mil. Kč

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů v tabulce 3, a interních dat MPSV, oddělení statistické metodiky a reportingu

snížil na 33,0 %, porodné z 2,8 % na 0,6 %. Naopak podíl netestovaných dávek významně vzrostl, zejména je to patrné u RP, který v roce 2017 činil 67,0 % všech dávek státní sociální podpory, zatímco v roce 2005 byl tento podíl pouze 38,9 %. RP je tedy dlouhodobě nejvýznamnější dávkou státní sociální podpory, dvě třetiny všech finančních prostředků určených na výplatu dávek státní sociální podpory jsou vypláceny právě prostřednictvím této dávky. Lze konstatovat, že je tento dobrovolný systém v rámci podpory rodin dobře nastaven (až na absenci valorizačních schémat) a velice flexibilně reaguje na změny v rodinné situaci. Diskutabilní však zůstává podmínka celodenní řádné péče o dítě versus možnost výdělků v libovolné výši, a také možnost umístění dítěte do školky v neomezeném rozsahu.

V roce 2005 se vyplátilo v rámci státní sociální podpory 32,5 mld. Kč, do roku 2009 se tyto výdaje zvýšily na 40,2 mld. Kč. V následujících letech až do roku 2017 byl zaznamenán vždy pokles těchto výdajů až na 36,3 mld. Kč. Podpora rodin s dětmi v rámci sociální politiky se tak zjevně přesouvá do jiných forem daňové politiky - daňových úlev a daňových bonusů ve snaze podpořit motivaci k práci, což je velice diskutabilní.

2 Vývoj nepřímé podpory rodin – nároku na daňové zvýhodnění dětí v letech 2005–2017

Důležitým nástrojem daňové politiky jsou daňové úlevy, kterými stát nepřímo ovlivňuje chování daňových subjektů.

V rámci daňového systému se sociální politika realizuje právě prostřednictvím daňových úlev (daňových výdajů), které přináší poplatníkům výhodu ve formě nižší nebo později zaplacené daně ve srovnání se stavem, kdy by takové opatření v zákoně zahrnuto nebylo. Daňové úlevy¹ jsou v podstatě veškeré slevy na dani, odpočty, osvobození či jiná daňová zvýhodnění - tedy vše, co umožňuje subjektům snížit jejich daňovou povinnost.

V roce 2005 došlo k zavedení slev na dani na dítě, které nahradily odečitatelné položky ze základu daně. V letech 2005–2007 byla poskytována sleva na dítě ve výši 6 000 Kč ročně, tzn. 500 Kč měsíčně na každé nezaopatřené dítě. V letech 2008 a 2009 byl tento nárok na daňové zvýhodnění dětí zvýšen na 10 680 Kč ročně, tj. 890 Kč měsíčně. I v dalších

Tabulka 2: Vývoj měsíčních a ročních výdajů na daňové zvýhodnění dětí v letech 2005–2017, v Kč

	Pořadí dítěte v domácnosti	Počet domácností	Počet dětí dle pořadí	Nárok na daňové zvýhodnění	CELKEM měsíčně	CELKEM ročně
2005	1	683 431	683 431	341 715 500		
	2	645 930	1 291 860	645 930 000	1 166 955 500	14 003 466 000
	3+	119 540	358 620	179 310 000		
2006	1	691 258	691 258	345 629 000		
	2	629 119	1 887 357	943 678 500	1 403 028 500	16 836 342 000
	3+	113 721	227 442	113 721 000		
2007	1	706 195	706 195	353 097 500		
	2	627 152	1 881 456	940 728 000	1 404 762 500	16 857 150 000
	3+	110 937	221 874	110 937 000		
2008	1	692 007	692 007	615 886 230		
	2	625 489	1 250 978	1 113 370 420	2 031 319 090	24 375 829 080
	3+	113 132	339 396	302 062 440		
2009	1	709 245	709 245	631 228 050		
	2	615 678	1 231 356	1 095 906 840	2 048 317 200	24 579 806 400
	3+	120 293	360 879	321 182 310		
2010	1	703 600	703 600	680 381 200		
	2	637 588	1 275 176	1 233 095 192	2 237 683 449	26 852 201 388
	3+	111 757	335 271	324 207 057		
2011	1	704 469	704 469	681 221 523		
	2	608 756	1 217 512	1 177 334 104	2 244 292 894	26 931 514 728
	3+	132 967	398 901	385 737 267		
2012	1	716 377	716 377	800 193 109		
	2	601 281	1 202 562	1 343 261 754	2 552 531 539	30 630 378 468
	3+	122 076	366 228	409 076 676		
2013	1	702 395	702 395	784 575 215		
	2	603 769	1 207 538	1 348 819 946	2 543 111 878	30 517 342 536
	3+	122 267	366 801	409 716 717		
2014	1	697 786	697 786	779 426 962		
	2	590 092	1 180 184	1 318 265 528	2 540 882 346	30 490 588 152
	3+	132 256	396 768	443 189 856		
2015	1	684 691	684 691	764 799 847		
	2	596 008	1 192 016	1 450 683 472	2 740 994 630	32 891 935 560
	3+	136 461	409 383	525 511 311		
2016	1	674 842	674 842	753 798 514		
	2	602 606	1 205 212	1 527 003 604	2 861 731 025	34 340 772 300
	3+	136 657	409 971	580 928 907		
2017	1	694 250	694 250	775 477 250		
	2	584 972	1 169 944	1 599 313 448	3 031 811 239	36 381 734 868
	3+	138 291	414 873	657 020 541		

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty z dat ČSÚ Příjmy a životní podmínky domácností, domácnosti podle počtu nezaopatřených dětí. Dostupné: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-rn2to6gtkz>

Tabulka 3: Celkové roční výdaje na daňové zvýhodnění dětí v letech 2005–2017, v mil. Kč

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Nárok na daňové zvýhodnění	14 003	16 836	16 857	24 376	24 580	26 852	26 932	30 630	30 517	30 491	32 892	34 341	36 382
- daňový bonus	541	1 942	2 733	4 027	6 457	7 355	7 224	7 869	9 271	8 508	8 766	8 552	8 427
- sleva na dani na děti	13 462	14 894	14 124	20 349	18 123	19 497	19 708	22 761	21 246	21 983	24 126	25 789	27 955

Zdroj: vlastní zpracování z údajů v tabulce 2, data o výdajích na daňový bonus z interních údajů MPSV, kterému MF ČR údaje poskytuje

letech docházelo k postupnému navyšování této slevy, a tím pádem i k posilování nepřímé podpory rodin. V roce 2010 a 2011 se jednalo o roční slevu na dítě ve výši 11 604 Kč (měsíčně 967 Kč), v letech 2012–2014 ročně 13 404 Kč (měsíčně 1 117 Kč). Přelomovým obdobím byl rok 2015, kdy se sleva na dítě začala diferencovat podle pořadí dětí v rodině, přičemž daňové zvýhodnění na první dítě v rodině v letech 2015–2017 zůstalo stejné jako v předcházejícím období, tzn. ročně 13 404 Kč (měsíčně 1 117 Kč). U druhého dítěte se tato sleva začala postupně zvyšovat, v roce 2015 to bylo 15 804 Kč ročně (měsíčně 1 317 Kč), v roce 2016 ročně 17 004 Kč (měsíčně 1 417 Kč) a v roce 2017 ročně 19 404 Kč (měsíčně 1 617 Kč). U třetího a dalšího dítěte v rodině byl obdobný trend postupného zvyšování slevy na vyživované dítě. V roce 2015 ročně 17 004 Kč (měsíčně 1 417 Kč), v roce 2016 ročně 20 604 Kč (měsíčně 1 717 Kč) a v roce 2017 ročně 24 204 Kč (měsíčně 2 017 Kč).

Trend posilování nepřímé podpory rodin i nadále pokračuje, neboť v roce 2018 vláda schválila další navýšení daňového zvýhodnění na první vyživované dítě, a to na 15 204 Kč ročně (měsíčně 1 267 Kč), u druhého a třetího dítěte se výše slevy neměnila. V roce 2019 se nárok na daňové zvýhodnění dětí neměnil.

Vzhledem k neochotě Generálního finančního ředitelství a Ministerstva financí ČR (dále jen MF ČR) poskytnout konkrétní data týkající se celkové roční výše daňového zvýhodnění dětí a vyplacených daňových bonusů bylo nutné čerpat údaje o daňových bonusech z dat Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), kterému je MF ČR na rozdíl od odborné veřejnosti poskytuje. Ministerstvo financí je jediným orgánem státní správy, který má ve své kompetenci vést agendu týkající se daňového zvýhodnění dětí (ČSÚ toto nesleduje), ale nejenže údaje nezveřejňuje, ale ani na žádost je veřejnosti neposkytuje, a dokonce jejich údajné zpracování zpoplatňuje, čímž přístup k těmto informacím znesnadňuje, a dochází tak k porušování zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. MF ČR se rodinnou politikou, ani sociální situací rodin nezabývá, je tedy logické, že údaje postupuje MPSV, ale bohužel žádné výstupy, týkající se daňového

zvýhodnění dětí, veřejnosti k dispozici nejsou.

Následující údaje týkající se daňového zvýhodnění dětí byly tedy vypočteny z dat ČSÚ Příjmy a životní podmínky domácností, domácností podle počtu nezaopatřených dětí. V tabulce 2 je vypočten celkový měsíční a roční nárok na daňové zvýhodnění dětí v letech 2005–2017. Z výsledků je patrný stabilní meziroční nárůst nároku na daňové zvýhodnění dětí. Zatímco v roce 2005 se jednalo o nárok ve výši 14,0 mld. Kč, v roce 2017 už 2,5krát více, a to 36,4 mld. Kč.

Zatímco běžné slevy na poplatníka, manželku, studenta či zdravotně postiženého si může daňový poplatník odečíst jen do výše skutečně odvedené daně, u slevy na dítě lze využít daňový bonus. V tabulce 3 je uveden celkový roční nárok na daňové zvýhodnění dětí, který je součtem celkových výdajů státu na daňový bonus a slev na dani na děti, neboť v případě, že nemůže poplatník uplatnit celou výši slevy na dítě, uplatňuje daňový bonus.

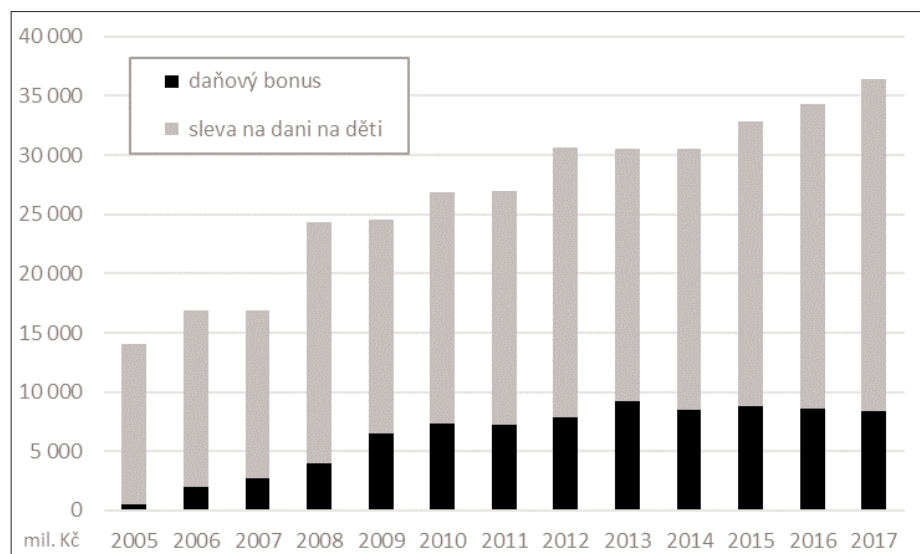
Výdaje na daňové bonusy od roku 2005, kdy byly zavedeny, neustále meziročně stoupaly z 541 mil. Kč až na 9,3 mld. Kč v roce 2013. V posledních čtyřech letech 2014–2017 se jejich hodnota ustálila v průměru na 8,6 mld. Kč ročně.

Výdaje na slevy na dani na děti vykazují také jasně rostoucí trend, v roce 2005 to bylo 13,5 mld. Kč, v roce 2017 28,0 mld. Kč, což je o 107,4 % více. Tato tvrzení jsou přehledně znázorněna v grafu 2.

Na daňový bonus nemají nárok dlouhodobě nezaměstnaní, invalidní důchodci a osoby bez zdanitelných příjmů. Nárok na tento daňový bonus má poplatník, který měl roční příjem alespoň ve výši šestinásobku minimální mzdy, tzn. ten, kdo si vydělal za rok 2017 alespoň 66 000 Kč. Limit maximálního ročního daňového bonusu je 60 300 Kč, minimum 100 Kč. Od roku 2018 se limit minimálního výdělku zvyšuje na 73 200 Kč a dále se omezil okruh příjemců, neboť se v současné době zahrnují do výše zmíněného šestinásobku minimální mzdy pouze výdělky ze zaměstnání nebo podnikání (aktivní příjmy z výdělečné činnosti), ale už nikoliv příjmy z kapitálového majetku a nájmu (pasivní příjmy), jak tomu bylo před rokem 2018. Kvůli růstu minimální mzdy se hranice pro vyplácení daňového bonusu v roce 2019 zvyšuje na 80 100 Kč ročně.

Relaci nepřímé podpory rodin k dalším hlavním dávkám přímé podpory rodin (PND, rodičovskému příspěvku a porodnému) ukazuje graf 3, který je vzhledem k tématu článku

Graf 2: Vývoj ročních výdajů na daňové zvýhodnění dětí v letech 2005–2017, v mil. Kč

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů v tabulce 3 a interních dat MPSV, oddělení statistické metodiky a reportingu

klíčový. Je zjevné, že pokles výplat přídatku na dítě a porodného je doprovázen zvýšením nároku na daňové zvýhodnění prostřednictvím nepřímé podpory rodin.

3 Nárok na přírdek na dítě a porodné u jednotlivých sociálních skupin

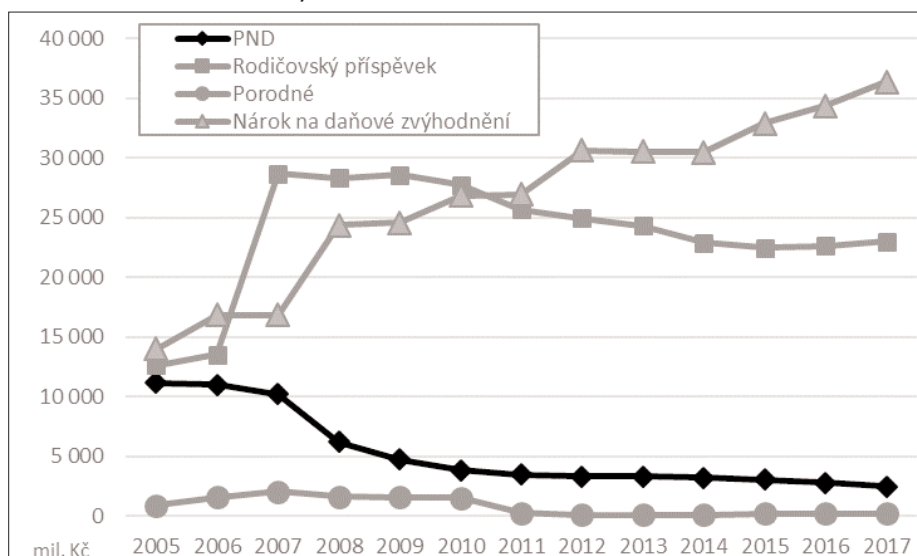
Byly zvoleny tři modelové situace rodin, kdy žitel/žitelka má příjem na úrovni mediánu a konfigurace jsou následující:

- Model č. 1 – samožitelka, 1 dítě (8 let)
- Model č. 2 – žitel, matka v domácnosti, 2 děti (2 a 7 let)
- Model č. 3 – žitel, žitelka, 2 děti (14 a 18 let)

Na základě legislativních úprav podpory rodin ve sledovaných letech a na základě platných právních předpisů a statistik Českého statistického úřadu (*dále jen ČSÚ*) byla vytvořena kalkulace nároku na přírdek na dítě pro vybrané modelové domácnosti. Záměrně bylo zvoleno období roku 2006 a 2007, kdy došlo ke změně konstrukce životního minima, a rok 2008, kdy byly uplatněny zásadní změny v oblasti sociální politiky. Dále rok 2017 v návaznosti na analýzy v předchozí kapitole. Dle platných daňových předpisů byl také kalkulován čistý příjem domácnosti a následně zjišťována mezera, která domácnostem chybí k příznání přímé dávkové podpory na děti – PND a porodného.

V tabulce 4 je v prvním sloupci kalkulován čistý mediánový příjem ženy – žitelky. ČSÚ sleduje ve svém strukturálním šetření mezd zaměstnanců pouze výši mediánových hrubých mezd podle hlavních tříd, proto bylo nutné dle platné legislativy v příslušných letech upravit hrubé mzdy o odvody zdravotního a sociálního pojištění, a dále o zálohu na daň z příjmu fyzických osob (*dále jen DPFO*). Čistý mediánový příjem je uveden pouze s uplatněním základní slevy na poplatníka (v roce 2007 600 Kč, od roku 2008 2070 Kč). Měsíční čistý příjem rodiny už je uveden po odečtení měsíční slevy na jedno dítě, která je uvedena v tabulce. Od roku 2015 se slevy na dítě začaly diferencovat podle počtu dětí, resp. pořadí

Graf 3: Výdaje na PND, rodičovský příspěvek, porodné a na daňové zvýhodnění dětí v letech 2005–2017, v mil. Kč

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat v tabulkách 2 a 3 a interních dat MPSV, oddělení statistické metody a reportingu

dítěte v rodině, nikoliv podle věku jako je tomu u PND. Životní minimum na rodinu bylo vypočteno dle platné legislativy. V roce 2006 se jednalo o součet: dospělá osoba + dítě v kategorii 6–10 let + společné potřeby dvoučlenné domácnosti. Poté byla tato konstrukce zrušena a od roku 2007 se jedná o součet prvního dospělého + dítě v kategorii 6–10 let, čímž se celkový součet životního minima za tuto rodinu podstatně snížil. Částečně by ho měl kompenzovat příspěvek na bydlení, který však v případě nájemního bydlení není primárně podporou rodiny, nýbrž pronajímatele (vlastníka) nemovitosti. Tato dávka je (spolu s doplatkem na bydlení) často zneužívána a fiskální náklady významně stouply z 1,6 mld. Kč v roce 2007 až na 8,6 mld. Kč v roce 2017. Od roku 1996 až do roku 2007 byl PND testován ve třech výměřích – základní, snížené nebo zvýšené. Od roku 2008 do 2017 pouze v základní výměři násobené koeficientem 2,4. Na základě porovnání maximální hranice rozhodného příjmu a čisté mzdy samožitelky měla tato rodina nárok na PND v letech 2006–2007 ve snížené výměři. V roce 2006 273 Kč, v roce 2007 314 Kč.

V důsledku změn konstrukce životního minima a legislativních změn nemá od roku 2008 rodina v tomto modelu nárok na PND, i když se jedná o samožitelku s čistou mzdou na úrovni mediánu.

Příjem samožitelky by musel v roce 2017 klesnout o 6 533 Kč, tedy toto snížení příjmu by muselo být o 34 %, aby vznikl nárok na PND. Z tohoto výsledku je patrné, jaký negativní vliv měla změna konstrukce životního minima a daného koeficientu na příznání nároku na PND. V tomto modelu má v roce 2017 samožitelka nárok na PND na úrovni 66 % mediánu čistého příjmu. Přítomný příjem na úrovni 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu je dle Eurostatu hranicí rizika chudoby. Od 1. 1. 2018 je v platnosti výše koeficientu 2,7, ale v tomto modelu se toto zvýšení nijak neprojeví, tzn. tato zákonná úprava je vzhledem k nároku na PND absolutně neúčinná, nárok na PND nevznikne. Výše koeficientu by musela být zvýšena na 3,7, tzn. maximální hranice rozhodného příjmu by se tím zvýšila na 19 536 Kč, což je více než čistý příjem rodiny. V případě navýšení koeficientu na 3,7 této rodině vznikne nárok na přírdek na dítě ve výši

Tabulka 4: Modelová situace rodiny č. 1, v Kč

Model č. 1: samožitelka, 1 dítě – věk 8 let							
Rok	Čistý medián. příjem	Měsíční slevy na jedno dítě	Měsíční čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na přírdek	Přírdek na dítě – 8 let	Celkový čistý příjem rodiny
2006	13565	500	14065	6980	20940	273	14338
2007	14280	500	14780	4840	19360	314	15094
2008	15094	890	15984	4840	11616	0	15984
2017	18088	1117	19205	5280	12672	0	19205

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty na základě legislativy daní a sociálního zabezpečení a statistik ČSÚ – strukturální šetření mezd zaměstnanců – mediány hrubých měsíčních mezd podle hlavních tříd

610 Kč. Obdobná situace v tomto modelovém případě je i u nároku na porodné. Hranice rozhodného příjmu rodiny by musela klesnout o 4 949 Kč, tzn. o 26 %, aby vznikl nárok na porodné ve výši 13 000 Kč nebo navýšit koeficient také na 3,7 místo současných 2,7. Všechny výsledky jsou přehledně uvedeny v tabulce 5.

V tabulce 6, u modelu č. 2, je ve sloupci čistý mediánový příjem stejná konstrukce výpočtu čisté mzdy jako u předchozího modelu č. 1 s tím rozdílem, že se zde jedná o příjem muže/živatele a měsíční slevy jsou uplatněny na dvě děti, v pořadí první a druhé. Životní minimum na rodinu bylo opět vypočteno stejným způsobem jako v předchozím případě, dle platné legislativy. V případě nároku na PND je použita stejná konstrukce výpočtu jako u modelu č. 1. Na základě porovnání maximální hranice rozhodného příjmu

Tabulka 5: Mezera mezi příjmem rodiny a nárokem na PND a porodné v roce 2017, v Kč a v %

Model č. 1: samoživitelka, 1 dítě – věk 8 let						
Rok	Čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na přidavek	Snížení příjmu pro nárok na PND	Snížení v %	Přídavek na dítě – 8 let
2017	19 205	5 280	12 672	6 533	34	610
Rok	Čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na porodné	Snížení příjmu pro nárok na porodné	Snížení v %	Porodné
2017	19 205	5 280	14 256	4 949	26	13 000

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty z údajů v tabulce 4

Tabulka 6: Modelová situace rodiny č. 2, v Kč

Model č. 2: žitel, matka v domácnosti, 2 děti – věk 2 a 7 let									
Rok	Čistý medián. příjem	Rodičovský příspěvek	Měsíční slevy na dvě děti	Měsíční čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na přidavek	Přidavky na děti		Celkový čistý příjem rodiny
							2 roky	7 let	
2006	16 286	3 696	1 000	20 982	11 760	21 168	490	546	22 018
2007	17 393	7 582	1 000	25 975	9 040	36 160	256	314	26 545
2008	18 485	7 600	1 780	27 865	9 040	21 696	0	0	27 865
2017	21 270	7 600	2 734	31 604	9 850	23 640	0	0	31 604

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty na základě legislativy daní a sociálního zabezpečení a statistik ČSÚ – strukturální šetření mezd zaměstnanců – mediány hrubých měsíčních mezd podle hlavních tříd

a čistého příjmu této rodiny měla tato rodina nárok na PND v roce 2006 a 2007. V roce 2006 v základní výměře a v roce 2007 ve snížené výměře. Od roku 2008 tato rodina nárok na přidavek na děti nemá.

Měsíční čistý příjem této rodiny by musel v roce 2017 klesnout o 7 964 Kč, tzn. toto snížení příjmu by muselo být o 25 %, aby vznikl nárok na přidavky na děti ve výši 1 110 Kč. Výše koeficientu 2,7 od roku 2018 je i v tomto případě neúčinná a nárok na přidavky na děti této rodině nevznikne. Aby mohla tato rodina čerpat PND, muselo by dojít ke zvýšení hranice rozhodného příjmu na 32 505 Kč, což odpovídá výši koeficientu 3,3. U porodného by musela hranice rozhodného příjmu klesnout o 5 009 Kč, tzn. o 16 %, aby vznikl nárok na porodné v jednorázové výši 13 000 Kč – viz níže v tabulce 7.

V tabulce 8, u modelu č. 3, je ve sloupci čistý mediánový příjem, příjem muže/živatele a ženy/žitelky se stejnou konstrukcí výpočtu čisté mzdy jako v předchozích modelech. Měsíční slevy jsou uvedeny dohromady za obě děti, v pořadí první a druhé. Životní minimum na rodinu vypočteno dle platné legislativy v daném roce. V případě nároku na PND byla použita stejná konstrukce výpočtu jako u modelů č. 1 a č. 2. Opět na základě

porovnání maximální hranice rozhodného příjmu a čistého příjmu této rodiny měla tato rodina nárok na PND pouze v letech 2006 a 2007 ve snížené výměře. Od roku 2008 tato rodina nárok na přidavek na děti nemá.

Měsíční čistý příjem této rodiny by musel v roce 2017 klesnout o 16 748 Kč, tzn. o 40 %, aby vznikl nárok na PND ve výši 1 310 Kč. Ani v tomto případě navýšení koeficientu od roku 2018 není účinné a rodině nevznik-

ne nárok na PND. U této rodiny by muselo dojít k navýšení koeficientu na 4,0, poté by se zvýšila hranice rozhodného příjmu na 42 240 Kč a nárok na PND by vznikl. U porodného by musela hranice rozhodného příjmu klesnout o 13 580 Kč, tzn. o 32 %, aby vznikl nárok na porodné v jednorázové výši 13 000 Kč – viz níže v tabulce 9.

V níže uvedené tabulce 10 jsou přehledně uvedeny různé úrovně příjmů pro nárok

Tabulka 7: Mezera mezi příjmem rodiny a nárokem na PND a porodné v roce 2017, v Kč a v %

Model č. 2: žitel, matka v domácnosti, 2 děti – věk 2 a 7 let						
Rok	Čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na přidavek	Snížení příjmu pro nárok na PND	Snížení v %	Přidavky na děti 2 a 7 let
2017	31 604	9 850	23 640	7 964	25	1 110
Rok	Čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na porodné	Snížení příjmu pro nárok na porodné	Snížení v %	Porodné
2017	31 604	9 850	26 595	5 009	16	13 000

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty z údajů v tabulce 6

Tabulka 8: Modelová situace rodiny č. 3, v Kč

Model č. 3: živitel, živitelka, 2 děti – věk 14 a 18 let								
Rok	Čistý medián. příjem	Rodičovský příspěvek	Měsíční čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na přídavek	Přídavky na děti		Celkový čistý příjem rodiny
						14 let	18 let	
2006	29 851	1 000	30 851	12 900	38 700	323	354	31 528
2007	31 673	1 000	32 673	9 690	38 760	314	360	33 347
2008	33 579	1 780	35 359	9 690	23 256	0	0	35 359
2017	39 358	2 734	42 092	10 560	25 344	0	0	42 092

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty na základě legislativy daní a sociálního zabezpečení a statistik ČSÚ – strukturální šetření mezd zaměstnanců – mediány hrubých měsíčních mezd podle hlavních tříd

na přídavek na dítě a porodné v roce 2017 v případě úplné rodiny s dvěma živiteli a s určitým počtem dětí.

Životní minimum domácností dle počtu dětí v rodině bylo vypočteno dle platné legislativy. V roce 2017 se jednalo o součet prvního a druhého dospělého + dítě v příslušné kategorii dle věku. U jednoho dítěte bylo kalkulováno s kategorií do 6 let, u dvou dětí s kategorií do 6 let + s kategorií do 15 let, a u tří dětí s kategorií do 6, do 15 a do 26 let. Nárok na PND je posuzován z výše životního minima krát koeficient 2,4, což tvoří maximální hranici rozhodného příjmu pro tento nárok. U nároku na porodné krát koeficient 2,7. Při výpočtu čistého mediánového příjmu živitele a živitelky bylo zohledněno, že ČSÚ sleduje ve svém strukturálním šetření mezd zaměstnanců pouze mediány hrubých měsíčních mezd, proto bylo nutné dle platné legislativy upravit hrubé mzdy o odvody zdravotního a sociálního pojištění a DPFO. Čistý mediánový příjem živitele i živitelky je uveden pouze se základní slevou na poplatníka ve výši 2 070 Kč. V čistém mediánovém příjmu rodiny už jsou zohledněny také slevy na děti dle pořadí, uplatňované vždy u živitele rodiny, který má vyšší příjem než živitelka. U této analýzy nebylo možné použít údaje ČSÚ Příjmy a životní podmínky domácnosti, neboť podíl domácností na úrovni 60–70 % mediánového příjmu na osobu v dané domácnosti zahrnuje z výběrového šetření veškeré příjmy rodin, včetně vyplácených dávek, tzn. neočištěné o nepracovní příjmy a s uplatněním slev na děti.

Pro nárok na dávku se posuzuje příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí. Nárok na PND má nezaopatřené dítě žijící v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než 2,4násobek (od 2018 2,7násobek), na porodné nižší než 2,7násobek částky životního minima rodiny, za příjem se považuje i rodičovský příspěvek. PND je vyplácen ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte, do 6 let 500 Kč, do 15 let 610 Kč a do 26 let 700 Kč. Výše PND se od roku 2010 neupravovala, je stále na stejné úrovni i v roce 2019.

Z výsledků uvedených v tabulce 10 je patrné, že v případě rodiny dvou živitelů s jedním

Tabulka 9: Mezera mezi příjmem rodiny a nárokem na PND a porodné v roce 2017, v Kč a v %

Model č. 3: živitel, živitelka, 2 děti – věk 14 a 18 let						
Rok	Čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na přídavek	Snížení příjmu pro nárok na PND	Snížení v %	Přídavky na děti 14 a 18 let
2017	42 092	10 560	25 344	16 748	40	1 310
Rok	Čistý příjem rodiny	Životní minimum na rodinu	Max. hranice příjmu pro nárok na porodné	Snížení příjmu pro nárok na porodné	Snížení v %	Porodné
2017	42 092	10 560	28 512	13 580	32	13 000

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty z údajů v tabulce 8

dítětem do 6 let věku je nutné pro vznik nároku na PND, aby klesla hranice čistého příjmu rodiny na 46 % mediánu, v případě dvou živitelů a dvou dětí ve věku do 6 a 15 let musí klesnout hranice příjmu na 56 % mediánu a v případě dvou živitelů a tří dětí ve věku do 6, 15 a 26 let na úroveň 67 % mediánu.

Pro vznik nároku na porodné by musel příjem úplné rodiny se dvěma živiteli klesnout, s jedním dítětem na 51 % mediánu čistého příjmu rodiny, se dvěma dětmi na 63 % mediánu a se třemi dětmi na 75 % mediánu.

Základní údaje v tabulce č. 11, týkající se počtu domácností a dětí, vychází z údajů

Tabulka 10: Rodiny dle podílu mediánového příjmu s nárokem na PND a porodné v roce 2017, v Kč a v %

	Celkem	Počet dětí		
		1	2	3+
Životní minimum domácnosti		7 710	9 850	12 300
Max. hranice rozhodného příjmu - PND		18 504	23 640	29 520
Max. hranice rozhodného příjmu - porodné		20 817	26 595	33 210
		Čistý mediánový příjem rodiny		
Čistý medián. příjem živitele v roce 2017	21 270*	22 387**	24 004**	26 021**
Čistý medián. příjem živitelky v roce 2017	18 088*	18 088	18 088	18 088
CELKEM oba živitelé	39 358	40 475	42 092	44 109
Úroveň příjmu pro nárok na PND		46%	56%	67%
Úroveň příjmu pro nárok na porodné		51%	63%	75%

*pouze s uplatněním slevy na poplatníka

**včetně slevy na dítě, uplatňované živitelem

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty dle platné legislativy na základě dat ČSÚ Strukturální šetření mezd zaměstnanců

Tabulka 11: Počet dětí s nárokem na PND s použitím výdajů na daňový bonus, v Kč

	Celkem	Počet dětí		
		1	2	3+
Počet domácností	1 414 105	694 250	584 972	138 291
Počet dětí dle pořadí	2 279 067	694 250	1 169 944	414 873
Přídavek na dítě dle pořadí		500	610	700
Měsíční výdaje na PND na žádost	1 351 201 940	347 125 000	713 665 840	290 411 100
Roční výdaje na PND na žádost	16 214 423 280			
Skutečné výdaje na PND 2017	2 479 000 000			
Počet dětí s nárokem na PND 2017	348 443			
Skutečné výdaje na daňové bonusy 2017	8 427 000 000			
Počet dětí s nárokem na PND z daňového bonusu	1 184 482			
Počet dětí – fiskálně neutrální varianta	1 532 926			

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty na základě dat ČSÚ Příjmy a životní podmínky domácností 2016, Domácnosti podle počtu vyživovaných dětí a počtu pracujících členů, dostupné: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-rn2to6gtkz> a z MPSV oddělení statistické metodiky a reportingu

ČSÚ Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2017. Údaje o výdajích na PND v roce 2017 byly poskytnuty z interních zdrojů MPSV, stejně jako výdaje na daňové bonusy. Pro potřeby podrobnější analýzy nejsou bohužel k dispozici údaje o počtu dětí, resp. rodin, kterým je daňový bonus vyplácen.

Při výpočtu měsíčních i ročních výdajů na PND na žádost bez testování příjmu byl zohledněn počet dětí v jednotlivých domácnostech a přídavky na děti dle pořadí dítěte v rodině dle platné legislativy. Celkové roční výdaje na PND na žádost by činily 16,21 mld. Kč. V roce 2017 byly skutečné výdaje na PND ze státní sociální podpory 2,48 mld. Kč. Počet dětí s nárokem na PND byl vypočítán podílem skutečných výdajů na PND 2017 a průměrnou roční výší PND, tj. 7 114,50 Kč (měsíční průměr 592,88 Kč). Vyplacené daňové bonusy v roce 2017 byly v celkové výši 8,43 mld. Kč. Pokud by tato suma byla použita na přímou podporu dětí prostřednictvím dávky PND, mohlo by dalších 1,18 mil. dětí tuto dávku čerpat při uvedeném průměru 592,88 Kč na jedno dítě. Významnou otázkou je, zda je žádoucí svazovat podporu dětí s ekonomickou aktivitou jejich rodičů, což je primárním smyslem daňového bonusu, jehož vyplácení je podmíněno dosažením ročního příjmu ve výši šestinásobku minimální mzdy. Fiskálně neutrální varianta by tedy v případě zrušení daňového bonusu představovala možnost čerpání dávek ve formě PND pro celkem 1,53 milionu dětí. V případě vyplácení PND všem dětem na žádost, tzn. bez testování příjmu rodiny, by činily celkové roční výdaje státního rozpočtu 16,21 mld. Kč při současném nastavení výše přídavků na děti dle pořadí. Při započítání skutečných výdajů na PND a daňových bonusů v roce 2017 v celkové výši 10,91 mld. Kč by byl rozdíl nutný k dofinancování ze státního rozpočtu pouze 5,3 mld. Kč. Vyplácení PND na žádost bez testování příjmu by mohla technicky zajistit

finanční správa, stejně jako vyplácení daňových bonusů.

Závěr

V české rodinné politice bylo identifikováno několik významných trendů. V roce 2005 došlo k zavedení slev na dani na dítě, které nahradily odečitatelné položky ze základu daně. Od roku 2007 došlo ke změně konstrukce životního minima a přídavku na dítě. Zavedením striktního příjmového testu na úrovni 2,4násobku životního minima a změnou konstrukce životního minima, kdy se už neposuzuje počet členů domácnosti pro výši částky na domácnost, došlo k výraznému omezení PND. Současně vzniká určitá kompenzace pomocí slev na dani, respektive daňového bonusu, nicméně je prováděna na základě konzervativního/výkonového modelu sociální politiky. Dříve byla dávka PND diferencována podle výše příjmu domácnosti ve třech úrovních (snížená, základní a zvýšená výměra), zatímco po zavedení jednoho nízkého koeficientu nebyl již k takovéto diferenciaci reálný prostor. Ani zvýšení koeficientu na 2,7 od roku 2018 nevedlo k nárůstu nároku na PND v uvedených modelových situacích. K určité změně došlo od roku 2015 také diferenciací slevy na dani podle pořadí dítěte, ne však podle jeho věku, jako tomu je u PND.

Na základě legislativních změn došlo ve sledovaných letech 2005–2017 k výraznému poklesu výdajů na PND o 8,7 mld. Kč a porodného o 0,68 mld. Kč. Tyto dříve dvě významné dávky přímé podpory rodin zcela ztrácejí v rodinné politice svou roli a význam. Omezení výdajů na tyto dávky státní sociální podpory nebylo rodinám kompenzováno jinou formou podpory. Vyloučení nákladů na bydlení z konstrukce životního minima naopak znamenalo nárůst výdajů na příspěvek na bydlení o 6,2 mld. Kč. Změna konstrukce životního minima přispěla ještě k větší netransparentnosti celé-

ho systému a administrativní náročnosti. Hranice životního minima byla sice snížena, ale tato mezera byla okamžitě vyplněna nárůstem dávek na příspěvek a doplatek na bydlení, které jsou navíc čerpány ze dvou odlišných systémů – státní sociální podpory a sociální pomoci.

Jednoznačným trendem současnosti je posilování nepřímé podpory rodin prostřednictvím slev a daňového bonusu. Výše nepřímé podpory prostřednictvím daňového zvýhodnění dětí meziročně značně stoupá. V roce 2005 se jednalo o výdaj ve výši 14,0 mld. Kč, v roce 2017 36,4 mld. Kč. Výdaje na daňové bonusy od roku 2005, kdy byly zavedeny, stouply do roku 2017 o 7,9 mld. Kč. Je zřejmé, že pokles výplat přídavku na dítě a porodného je doprovázen zvýšením nároku na daňové zvýhodnění.

Fiskálním zdrojem pro případné úpravy přídavku na děti může být právě stávající výdaj na daňový bonus, neboť při adekvátně nastaveném přídavku na dítě tento institut nepotřebujeme. Fiskálně neutrální varianta by v případě zrušení daňového bonusu představovala možnost čerpání dávek ve formě PND pro celkem 1,53 milionu dětí, celkové roční výdaje státního rozpočtu by činily 16,21 mld. Kč. Při započítání skutečných výdajů na PND a daňových bonusů v roce 2017, v celkové výši 10,91 mld. Kč, by byl rozdíl nutný k dofinancování ze státního rozpočtu pouze 5,3 mld. Kč.

Výsledkem všech vládních opatření v této době je, že na přímou dávkovou podporu – prostřednictvím přídavku na dítě a porodného – typické domácnosti s mediánovými příjmy nedosáhnou. V případě přídavku na dítě by mediánové příjmy rodin v modelových situacích musely klesnout o 25–40 %, v případě porodného o 16–32 %. Přímá dávková podpora rodin je v současné době v Česku zacílena zejména na chudé domácnosti.

Bylo identifikováno, že se mezera mezi příjmem rodiny a nárokem na PND a porodné

zvětšuje. Aby mohly rodiny v uvedených modelových případech čerpat tyto dvě dávky přímé podpory, muselo by dojít k navýšení koeficientu u modelu č. 1 na 3,7, u modelu č. 2 na 3,3 a u modelu č. 3 na 4,0. Nutno podotknout, že tyto výše koeficientů by znamenaly nárok na PND pouze pro rodiny na úrovni mediánového čistého příjmu, tato výše koeficientu znamená nárok jen pro polovinu rodin na úrovni mediánu a pod ní. V současnosti nastavený koeficient 2,7násobku životního minima u PND i porodného je v rámci rodinné podpory absolutně neúčinný.

Významnou slabinou nepojistných dávek je prakticky nulová valorizace. U PND došlo mezi lety 2009 a 2010 u jednotlivých kategorií dokonce k poklesu o 50 Kč, od roku 2010 je výše PND stále stejná do 6 let věku dítěte 500 Kč, do 15 let 610 Kč a do 26 let 700 Kč. Výše PND tedy absolutně neodpovídá současným cenovým relacím ve vazbě na vývoj mezd v posledních letech.

U životního minima nedošlo k žádné úpravě ve smyslu zvýšení od roku 2012. Otázka valorizace životního minima má však širší dopady, protože má vazbu na další minimální příjmové veličiny. Jakkoli tedy např. zohlednění inflace do životního minima může být také námětem pro sociální politiku, z hlediska podpory rodin se jeví jako primární opatření adekvátně nastavit koeficient násobku životního minima pro přiznání přídatku na dítě s cílem přímo podpořit rodiny s dětmi oproti bezdětným občanům.

Je zřejmé, že z hlediska podpory rodin v sociálním systému existuje fragmentace do slev na dani, daňového bonusu a přídatků na děti, kdy souhrnný přehled ve vzájemných vazbách státní správa nemá. Dílčí výsledky sdělují její organizační složky podle své gesce. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že zejména zavedení daňového bonusu českou rodinnou politikou dále zneprůhlednilo. Daňový bonus je zjednodušeně řečeno prací (ekonomickou aktivitou dle paragrafu 6 a 7 zákona o dani z příjmu) podmíněná přímou podporou dětí inverzně (negativně) doplňující slevu na dani a do značné míry nahrazující PND. V případě ztráty příjmu z ekonomické aktivity pod šestinásobek minimální mzdy ročně se ztrácí i nárok na daňový bonus. Naopak PND je v úplných rodinách poskytován takřka na hranici absolutní chudoby, tedy v případě rodiny s jedním dítětem příjem 46 % mediánu, se dvěma dětmi 56 % mediánu a se třemi a více dětmi 67 % mediánu. U porodného by pro nárok na tuto jednorázovou dávku musel klesnout příjem rodiny s jedním dítětem na 51 % mediánu, se dvěma dětmi na 63 % mediánu a se třemi a více dětmi na 75 % mediánu.

Klíčovým důvodem pro implementaci daňového bonusu byla motivace rodičů k práci. Ochota nebo dokonce schopnost rodičů pracovat těžko může v současné společnosti, kde existují nezaměstnaní,

dlouhodobě nemocní, samostatně vydělečně činní a z pasivních příjmů žijící rodiče, být nutným determinantem nároku na podporu. Výskyt sociální události s výraznějším výpadkem výdělku (delší nezaměstnanost nebo nemoc) vede k omezení až ztrátě nároku na podporu. Je sice možno argumentovat motivační funkcí tohoto schématu v souladu s výkonovým modelem sociální politiky, nicméně je otázka, zda by motivace k práci měla být vedena přes rodinnou politiku, či zda naopak by k ní měl být využit institut životního minima a zejména nástroje politiky zaměstnanosti.

Je zřejmé, že nepřímý daňový mechanismus podpory rodin funguje velmi dobře v případech, kdy daňové odpočty jsou nižší, než je celková daňová povinnost poplatníka. Problémem je, že při poměrně nízkých příjmech většiny rodin s dětmi a nízké sazbě daně z příjmu v Česku (jiný problém je sociální a zdravotní pojištění) tento nástroj funguje plně jen v omezeném počtu rodin, a to navíc u těch s vyššími příjmy, kde podpora rodiny může být žádoucí, ale není sociálně kritická. V tom lze vidět nedokonalosti nastavení přímé podpory rodin, kdy na „dolním konci“ sociálního spektra jsou výplaty přídatků na dítě a daňového bonusu specificky podmíněné a hranice pro jejich vypláčení ne vždy konzistentní, kdežto na „horním konci“ je možnost odpočtu slevy na dani jasná a dostupná pro každého, kdo může vykázat příslušný zdanitelný příjem.

Z fiskálního hlediska se vývoj ve sledovaném období vskutku jeví jako marginalizace přídatku na dítě a omezování přímé podpory rodin obecně. Vezmeme-li však v úvahu provedené kalkulace obsažené v druhé kapitole týkající se nepřímé podpory rodin, celkově fiskálně došlo spíše k transferu přímé podpory v nepřímou. Výdaje v rámci státní sociální podpory činily v roce 2007 47,8 mld. Kč, v roce 2017 už jen 36,3 mld. Kč. Naopak nárok na daňové zvýhodnění dětí činil v roce 2007 16,9 mld. Kč, v roce 2017 36,4 mld. Kč. Z koncepčního hlediska výše této nepřímé podpory nebývá do socioekonomických analýz a statistik zahrnována. Přínos tohoto článku lze tak vidět i v tom, že na tuto skutečnost upozorňuje a kvantifikuje ji.

Na základě provedené analýzy lze navrhnout změnu rodinné politiky ve smyslu zrušení daňového bonusu a změny hranice pro vypláčení přídatku na dítě na čtyřnásobek životního minima domácnosti. Pokud by to nebylo veřejnou volbou akceptováno, lze zvážit výplatu přídatku na dítě na žádost univerzálně, při zachování diferenciace výše přídatku podle věku dítěte a změnách ve slevě na dani pro žadatele o přídatek, tento postup by však vyžadoval širší koordinaci daňové a rodinné politiky. Doprovodná opatření ve smyslu prevence sociálních patologií jsou možná, nicméně u většiny populace je riziko zneužití poměrně nízké. Taková změna by podporovala každé dítě bez ohledu na momentální sociální sta-

tus rodičů. Současně je významně administrativně jednodušší a omezí výskyt klínů a zlomů, které byly v tomto příspěvku identifikovány a které jsou závislé na vývoji ekonomiky i rozhodnutích veřejné volby, jež jsou málokdy v čase konzistentní.

1 Kompletní přehled všech platných úlev: MF ČR. Zpráva o daňových úlevách ČR. Dostupné: <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/dane/danova-a-celnilegislativa/2014/zprava-o-danovych-ulevach-v-ceske-republ-20062>

Literatura:

- ABRAHAMSON, P. 2016. *Advantages of a Universal and Generous Family Policy: The Case of Denmark*. [Online] Available at: <https://esciencecentral.org/journals/advantages-of-a-universal-and-generous-family-policy-the-case-of-denmark-2375-4273-1000167.php?aid=73733>.
- BARRIENTOS, A. – DEJONG, J. 2006. Reducing Child Poverty with Cash Transfers: A Sure Thing? *Development Policy Review*, 24(5), pp. 537–552.
- ČSÚ, 2017. *Vybrané údaje o sociálním zabezpečení*, Praha: ČSÚ. [Online] Available at: <https://www.czso.cz/csu/czso/vybrane-udaje-o-socialnim-zabezpeceni-2016>.
- ČSÚ, 2016. *Příjmy a životní podmínky domácností*. Praha: ČSÚ. [Online] Available at: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2016>
- GODAROVÁ, J. 2016. Family Policy in the Czech Republic: Child Allowance vs. Child Tax Bonus. *Acta Aerarii Publici*, 13(2), pp. 24–37.
- HÖHNE, S. – KUCHAROVÁ, V. 2016. Změny finančních nástrojů rodinné politiky v letech 2006–2015 a jejich potenciál měnit natalitní chování. *Politická ekonomie*, 64(7).
- JAHODA, R. – GODAROVÁ, J. 2013. Family policy in the Czech Republic: Redistribution of wealth through the child tax bonus. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 61(7), pp. 2213–2220.
- KALIŠKOVÁ, K. 2017. *Podpora rodin s dětmi: daně, dávky a veřejné služby*, Praha: IDEA CERGE EI.
- KALIŠKOVÁ, K. 2017. *Rodinná politika ve volebních programech: přehled a rozbor*, Praha: IDEA CERGE EI.
- KREBS, V. 2015. *Sociální politika*. 6th ed. Praha: Wolters Kluwer.
- MERTL, J. – TURKOVÁ, I. Should We Support Only Poor Children? Selected Trends in Czech Family Policy 1993–2017. In Dvořáková, P. *Sborník z konference CTPSR 2018*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 156–163, 8 s. ISBN 978-80-210-8923-5.
- STĂNESCU, S. M. – NEMȚĂNU, M. I. 2015. Family Benefits In Member States Of The European Union: A Comparative Perspective. *European Review Of Applied Sociology*, 8(10), pp. 29–41.
- TOMEŠ, I. 2012. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.
- VOSTATEK, J. 2016. The Fiscalization of Child Benefits. In *Proceedings of the 21th International Conference Theoretical and Practical Aspects of Public Finance 2016*. Praha: VŠE, pp. 326–331.

Právní předpisy:

- ČESKO. Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídatcích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- ČESKO. Zákon č. 382/1990 Sb., o rodičovském příspěvku, ve znění pozdějších předpisů.
- ČESKO. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

ČESKO. Zákon č. 589/1992 Sb., o sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

ČESKO. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

ČESKO. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Ing. Ivana Turková, Ph.D., MBA (ivturkova@seznam.cz) je odborným asistentem na Katedře financí, Fakulty ekonomických studií Vysoké školy finanční a správní (Department of finance, Faculty of economic studies, University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika. Zaměřuje se na podnikové i veřejné finance a účetnictví.

Z Evropské unie – dokument

Nová předsedkyně Evropské komise Ursula von der Leyenová o hospodářské a sociální politice Evropské unie

Otiskujeme část oficiálního českého překladu programu „Unie, která si klade vyšší cíle: Moje agenda pro Evropu“, s nímž se Ursula von der Leyenová ucházela o funkci předsedkyně Evropské komise. Úspěšně: Evropským parlamentem byla zvolena 16. července 2019.

Výpustky jsou označeny symbolem (...).

V tomto čísle FSP publikujeme na str. 20–22 dva komentáře programu Ursuly von der Leyenové. Další reakce přinese 5. číslo tohoto časopisu.

Zdroj překladu: https://ec.europa.eu/commission/interim_cs

(...)

Hospodářství, které pracuje ve prospěch lidí

Přeji si, aby se Evropa kladla vyšší cíle, pokud jde o sociální spravedlnost a prosperitu. Jde totiž o jeden ze základních příslibů, na nichž Unie stojí.

Jsem pyšná na evropské sociálně tržní hospodářství. Právě to našim ekonomikám umožňuje růst – a vytlačuje chudobu a nerovnost. Zajišťuje, aby na prvním místě stály sociální spravedlnost a sociální zabezpečení. V době, kdy měníme způsob fungování našeho průmyslu a hospodářství, je naprosto nutné upevňovat naše sociálně tržní hospodářství. Náš cíl, kterým je klimaticky neu trální a zdravá planeta, musí být postaven na silném a odolném sociálně tržním hospodářství. To, co chceme do tohoto přechodu vložit, musíme nejprve získat.

Podpora pro malé podniky

Začínáto posílením péře našeho hospodářství: **malých a středních podniků.**

Představují 99 % všech podniků a v posledních pěti letech vytvořily 85 % nových pracovních míst. Jsou našimi inovátory a podnikateli. Poskytují odbornou přípra-

vu mladým lidem. Zastupují všechno, co je v našem hospodářství dobré.

Potřebujeme více mladých a pohotových inovátorů s průlomovými technologiemi, jako byli současní technologičtí giganti před pouhými deseti let.

Chci malým podnikům usnadnit cestu k tomu, aby se staly velkými inovátory. Musíme pokračovat v rozvoji trhů financování růstu pro inovativní podniky budoucnosti.

Proto předložím **zvláštní strategii pro malé a střední podniky** s cílem zajistit, aby vzkvétaly díky snížení byrokracie a zlepšení přístupu na trh.

Dokončíme unii kapitálových trhů, aby malé a střední podniky měly přístup k financím, které potřebují k růstu, inovacím a rozkvětu. Abych toto podpořila, **zřídím fond soukromého a veřejného sektoru zaměřený na primární veřejné nabídky akcií malých a středních podniků** s počáteční investicí ze strany EU, kterou by mohli doplňovat soukromí investoři.(...)

Předložím proto **akční plán pro plné provádění evropského pilíře sociálních práv.**

Součástí bude podpořit ty, kdo pracují, aby si vydělali na důstojné živobytí, a ty, kdo hledají nové zaměstnání. Podpoříme děti a mladé lidi tím, že jim dáme vzdělání a příležitosti, které potřebují, aby mohli prosperovat.

Důstojnost práce je nedotknutelná. V průběhu prvních 100 dnů mého mandátu navrhnu právní nástroj k zajištění toho, aby měl **každý pracovník v Unii spravedlivou minimální mzdu.**

Ta by měla těm, kdo pracují, umožňovat důstojný život. Minimální mzda by měla být stanovena podle vnitrostátních tradic prostřednictvím kolektivních smluv nebo ze zákona. Jsem pevně přesvědčena o hodnotě sociálního dialogu mezi zaměstnavateli a odbory - lidmi, kteří znají svůj obor a svůj region nejlépe.

Digitální transformace přináší rychlé změny, které mají dopad na evropské trhy práce. Budu se zabývat způsoby, jak **zlepšit pracovní podmínky pracovníků platfo-**

rem, zejména se zaměřením na dovednosti a vzdělávání.

Důstojnost práce je nedotknutelná. V průběhu prvních 100 dnů mého mandátu navrhnu právní nástroj k zajištění toho, aby měl každý pracovník v Unii spravedlivou minimální mzdu.

Sociální pilíř Evropy (...)

Musíme také dělat více pro ty, kdo ztratí zaměstnání kvůli vnějším událostem, které ovlivňují naše hospodářství.

Navrhnu proto **evropský systém zajištění dávek v nezaměstnanosti.** Ten ochrání naše občany a sníží tlak na veřejné finance v případě vnějších otřesů.

Musíme více bojovat proti chudobě. Budoucnost Evropy je v rukou mladých lidí. Musíme je podporovat po celé dětství až do dospělosti.

Je naší společnou ostudou, že je téměř 25 milionů dětí mladších 18 let ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením. Děti vyrůstající v chudobě mají vyšší pravděpodobnost, že budou žít v chudobě i v dospělosti. Tento nebezpečný kruh je nutno rozetnout. To musíme zlepšit.

Aby bylo možné podpořit každé ohrožené dítě, převezmu koncepci **evropské záruky pro děti,** s níž přišel Evropský parlament, a zrealizují ji.

Tento nástroj zajistí, aby každé dítě v Evropě, které je ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením, mělo přístup k nejzákladnějším právům, jako je zdravotní péče a vzdělávání.

Evropa by měla také rodičům a osobám s pečovatelskou povinností pomoci sladit pracovní a rodinný život. Zajistím, aby se v plném rozsahu provedla směrnice o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem a aby se lépe rozdělily povinnosti mezi ženy a muže.

Vytvořím evropskou záruku pro děti, která zajistí, aby každé dítě v Evropě, které je ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením, mělo přístup k nejzákladnějším právům, jako je zdravotní péče a vzdělávání. (...)

„... protože to byla moje vina, tak musela na mě zvýšit hlas.“ Zkušenosti rodičů s mentálním postižením s nabízenou formální podporou

Mgr. Adamčíková Zdeňka, PhD., Bc. Mgr. Bernoldová Jana, PhD., prof. Strnadová Iva, PhD.,
Mgr. Sedláková Kateřina

Abstrakt

Problematika formální podpory rodičů s mentálním postižením je velmi důležité téma z důvodu chybějících vazeb osob s mentálním postižením na přirozené sociální prostředí. Sociální pracovníci poskytující formální podporu rodičům s mentálním postižením se tak stávají hlavními nositeli informací pro tuto skupinu osob. Cílem výzkumu se 16 rodiči s mentálním postižením bylo zjistit: i) jaké mají čeští rodiče s mentálním postižením zkušenosti s interakcí se sociálními pracovníky a jaké jsou jejich zkušenosti s nástroji a metodami sociální práce, které tyto pracovníci při jejich podpoře používají, ii) a jaký mají vztah se sociálními pracovníky? Výzkum na jedné straně prokázal, že rodiče s mentálním postižením jsou s prací sociálních pracovníků spokojeni, zároveň ale také, že sociální pracovníci příliš neužívají metody sociální práce pro posilování rodičovské autonomie a získání samostatnosti osob s mentálním postižením. Poskytovaná podpora probíhá nejčastěji formou „rad“, což vede k určité asymetrii vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem. Výzkum ukázal, že je třeba zvýšit míru informovanosti sociálních pracovníků o metodách poskytování podpory rodičům s mentálním postižením.¹

Klíčová slova: formální podpora, mentální postižení, rodičovství, viněty, sociální pracovník

Abstract

The issue of formal support for parents with intellectual disabilities is a very important topic, especially as there are limited connections that people with intellectual disabilities have within natural social environments. Social workers who support parents with intellectual disabilities have become the main source of information for this population of parents. The aim of the presented research with 16 parents with intellectual disabilities was to find out: i) What are the experiences of Czech parents with intellectual disabilities with interactions with social workers and with the tools and methods these workers use to provide support?; ii) What are the parents' experiences with the relationships they have with their social workers? The findings demonstrated that on one hand the parents were satisfied with the support received from social workers, but on the other hand social workers did not use methods of social work which would strengthen parental autonomy and independence. The support provided mostly consisted of providing advice, which led to asymmetry in the relationship between the social worker and the client. The findings showed that social workers need to raise awareness about methods of providing support to parents with intellectual disabilities.

Keywords: formal support, intellectual disabilities, parenthood, vignettes, social worker

Úvod

Předkládaný článek se věnuje problematice formální podpory rodičů s mentálním postižením.² Jedná se o téma, které ještě v nedávné minulosti patřilo k okrajovým jak v oboru sociální práce, tak v oboru speciální pedagogiky. Vzhledem k postupné transformaci pobytových služeb směrem ke službám komunitního typu případně služeb poskytujících podporu v přirozeném prostředí (MPSV, 2013) mají osoby s mentálním postižením mnohem více příležitostí k tomu vést samostatný život a zakládat rodiny. Dle zahraničního zdroje těchto rodičům však ve více než 40 % případů bývají jejich děti odebrány z péče (Collings, Llewellyn, 2012). Příčin takto vysokého čísla je více. Mezi hlavními je postojové, sociální a institucionální prostředí, které způsobuje znevýhodnění osob s mentálním postižením v rodičovské roli. Například Callow a kol. (2017) zjistil, že nízký inteligenční kvocient (IQ) rodiče se běžně stává jediným důkazem nedostateč-

né rodičovské kapacity v soudních řízeních. McConnell a kol. (2011) prokázal, že v případě rodičů s mentálním postižením je typickou formou špatného zacházení popsaneho ve spisech zanedbání (56 %), zatímco formy fyzického (23 %) a sexuálního zneužívání (4 %) dětí těmito rodiči se objevují méně často. Rodiče s mentálním postižením tak ovlivňuje dostatečnost jejich podpory v rodičovské roli, možnost rozvoje schopností v rodičovských programech (Bloomfield et al. 2010; Monsen et al. 2011) a/nebo vytvořená dostatečná podpurná sociální síť (Bernoldová, 2018). Proto je na místě ptát se, jaká je kvalita podpory, kterou rodiny dostávají? Jak by formální podpora měla vypadat? A jsou ti, kteří rodinám podporu poskytují, na svou úlohu dostatečně připraveni? Při absenci přirozených rodinných vazeb, což je pro rodiče s mentálním postižením charakteristické (Llewellyn, McConnell, 2002; Potvin, Brown, 2016), a bez kvalitní podpory odborníků mohou někteří rodiče s mentálním postižením ve své roli selhávat.

Své děti pak mohou vystavovat neúmyslněmu zanedbávání a nedostatečné péči ohrožující jejich zdravý tělesný a duševní vývoj.

Současný stav poznání

Problematika formální podpory rodičů s mentálním postižením je v zahraničí zkoumána již od 90. let minulého století. Mezinárodní výzkumy se zaměřují na (i) analýzu kvality systému formální podpory rodičů s mentálním postižením (např. Llewellyn, McConnell, Bye, 1998; Weiber et al., 2016), (ii) analýzu perspektiv klíčových odborníků, kteří poskytují rodičům s mentálním postižením podporu (např. Starke, 2011; Weiber et al., 2014), a (iii) hodnocení a zkušenost rodičů s mentálním postižením s formální podporou (Guinea, 2001). Zahraniční výzkumy (Wade et al., 2008; Wilson et al., 2013) potvrdily, že kvalitní a vhodná podpora může rodičům s mentálním postižením pomoci: (i) naučit se vytvářet pozitivní a stimulující interakci s dětmi, (ii) zlepšit dovednosti při řešení

problémů, (iii) rozvíjet dovednosti používané v každodenním životě, a (iv) zajistit pro děti bezpečné prostředí. Nicméně zahraniční zkušenost je taková, že i navzdory existujícím a funkčním nástrojům a metodám sociální práce jsou tyto formy podpory rodičům s mentálním postižením nabízeny velmi zřídka (National Council on Disability, 2012).

Význam formálních služeb je v podpoře rodičů s mentálním postižením umocněn skutečností, že právě tito rodiče často zůstávají izolováni od místních komunit, protože mezi blízkými osobami v jejich podpůrných sítích chybějí přátelé a sousedé (Llewellyn, McConnell, 2002). Dle výzkumu Meppelderové a kol. (2014) jsou rodiče, kteří mají omezený přístup k neformální podpoře, více závislí na kvalitě profesionální podpory a vztahu s doprovázejícím odborníkem. Poskytovatelé služeb tvoří druhou největší skupinu osob v podpůrné síti matek s mentálním postižením a představují pro ně hlavním zdrojem informací a rad (Llewellyn, McConnell, 2002). Proto je potřeba zabývat se tím, jak nabízená pomoc vypadá a jak jsou s ní sami rodiče spokojeni. Výsledky empirické studie Wadové a kol. (2008), ve které byl hodnocen dopad rodičovských intervenčních programů, ukazují, že přístup k formální podpoře ovlivňuje kvalitu rodičovské péče, která následně výrazně ovlivňuje životní podmínky dětí těchto rodičů. Ze závěrů zahraničních studií vyplývá, že právě tato skupina rodičů často přichází o svá rodičovská práva (Alexius, Hollander, 2014; Lightfoot, Slayter, 2014; McConnell et al., 2011). Děti těchto rodičů tak často nemohou bez adekvátní podpory vyrůstat ve svých původních rodinách.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem poukazujícím na nedostatky v oblasti formální podpory těchto rodičů se autorky výzkumu rozhodly při jeho paradigmatickém zakotvení vycházet z tzv. kritické teorie, konkrétně pak kritické teorie postižení. Cílem bádání v paradigmatu kritické teorie je podle Guby a Lincolnové (1994) kritika a změna, zplnomocnění a emancipace marginalizovaných a utlačovaných skupin. Konkrétně pak kritická teorie postižení, pro kterou byly kritická teorie a tzv. „disability studies“ hlavními myšlenkovými zdroji (Meekosha & Shuttleworth, 2009), vychází z následujících principů: (i) postižení je společenský konstrukt, a ne nevyhnutelný důsledek poruchy, (ii) postižení je nejlépe charakterizováno jako komplexní vzájemný vztah mezi individuální reakcí na poruchu a sociálním prostředím, (iii) sociální znevýhodnění lidí s postižením je způsobeno fyzickým, institucionálním a postojovým nebo také sociálním prostředím, které nesplňuje potřeby osob, jež se odchyľují od toho, co společnost považuje za normální (Hosking, 2008). Kritická teorie postižení poskytuje způsob, jak

opětovně vymezit postižení a zpochybnit systém moci, které zbavují osoby se zdravotním postižením práv na plnohodnotnou participaci ve společnosti (Pothier & Devlin, 2006).

Cílem předkládaného výzkumu bylo analyzovat zkušenosti rodičů s mentálním postižením s interakcí se sociálními pracovníky a s nástroji a metodami sociální práce, které tito pracovníci při jejich podpoře používají. Výzkumné otázky byly: (i) Jaké jsou zkušenosti rodičů se sociálními pracovníky a metodami, které využívají při podpoře jejich rodičovské role?, a (ii) Jaký mají rodiče s mentálním postižením vztah se sociálními pracovníky?

Metodologie výzkumu

Popis použité metody

Autorský tým pro sběr dat zvolil tzv. viněty. Viněty lze popsat jako hypotetické realistické scénáře nebo také modelové příklady, které mají vyvolat reakci respondenta a podnítit tak formulaci jeho názoru (Jenkins et al., 2010). Využití tohoto nástroje umožnilo: (i) důkladné prozkoumání kvality interakce mezi rodiči s mentálním postižením a sociálními pracovníky, a (ii) reflektování specifické komunikační potřeby cílové skupiny rodičů s mentálním postižením. Snahou autorského týmu bylo sestavit viněty tak, aby co nejvíce usnadnily rodičům porozumění abstraktních pojmů a situací, se kterými se při interakci se sociálními pracovníky mohli potkat. Tím bylo docíleno toho, že byli rodiče schopni hodnotit, zda jednání sociálního pracovníka považovali za správné či nikoliv. Zároveň na základě modelového příkladu byli tito rodiče schopni doplnit vlastní zkušenosti se sociálními pracovníky, což pro ně bylo při běžném rozhovoru velmi náročné.

Při tvorbě vinět autorský tým dodržel doporučený postup dle Jacksonové a kol. (2015). Nejdřív vyhodnotil přiměřenost této techniky v souvislosti s výzkumnými otázkami, metodologickým rámcem a charakteristikou cílové skupiny respondentů. Poté autorský tým vytvořil dvacet modelových příkladů, ve kterých je popisováno jednání sociálního pracovníka tak, aby viněty působily realisticky a byly relevantní vzhledem k výzkumnému záměru. Autorky vycházely ze situací, které byly některými účastníky tohoto výzkumu pojmenovány ve fázi rozhovorů předcházejících sběru dat prostřednictvím vinět. Otázky kladené při rozhovoru, byť formulované bez použití komplikovaných slov a odborného žargonu, byly pro rodiče příliš abstraktní. Na základě situací, o které se rodiče při rozhovorech podělili, vytvořily autorky některé z vinět. Příkladem takového viněty je: „Sociální pracovník pomáhá klientce sestavit jídelníček pro děti.“ Dále autorky při

tvorbě vinět vycházely ze svých dlouholekých zkušeností v oboru speciální pedagogiky a práce s touto populací. Deset modelových příkladů popisovalo neprofesionální jednání sociálního pracovníka a deset jednání profesionální. Vytvořené viněty byly pilotně testovány s jednou z respondentek.

Proces sběru dat

Rodiče s mentálním postižením výzkumný tým kontaktoval prostřednictvím poskytovatelů následujících sociálních služeb: (i) domov pro osoby s mentálním postižením, (ii) podpora samostatného bydlení, (iii) azylové bydlení a (iv) chráněné bydlení. Informaci o náborech respondentů do výzkumu obdrželi také pracovníci sociální právní ochrany dětí. Ředitelům výše jmenovaných poskytovatelů a všem sociálním pracovníkům OSPOD byl zaslán elektronicky průvodní dopis, v němž byl specifikován cíl výzkumu a také popsána konkrétní kritéria pro výběr případných respondentů. Kritéria byla následující: a) mentální postižení respondenta (rodič využívá nebo využíval sociálních služeb určených pro cílovou skupinu osob s mentálním postižením nebo navštěvoval vzdělávací zařízení určené pro tuto cílovou skupinu), b) dostatečné komunikační schopnosti umožňující vést rozhovor, a c) zkušenost s výchovou vlastních dětí.

Na začátku setkání rodiče obdrželi písemný souhlas s účastí ve výzkumné studii. Byli seznámeni s účelem setkání a také s možností případného odstoupení. Zdůrazňováno jim bylo zejména pravidlo zachování anonymity. Souhlasy byly připraveny ve dvou verzích – jeden jako běžný text a druhý typ souhlasu byl opatřen návodnými ilustracemi v podobě „snadného textu“. Ze setkání byla se souhlasem respondentů pořízena audionahrávka. Údaje, které by mohly vést k identifikaci respondenta (vlastní jména, jména dalších osob, názvy sociálních služeb, geografická označení nebo názvy zařízení), byly nahrazeny pseudonymem.

Rozhovor za využití vinět byl veden s 16 rodiči. Rodičům byla viněta nejdříve přečtena, následně měli účastníci výzkumu hodnotit, zda se jednalo o správné či špatné jednání sociálního pracovníka, a poté měli svůj názor zdůvodnit a případně připojit vlastní zkušenost s obdobným jednáním.

Analýza získaných dat

Získaná data byla nejprve vyhodnocena kvantitativně. V tabulce byly evidovány četnosti správných a nesprávných odpovědí u jednotlivých respondentů a vinět. Posléze bylo provedeno kódování, ve kterém byly kódy tvořeny jednotlivými vinětami.

Výzkumná zjištění

Viněty jsou níže rozděleny do šesti tematických kategorií: (i) profesní hranice, (ii) podpora v rozhodování, (iii) učení se novému, (iv) empowerment, (v) zpětná vazba, a (vi) individuální plánování.

1. Profesní hranice

„Sociální pracovník se před návštěvou předem ohlásí.“

Návštěvy domácnosti sociálními pracovníky považovala většina rodičů za běžnou záležitost neodmyslitelně spjatou s jejich podporou. Toto platilo i pro rodiče žijící mimo službu azylový dům. Samozřejmě součástí těchto návštěv pro ně byla kontrola bytu či pokoje. Většina rodičů považovala za správné, pokud byla tato návštěva předem domluvena. Jedna matka z celkového počtu 16 rodičů oceňovala nenahlášené návštěvy, protože ji „udrží ve střehu“ a nutí ji domácnost uklízet. Jakékoliv návštěvy sociálních pracovníků ve své domácnosti vnímal jako zásah do soukromí pouze jeden rodič.

„Sociální pracovník žádá klienta³, aby mu pomohl s prací, například roztrdit prádlo, doručit vzkaz jinému klientovi, tedy aby vyřídil nějaké věci za něj.“

Většina rodičů považovala takové jednání za nevhodné. Třem z nich připadalo v pořádku, když sociální pracovníci pomáhají s vyřizováním vzkazů nebo údržbovými pracemi. Komentář k této situaci mohla ale ovlivnit zkušenost rodičů s bydlením v pobytovém zařízení, kde v rámci vnitřních pravidel může být po obyvatelech vyžadována aktivní účast (např. při úklidu či údržbě společných prostor). Klíčové však je, zda rodiče dobře rozumí pravidlům zařízení, jak jim rozumí, zda s nimi byli seznámeni vhodnou a pro ně srozumitelnou formou a zda dobře rozumí, jak jsou kompetence rozděleny, aby nedocházelo k jejich zneužívání (Standardy kvality sociálních služeb, 2006). Velmi dobře ilustruje vztahovou asymetrii níže uvedená citace, ve které je zřejmé, že prosba sociálního pracovníka byla něčím, co rodič považoval za neslušné odmítnout.

„No někdy jako že pomáhám, ale třeba opravit záchod tak jako to ne, to nezvládnou, pomáhám ale třeba něco odvízt, když něco potřebujou, na poštu poslat, tak to taky odvezu anebo ...“

[„Myslíte si, že je to věc, kterou byste měla dělat?“]

„No tak když mě o to požádaj, tak to udělám.“

[„A je to dobře nebo špatně?“]

„Tak je to slušnost, když mě o to požádaj, tak přece neřeknu ne, já mám jinou práci.“
Magda

Charakteristika rodičů s mentálním postižením

Tabulka Demografické údaje – viněty

	Počet respondentů
Celkový počet respondentů	16
Pohlaví	
Muž	1
Žena	15
Věk rodičů (26–61)	
30–39 let	7
40–49 let	5
50–59 let	3
60–69 let	1
Rodinný stav	
Svobodná/ý	4
Vdaná/ý	2
Rozvedená/ý	8
Vdova/Vdovec	1
V partnerském svazku	1
Bydlení	
Dům nebo byt rodičů	2
Azylový dům	7
Pronajatý byt	4
Vlastní byt nebo dům	3
Soužití	
Jen s partnerem/manželem	1
Sám/a	2
S rodiči	1
S rodiči a dítětem/děťmi	1
S dítětem/děťmi	8
S partnerem a s dítětem/děťmi	3
Zaměstnání	
Nezaměstnaná/ý	10
Mateřská dovolená	1
Zaměstnaná/ý	4
Zaměstnaná/ý na chráněném pracovišti	1
Počet dětí	
Jedno dítě	6
Dvě děti	7
Tři děti	1
Čtyři děti	1
Pět dětí	1
Péče o dítě/ děti	
Všechny děti v péči	10
Tři děti má v péči, jedno dítě je u manžela	1
Pouze jedno dítě má v péči	2
Dítě/děti nejsou v péči respondenta	3
Příspěvek na péči	
Ano	3
Ne	13
Invalidní důchod	
Ano	9
Ne	7

„Sociální pracovník půjčuje klientovi své peníze.“

Většina rodičů půjčování peněz vnímala jako jasně porušení hranic. Půjčování peněz v nich vyvolávalo pocit studu. Nicméně čtyři z 16 rodičů považovali půjčování peněz od sociální pracovníce za správné jednání. V situaci, kdy je klient v nouzi, by mu dle jejich názoru mohla být taková pomoc nabídnuta. V praxi klientům služby azylové bydlení bývají peníze půjčovány.

Je ovšem nezbytné, aby zařízení mělo v takovýchto případech jasně definováno pravidlo, za jakých podmínek mohou klientovi peníze půjčit (Standardy kvality sociálních služeb, 2006) a také aby bylo specifikováno, z jakých zdrojů tyto peníze pochází. Problém ale rodiče neviděli v tom, že jim sociální pracovníci půjčí peníze, ale v tom, že je složité zapůjčené finance vrátet.

„Klient se stýká se sociálními pracovníky v jejich volném čase.“

Většina rodičů neměla zkušenost s porušováním hranic tohoto charakteru, ale pět z nich by takové chování ocenilo. Ostatní vnímali, že se jedná o soukromý čas sociálního pracovníka, ve kterém by si od klientů měl odpočinout. Extrémním případem byla zkušenost paní Pavly, která měla poměr se sociálním pracovníkem z azylového domu.

„Sociální pracovník je rozčilený na klienta, zvedá na něj hlas.“

Tři rodiče toto chování vnímali jako „výchovný prostředek“, na který má sociální pracovníce právo.

„Nelíbilo se mi to, ale řekla jsem si, měla na to právo, tak se mi to muselo líbit“
[„Proč si myslíte, že na to měla právo?“]
„No, protože to byla moje vina, tak musela na mě zvýšit hlas.“ Petra

Osm rodičů mělo s tímto jednáním přímou zkušenost, ale jen jeden rodič zmínil, že se za to pak sociální pracovník omluvil a společně hledali řešení vzniklého problému. Zároveň se do jejich odpovědí projektuje nízké sebevědomí, protože jim takové jednání přijde v pořádku, anebo si na něj nestěžují. I přesto, že to byla jejich častá zkušenost, nezvládli obdobné situace vyhodnotit jako neprofesionální jednání ze strany odborníka.

2. Podpora v rozhodování

„Sociální pracovník ukáže klientovi dobré i špatné možnosti (řešení situace), pomůže mu vysvětlit, co se stane a nechá výběr na něm.“

Obecně lze říct, že panuje shoda v tom, že to rodiče považují za dobré jednání

a oceňují možnost si vybrat. Některé odpovědi ale byly sporné. Nejdřív jedna z matek řekla, že se sama rozhodnout nemohla, ale v druhé větě zmiňovala, že dostala na výběr z možností. Pouze u pěti rodičů bylo jasně zřejmé, že jim to připadalo vhodné a zároveň, že takovou zkušenost z vlastního života měli.

„Klient chodí za sociální pracovníci se svými problémy, sociální pracovníce ho vyslechne a poradí.“

U této viněty se vyjma jednoho rodiče respondenti shodli, že se jim obdobné jednání líbí a ze svého života měli zkušenost, že tento typ podpory u svých sociálních pracovníků nacházeli. Paní Lenka popisuje spíše nepřijemné pocity, když jí odborníci udílejí rady:

„To ne, já si to řeším sama.“
[„Vy si to řešíte sama?“]
„Bez sociální pracovníce.“
[„...a když se takhle chová sociální pracovníce ke klientce, která potřebuje pomoc, přijde za ní a potřebuje pomoc a ta pracovníce jí poradí a vyslechne jí, tak je to od té pracovníce dobré chování, nebo není, líbí se vám to, nebo ne?“]
„Podle toho, jestli ta klientka taky o to stojí, že jo.“
[„...když o to stojí, tak co?“]
„Tak asi to je dobrý, když jí poradí.“
[„A vy jste zažila, že jste třeba o to nestála, aby vám sociální pracovníce poradila?“]
[„No, nestála.“]
[„A radila vám?“]
[„No.“]
[„A to se vám teda nelíbí?“]
„Nelíbí, no, já si radši řeším svoje věci sama.“ Lenka

Z některých dalších odpovědí ale vyplývá, že ne vždy sociální pracovník jen vyslechne a poradí. Například dotazovaný pan Lukáš měl zkušenost, že sociální pracovníce vyřizovala věci za něj. Obdobou zkušenost popsala při výchově dětí paní Eva:

„Ano, že mě vyslechne a pochopí mě.“
[„S čím byste se na ní obrátila třeba, co byste s ní řešila?“]
„Mě občas kluci neposlouchaj, tak třeba o klukách.“
[„A co vám dají za radu, když za nima jdete a řešíte tohle konkrétně?“]
„Myslím si, že by mi řekli, abych je třeba zavolala.“
[„A řešíte to pak dohromady všichni?“]
[„Ano.“]
[„Takže od nich nedostanete radu, jak to vyřešit?“]
[„Taky“]
[„A někdy to řeší za vás?“]
[„Někdy to řešej za mě.“]
[„Někdy s vámi zvlášť, nebo když to řešíte všichni dohromady?“]
[„Někdy to řešíme všichni dohromady a nějak domlouvaj klukům.“] Eva

3. Učení se novému

„Sociální pracovník pomáhá klientovi sestavit jídelníček pro děti.“

Tři rodiče vnímali takovou pomoc jako zásah do své autonomie. Jsou to totiž oni, kdo chtějí rozhodovat o tom, co jejich dítě bude jíst, a „pomoc“ tohoto charakteru by proto neocenili. Ostatní rodiče podporu při sestavování jídelníčku vnímali kladně a mnozí z nich měli v tomto směru pozitivní zkušenost.

„Sociální pracovník vysvětluje klientovi odborné výrazy v úředních dokumentech.“

Třináct rodičů mělo obdobnou zkušenost a považovalo tuto službu za standardní náplň práce sociálního pracovníka. Z uvedených výpovědí lze usoudit, že podporu při vyřizování úředních záležitostí a podobné činnosti jsou jednou z nejčastěji poskytovaných forem podpory, které se rodičům dostává. Jedna z matek uvedla, že je to pro ni důležité, aby si získanou informací zapamatovala, a nemusela tak již dále podpory sociálních pracovníků využívat.

„Sociální pracovník připravil klientovi informace doplněné obrázky, aby jim lépe rozuměla (např. Pravidla služby).“

Žádný z rodičů neměl s materiály ve formátu snadného čtení s obrázky, případně s materiály opatřenými piktogramy, přímé zkušenosti. Pouze dva rodiče uvedli, že sociální pracovníce něco obdobného používaly při komunikaci s cizinkou, která bydlela v azylovém domě. Kromě dvou ze všech dotazovaných však takovýto počín hodnotili kladně, často se v odpovědích opakovalo, že oni sami takové materiály nepotřebovali. Tři rodiče zmiňovali, že jim materiály s piktogramy připadají dětinské, nicméně pro některé jiné klienty prospěšné. Dva rodiče uvedli, že by to pro ně bylo ponížující.

„To jo, sice mi to připadá jak pro děti, ale kdybych tomu nerozuměla, tak to je pěkný, to jo.“

[„Měl by to teda ten pracovník předem zkontrolovat s tou klientkou, než použije obrázky, aby se jí to nedotklo?“]

„To určitě.“ Erika

4. Empowerment

„Sociální pracovníce vás samostatně nechá si vyřizovat své záležitosti.“

Rodiče sdíleli stejný názor, že je to správné jednání a zároveň potvrzovali obdobnou zkušenost ze svého života. Své výpovědi zdůvodňovali tím, že je to potřeba k jejich osamostatnění. Zároveň

pozitívne hodnotili, keď boli po zvládnutí činnosti ocenení.

„Já mám zkušenost takovou, že prostě papíry nebo něco jsem si vypisovala sama, i když jsem si šla něco vyřídit všeobecnou pojišťovnu, tak jsem dostala taky pochvalu, že jsem šikovná, že jsem si to vyříkala, mě nemuseli chytit za ručičku a odvést tam.“

[„Dostala jste pochvalu, jste říkala. Jak jste se při tom cítila?“]

„Tak dobře.“

[„Jo, bylo vám to příjemné?“]

„Ano.“ Magda

„Klient chce po své sociální pracovnici něco vysvětlit. Sociální pracovnice se zasměje a řekne klientovi, že té věci nemůže rozumět.“

Kromě jednoho rodiče všichni vyhodnotili jednání jako negativní. Jeden rodič se vyjádřil, že mu to přijde v pořádku. S obdobným chováním měla zkušenost jen paní Jitka, pro kterou situace byla velmi nepříjemná.

[„A měl by se takhle chovat sociální pracovník?“]

„Ne, když se na tu větu zeptá, tak by měl být schopný to říct nebo to nějak vysvětlit, u paní [C] se mi to stalo několikrát“

[„A jak jste se při tom cítila?“]

„Jako bylo mně to jako hodně líto.“ Jitka

5. Zpětná vazba

„Sociální pracovník oceňuje klienta za to, že si vyříkala doklady na úřadě.“

V tomto případě se rodiče jednoznačně shodli na tom, že se jedná o pozitivní jednání. Pochvala byla považována za motivační aspekt. Tři z rodičů uvedli, že obdobnou zkušenost s pozitivní zpětnou vazbou od sociálního pracovníka neměli. Někteří pracovníci využívají pozitivní zpětnou vazbu neadekvátně jejich věku a sociální roli, rodiče chválí za naprosté banality, jako by byli malé děti.

[„Že se dceři snažíte věnovat, tak za to vás chválí? Jaký z toho máte teďka pocit, když vás tady chválí takhle?“]

„No to už není, to už je, já nevím ani, to už není chválení, to je spíš, nevím, připadá mi, jako kdyby se mnou jednali, jako kdybych byla postižená nebo jako malý dítě.“ Erika

„Sociální pracovnice věří vašim schopnostem, že budete dobrým rodičem.“

Všichni rodiče se shodli na tom, že je správné, aby jim sociální pracovnice věřila, že budou dobrým rodičem. Zkušenosti jsou však velmi rozmanité. Někteří si důvěru vysvětlovali tím, že jim bylo dítě nakonec ponecháno v péči, případně byl zru-

šen soudní dohled. Další rodič si důvěru vykládá tak, že mu bylo na delší dobu svěřeno do péče dítě jiné obyvateľky služby azylového bydlení. Jeden z rodičů si důvěru ve své schopnosti vykládal tak, že kdyby mu sociální pracovník nedůvěřoval, tak by ho nepodporoval v tom, získat děti zpět do péče. Jiný rodič naopak neměl pocit, že by mu bylo dostatečně důvěřováno zejména v procesu osamostatňování se. Další pak popisoval nedůvěru v jeho schopnost dítě správně výchovně vést.

„Tady mi řekli do očí, že ještě nejsem připravená na samostatný život.“

[„A jak to cítíte vy?“]

„Tak asi má pravdu, když se něco stane, tak nemám nějakou rezervu peněz, no a pak nechci zažít to samý jako teďkon, že ten pobyt, kde je mladší syn (diagnostický ústav), se platí a našťestí mi to udělali na tři splátky, že jsem to mohla zaplatit na tři splátky. Kdyby to chtěli zaplatit najednou, tak bych to neutáhla.“

[„Takže ... sociální pracovníci vám zatím nevěří, že byste se mohla osamostatnit kvůli financím?“]

„Hm, financím a výchově.“

[„A u té výchovy vám nedůvěřují v čem?“]

„Protože jsem prý laxní.“

[„Laxní, to je ta tvrdá ruka, o které jste mluvila, že byste ji více potřebovala?“]

„No.“

[„Tak a myslíte si to vy, že ji potřebujete nebo si to myslí sociální pracovníci?“]

„Sociální pracovníci, já jsem říkala, že kluky jako zvládnou.“ Andrea

Důvěra ve schopnosti svého klienta zvládnout samostatný život, zvládnout výchovu dítěte a zajistit podnětné prostředí pro dítě je naprosto klíčová pro to, aby sociální pracovník mohl rodině poskytovat kvalitní podporu vystavenou na principech empowermentu (Tarleton, Ward, 2007; Koolen et al., 2019). Někteří předchozí výpovědi ale příliš nenavštěvovaly tomu, že se rodiče s mentálním postižením s tímto typem podpory setkávají.

6. Individuální plánování

„Sociální pracovník poslouchá, co si klient přeje, a pomáhá jí to splnit.“

Až na jednoho rodiče se všichni shodli, že by bylo hezké, kdyby se jim tohoto typu podpory od sociálních pracovníků dostávalo. Nicméně zkušenosti s každodenní podporou pro ně byly rozdílné. Někteří rodiče v této souvislosti uváděli, že jim sociální pracovníci pomáhali plnit si svůj sen v podobě osamostatnění, a to buď tím, že jim pomáhali hledat bydlení, nebo je učili hospodařit s penězi.

Jeden rodič uvedl, že mu sociální pracovnice pomohla, aby mu nebyly odebrány děti. Jiný rodič měl zkušenost s tím, že

mu sociální pracovnice pomohla vyřešit situaci, kdy byl ohrožen domácím násilím, ale už mu nepomohla docílit návratu dcery z výchovného ústavu. Čtyři rodiče uvedli, že se s obdobným jednáním u sociální pracovnice vůbec nesetkali a se svými sny se tak nikomu nesvěřili. Přitom v případě samostatného bydlení je reflektování přání klientů naprosto klíčová záležitost a spolu s podporou rozvoje rodičovských dovedností by to měl být hlavní cíl v rámci individuálního plánování u rodičů žijících nejen v azylových zařízeních (Koolen et al., 2019). Velmi výstižně to zhodnotila paní Erika, která vnímala podporu v plnění snů jako hlavní činnost v náplni práce sociálních pracovníků:

„To jo, to jsem zažívala, to je normální, že jo, od toho ty sociální pracovnice jsou, bych teda řekla.“ Erika

„Sociální pracovník se zajímá o to, co chce klient pro své děti.“

Dva rodiče vyhodnotili zájem o přání pro dítě jako negativní s odůvodněním, že do toho sociální pracovnici nic není. Ostatní by takové jednání ocenili. Zdaleka ne všichni ale měli takovou zkušenost. Pouze devět z celkového počtu se s tímto setkala a z toho dvěma to nebylo příjemné.

„... to asi je její práce a já si myslím, že to patří k její práci, aby věděla, jestli to dítě žije dobře nebo ne, od toho je to sociální pracovnice.“

[„Ale vám se to nelíbilo, jste říkala?“]

„No, moc ne, já nemám ráda, když se mi někdo plete do mejch věcí, no.“ Lenka

V některých případech se jednalo o přání materiálního charakteru (např. tablety, kola). Většinou však rodiče uváděli, že si pro své děti přejí kvalitní vzdělání a dobrou práci, samostatné bydlení i to, aby mohli vyrůstat opět ve své rodině, a ne v dětském centru. To vše jsou jednoznačně přání, která by sociálního pracovníka měla zajímat a měl by je při sestavování individuálního plánu reflektovat (Koolen et al., 2019). Z uvedených výpovědí je ovšem patrné, že se tak v mnoha případech neděje.

Diskuze

Cílem tohoto článku bylo odpovědět na otázky i) Jaké jsou zkušenosti rodičů se sociálními pracovníky a metodami, které využívají při podpoře jejich rodičovské role? a ii) Jaký mají rodiče s mentálním postižením vztah se sociálními pracovníky?

Samí rodiče s mentálním postižením vyjadřují spokojenost s kvalitou vztahu se sociálními pracovníky a službami. V jejich vzájemném vztahu si cení důvěry, pravdivosti, srozumitelnosti a emoční podpory, tedy pocitu, že je tu pracovník pro ně, aby jim pomohl. Nicméně zkušenosti zapojených

respondentů ukázaly vztahovou asymetrii. Výzkum také prokázal, že v podpoře rodičů s mentálním postižením se sociální pracovníci soustředí na zajištění podpory v oblasti hospodaření s penězi, jednání na úřadech a vyřizování úředních záležitostí, úklid domácnosti, vaření a učení se s dětmi, neboť v těchto oblastech uváděli rodiče nejčastější zkušenosti s podporou. Nicméně rodiče zároveň popsali, že jsou sociální pracovníky nedostatečně užívány metody práce, které směřují k jejich větší autonomii a zplnomocňování.

K protichůdným závěrům ve své studii dospěla také Guineová (2001). Všechny osm jí zkoumaných rodičů s mentálním postižením popisovalo spokojenost s obsahem podpory, již dostávali. Na druhé straně si přáli, aby s nimi pracovníci trávili více času a zažívali více emoční podpory. Záměrem autorky interpretuje tyto rozdíly jako důkaz schopnosti rodičů vyjadřovat vlastní názory a schopnost rozlišovat mezi obdržanou podporou a vlastními tužbami, v rámci realizovaného výzkumu výpovědi rodičů naznačují obtíže ve schopnosti hodnotit kvalitu služby.

Schopnost osob s mentálním postižením kriticky se vyjadřovat a hodnotit poskytované služby a spolupráci se sociálními pracovníky může být ovlivněna omezenými příležitostmi osob s mentálním postižením samostatně se rozhodovat a rozvíjet svou autonomii (Copeland, Luckasson, Shauger, 2014). Také závislost na sociálních pracovnících při uspokojování svých potřeb může pro mnoho osob s mentálním postižením představovat překážku v hodnocení, neboť se mohou cítit povinni vyjádřit vděčnost (Lotan, Ells, 2010). Jak upozorňuje Perry (2004), nezbytnou složkou hodnocení je také schopnost člověka představit si, jak by se stávající životní podmínky/ služby mohly lišit. Nicméně lidé s mentálním postižením mají často omezené sociální zkušenosti (např. pracovní situace, bydlení, zapojení do komunity), a kromě toho často žijí i pracují s lidmi s podobně omezenými zkušenostmi.

V britské studii Tarletonové a Wardové (2007) s 30 rodiči s mentálním postižením, která se zaměřovala pouze na jejich pozitivní zkušenost s poskytovanou podporou, popsali rodiče s mentálním postižením podobu podpory, která vedla ke zlepšení jejich rodičovských kompetencí, zvýšení sebedůvěry a následnému snižování její potřebnosti. Tito rodiče oceňovali služby, které se zaměřovaly na posílení jejich kompetencí, pracovníci věřili v jejich schopnosti naučit se nové věci a považovali je za rovnocenné partnery.

Závěry našeho výzkumu popsaly spíše nedostatky v práci, která má vést k posílení kompetencí rodičů v následujících aspektech sociální práce: (i) individuální plánování, (ii) podpora v rozhodování, (iii) učení se novému, (iv) empowerment a (v) pozitivní zpětná vazba. Individuální

plánování, jakožto nástroj sociální práce, by mělo sociálním pracovníkům pomáhat ujasnit si, jak mají podporu organizovat, jinými slovy, co vlastně dělat. V rámci tohoto procesu by vedle zjišťování výchozí situace klienta mělo být také dohodnuto, co se má změnit, jaké jsou přání a cíle klienta (více viz např. monotematické číslo časopisu Sociální práce „Individuální plánování v sociální práci“, Sociální práce, 3/2011). V předloženém výzkumu jedna čtvrtina rodičů uvedla, že se při plánování své podpory nesešla se zaměřením na své přání a sny. Sedm rodičů nemělo nikdy možnost se svým pracovníkem hovořit o svých představách a přáních týkajících se života svých dětí.

Podpora v rozhodování byla identifikována v kanadské studii Milotové et al. (2016) jako jedna z dalších oblastí, kterou při poskytování služeb rodičům s mentálním postižením musí sociální pracovníci obsáhnout. Do této studie se zapojilo devět rodičů s mentálním postižením a 27 sociálních pracovníků poskytující rodičům sociální služby. Cílem podpory je umožnit rodičům rozhodování bez vlivu ostatních, díky srozumitelnému zprostředkování informací a různých perspektiv. Podle zkušenosti prezentovaných v našem výzkumu, pouze pět rodičů s mentálním postižením zažilo tuto formu podpory. S předáváním informací v podobě „Easy to read“ (tzv. snadné čtení) neměl zkušenost žádný z rodičů. Na druhé straně většina rodičů měla zkušenost s podporou při porozumění úředním dokumentům.

Pozitivní zpětná vazba je při práci s rodiči s mentálním postižením považována za jeden z pilířů všech úspěšných vzdělávacích principů (např. Feldman, 2010). Pouze tři rodiče měli zkušenost s konkrétní zpětnou vazbou, díky které si uvědomují, proč jim jejich sociální pracovník věří, že jsou dobrými rodiči. S pozitivní zpětnou vazbou neměli žádnou zkušenost tři rodiče.

Uspěšnost (empowerment) jakožto nalézání silných stránek a zdrojů klienta, předávání moci a odpovědnosti směřující ke zlepšení své situace je společně s učním (Smutek, 2006) dalším významným nástrojem sociální práce (nejen) s rodiči s mentálním postižením. V předloženém výzkumu popsali dva rodiče zkušenost, kdy sociální pracovník jednal při řešení jejich situace bez jejich vědomí a další dva uvedli, že před nimi pracovníci zatajovali informace. V případě podpory rodičů s mentálním postižením je předávání nových informací a učení schopností důležité, neboť tyto lidé mají snížený přístup k informačním zdrojům a sociální zkušenosti (např. studovali v segregované škole, pracují v chráněném prostředí, srov. Milotová, 2016).

Zkušenosti rodičů zkoumaných v naší studii však ukazují, že právě učení se rodi-

čovským kompetencím není dostatečné a pracovníci častěji jednají za rodiče. Deset respondentů popsalo zkušenost, že jim pracovníci udělují rady. Právě poskytování rad a rozhodování za klienta implikuje, že pracovník je větší odborník na život klienta, jinými slovy ví, co je pro něj nejlepší. Tento postoj pracovníků ukazuje na vztahovou asymetrii. Jak ukázaly zkušenosti zapojených rodičů, hranice profesionálního vztahu byly překračovány v řadě dalších oblastí (finanční půjčky, sexuální zájem, lhaní, křik). Otázka hranic v podpoře dospělých osob s mentálním postižením je velmi naléhavá, neboť tyto lidé jsou díky svým nízkým rozhodovacím schopnostem a malému povědomí o vlastních právech více ohroženi zneužitím (Fisher et al., 2016; Hamilton et al., 2017).

Závěr

Výsledky studie naznačují, že lidé s mentálním postižením mohou mít nedostatečné schopnosti potřebné pro hodnocení služeb. Jejich názory a spokojenost jsou přitom klíčové pro poskytování kvalitní podpory a rozvoj nabízených služeb. Proto by v podpoře rodičů s mentálním postižením měl být věnován prostor také rozvíjení nových dovedností směřujících k posílení jejich autonomie a schopnosti kritického hodnocení.

Zkušenosti rodičů zapojených do této studie ukazují na nedostatečné znalosti sociálních pracovníků týkající se metod práce vhodných pro podporu rodičů s mentálním postižením. Tyto závěry potvrzují i předešlé výzkumy autorského týmu, kde sami sociální pracovníci popsali nedostatečnou připravenost pro práci s rodiči s mentálním postižením, nízké znalosti návazných služeb a vhodných metod práce (např. Adamčíková et al., 2017; Strnadová et al., 2017). Je zcela nezbytné zaměřit se v systému celoživotního vzdělávání těchto pracovníků na posílení jejich schopností a znalostí týkajících se cílové skupiny rodičů s mentálním postižením. Důležitým vodítkem při podpoře rodičů s mentálním postižením je podle autorek provázanost sociálních služeb a úzká spolupráce mezi organizacemi se zkušeností s podporou osob s mentálním postižením (neboť jejich pracovníci dobře ovládají metody vzdělávání a zplnomocňování této populace) a služeb pracujících s ohroženými rodinami (neboť jejich pracovníci umějí pracovat na podpoře samotné rodičovské role, např. nastavení hranic ve výchově, podporovat stimulaci dítěte, či podporovat komunikaci uvnitř rodiny, např. metodou videotréninku interakcí osvědčeného i u rodičů s mentálním postižením). Podporu sociálním pracovníkům by také mohl zajistit odborník poskytující metodické a supervizní vedení na úrovni kraje.

Silné stránky a omezení výzkumu

Autorky textu spatřují silnou stránku výzkumu v tom, že byl dán hlas samotným rodičům s mentálním postižením, aby vyjádřili své zkušenosti s poskytovanou podporou. Ve výzkumu o lidech s mentálním postižením jsou totiž často účastníky jejich rodiče či odborníci, nikoliv však samotní lidé s mentálním postižením (Wade at al., 2008). Za silnou stránku výzkumu autorky pokládají volbu nástroje k získání dat. Rodiče s mentálním postižením mohli na modelových příkladech (viněťách) jednodušeji hodnotit a popsat vhodné a nevhodné způsoby jednání sociálních pracovníků. Běžný semi-strukturovaný rozhovor by vyžadoval vysokou míru abstrakce, která by pro některé zúčastněné rodiče byla příliš náročná. Proto se autorky rozhodly pro využití vinět.

Výzkum měl ovšem i jistá omezení. Vzhledem k použité metodě sběru dat pomocí vinět, které byly tvořeny pouze na základě zkušeností autorek s cílovou skupinou a na základě dat získaných z rozhovorů použitých v předchozí fázi výzkumu s rodiči s mentálním postižením, nemohou závěry výzkumu popisovat celou šíři zkušeností rodičů s mentálním postižením s nabízenou formální podporou v České republice. Dalším omezením byla skutečnost, že do šetření nebyla zapojena kontrolní skupina rodičů bez mentálního postižení, takže nemohlo dojít ke komparaci jejich zkušeností s poskytovanou podporou. Slabou stránkou předkládaného výzkumu je také to, že byl zapojen pouze jeden otec s mentálním postižením. Nebylo tak možné provést hlubší analýzu případných odlišností jednotlivých rodičovských rolí. Posledním omezením je velikost vzorku, který čítal jen 16 respondentů. Autorky proto nemohou získaná data zobecňovat na celkovou populaci rodičů s mentálním postižením. Pro podrobnější zkoumání dané problematiky je potřeba dalšího výzkumu. I přesto však získaná data autorky vnímají jako velmi cenná a zasluhující si prezentaci nejen mezi odbornou veřejností.

1 Výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 310416) a byl realizován na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

2 Termín mentální postižení je v současné literatuře definován zejména prostřednictvím popisu změn kognitivních, poznávacích a emočních procesů, které toto postižení přináší. Valenta a kol. (2012) hovoří o změnách kognice v následujících oblastech: zpomalené tempo vnímání a zúžení jeho rozsahu, nediferencovanost počitků a vjemů, nedostatečné vnímání prostoru a času, a inaktivita vnímání. Omezená je také schopnost poznávacích činností, abstrakce a generalizace. Myšlení u osob s mentálním postižením bývá konkrétní, vyznačující se výraznou nekritičností (Valenta, Müller, 2008). V oblasti emočního vývoje se často objevuje přecitlivělost na emoční podněty, úzkostné stavy, emoční labilita, ale i častější výskyt přidružených duševních onemocnění (Hofer et

al., 2009). Narušení je ale patrné i v dalších oblastech, zejména pak v řečové, ale také motorické (Valenta et al., 2012).

3 Pro zjednodušení byl použit v zadání vinět mužský gramatický rod.

Literatura:

ADAMČÍKOVÁ, Z., I. STRNADOVÁ, J. BERNOLDOVÁ a M. CHVÁL, 2017. Přípravenost sociálních pracovníků v terénních službách pro práci s rodiči s mentálním postižením. *Forum sociální politiky*, 2017, č. 5, s. 2–11. ISSN 1802-5854.

ALEXIUS, K. a A. HOLLANDER. Care assessments concerning in voluntary removal of children from intellectually disabled parents. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 2014, roč. 36, č. 3, s. 295–310.

BERNOLDOVÁ, Jana, 2018. *Rodičovství žen s mentálním postižením: Faktory ovlivňující plnění mateřské role*. Praha. Disertační práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.

BLOOMFIELD, L., S. KENDALL a S. Fortuna. Supporting parents: development of a tool to measure self-efficacy of parents with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 2010, roč. 38, č. 4, s. 303–309.

CALLOW, E., M. TAHIR a M. FELDMAN. Judicial Reliance on Parental IQ in Appellate-Level Child Welfare Cases Involving Parents with Intellectual and Developmental Disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 2017, roč. 30, č. 3, s. 553–562.

COLLINGS, S. a G. LLEWELLYN. Children of parents with intellectual disability: Facing poor outcomes or fading okay? *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 2012, roč. 37, č. 1, s. 65–82.

COPELAND, S. R., R. LUCKASSON a R. SHAUGER. Eliciting perceptions of satisfaction with services and supports from persons with intellectual disability and developmental disabilities: a review of the literature. *Journal of Intellectual Disability Research*, 2014, roč. 58, č. 12, s. 1141–1155.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Manuál transformace ústavů*. Deinstitutionalizace sociálních služeb [online]. Praha: MPSV, ©2013 [cit. 2019-08-04]. Dostupné z: <http://www.trass.cz/wp-content/uploads/2016/02/manual-T-ustavu.pdf>

FELDMAN, M., 2010. Parenting Education Programs. In: LLEWELLYN, G., R. TRAUSTADÓTTIR, D. MCCONNELL, B. SIGURJÓNSDÓTTIR. *Parents with Intellectual Disabilities: Past, Present and Futures*, Malden, MA: Wiley-Blackwell, s. 121–136.

FISHER J., H. MARISA, J. V. BAIRD, A. D. CURREY a R. M. HODAP. Victimization and Social Vulnerability of Adults with Intellectual Disability: A Review of Research Extending beyond Wilson and Brewer. *Australian Psychologist*, 2016, roč. 51, č. 2, s. 114–127. ISSN 0005-0067.

GUBA, E., Y. LINCOLN. 1994. Competing paradigms in qualitative research. In: DENZIN, N., Y. LINCOLN. *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications, s. 105–117.

GUINEA, S. M. Parents with a learning disability and their views on support received: a preliminary study. *Journal of Learning Disabilities*, 2001, roč. 5, č. 1. ISSN 1469-0047

HAMILTON, J., B. INGHAM, I. MCKINNON, J. R. PARR, L. Yuen-Chong TAM a A. LE COUTEUR. Mental capacity to consent to research? Experiences of consenting adults with intellectual disabilities and/or autism to research. *British Journal of Learning Disabilities*, 2017, roč. 45, č. 4, s. 230–237.

HOFER, S., K. GRAY, A. PICCININ, A. MACKINNON, D. BONTEMPO, S. L. EINFELD, L. HOFFMAN, T. PARMENTER a B. TONGET. Correlated and coupled within-person change in emotional and behavior disturbance in individuals with intellectual disability. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 2009, roč. 114, č. 5, s. 307–321.

HOSKING, D. 2008. *Critical disability theory. A paper presented at the 4th Biennial Disability Studies Conference at Lancaster University*. Lancaster: Lancaster University.

JACKSON, M., P. HARRISON, B. SWINBURN a M. LAWRENCE. Using a Qualitative Vignette to Explore a Complex Public Health Issue. *Qualitative Health Research*, 2015, roč. 25, č. 10, s. 1395–1409.

JENKINS, N., M. BLOOR, J. FISCHER, L. BERNEY a J. NEALE. Putting it in context: The use of vignettes in qualitative interviewing. *Qualitative Research*, 2010, roč. 10, č. 2, s. 175–198.

KOOLEN, J., W. VAN OORSOUW, L. VERHAREN a P. EMBREGTS. Support needs of parents with intellectual disabilities: Systematic review on the perceptions of parents and professionals. *Journal of Intellectual Disabilities*, 2019. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1744629519829965>

LIGHTFOOT, E. a E. SLAYTER. Disentangling overrepresentation of parents with disabilities in the child welfare system: Exploring child maltreatment risk factors of parents with disabilities. *Children and Youth Services Review*, 2014, roč. 47, s. 283–290.

LLEWELLYN, G. a D. MCCONNELL. Mothers with leasing difficulties and their support networks. *Journal of Intellectual Disability Research*, 2002, roč. 46, č. 1, s. 17–34.

LLEWELLYN, G., D. MCCONNELL a R. BYE. Perception of service needs by parents with intellectual disability, their significant others and their service workers. *Research in Developmental Disabilities*, 1998, roč. 19, č. 3, s. 245–260.

LOTAN, G. a C. ELLS. Adults with intellectual and developmental disabilities and participation in decisionmaking: ethical considerations for professional-client practice. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 2010, roč. 48, č. 1, s. 112–125.

MCCONNELL, D., M. A. FELDMAN, M. AUNOS a N. PRASAD. Child maltreatment investigations involving parents with cognitive impairments in Canada. *Child Maltreatment*, 2011, roč. 16, č. 1, s. 21–32.

MEEKOSHA, H., R. SHUTTLEWORTH. "What's so 'critical' about critical disability studies?". *Australian Journal of Human Rights*, 2009, roč. 15, č. 1, s. 47–75.

MEPPELDER, M. HODES, S. KEF a C. SCHUENGEL. Parents with intellectual disabilities seeking professional parenting support: the role of working alliance, stress and informal support. *Child Abuse*, 2014, roč. 38, č. 9, s. 1478–1486.

MILOT, E., D. TURCONTTE, S. TÊTREAU. Support to Parents with Cognitive Limitations: Parental Abilities and Social Participation. *British Journal of Learning Disabilities*, 2016, roč. 44, č. 1, s. 71–77. ISSN 1354-4187.

MONSEN, K., A. SANDERS, F. YU, D. RADOSEVICH a J. GEPPERD. Family Home Visiting Outcomes for Mothers with and without Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 2011, roč. 55, č. 5, s. 484–499.

National Council on Disability. *A Progress Report*, 2012 [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: https://www.ncd.gov/progress_reports/Aug202012

PERRY J., 2004. Interviewing people with intellectual disabilities. In: E. EMERSON, E., C. HATTON, T. THOMPSON, T. R. PARMENTER. *The International Handbook of Applied Research in Intellectual Disabilities*. John Wiley & Sons. ISBN 987-04-700-2080-7.

POTHIER, D., R. DEVLIN. 2006. *Critical Disability Theory: Essays in Philosophy, Politics, and Law*. Vancouver: UBS Press.

POTVIN, L. A. a H. BROWN. Social support received by women with intellectual and developmental disabilities during pregnancy and childbirth: An exploratory qualitative study. *Midwifery*, 2016, roč. 37, s. 57–64.

STANDARDY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB. Příloha č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb.

SMUTEK, M., 2006. *Model řešení problémů v sociální práci. Vybrané kapitoly z teorií a metod sociální práce*. Katedra sociální práce a sociální politiky. Pedagogická fakulta. Univerzita Hradec Králové.

Sociální práce. Individuální plánování v sociální práci. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2011, č. 3. ISSN 1213-6204.

STARKE, M. Supporting families with parents with intellectual disability: Views and experiences of professionals in the field. *Journal of Policy and Practice In Intellectual Disabilities.* 2011, roč. 8, č. 3, s. 163–171.

STRNADOVÁ, I., J. BERNOLDOVÁ, Z. ADAMČIKOVÁ a J. KLUSÁČEK. Good enough support? Exploring the attitudes, knowledge and experiences of practitioners in social services and child welfare working with mothers with intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities.* 2017, roč. 30, č. 3, s. 563–572.

TARLETON, B. a L. WARD. "Parenting With Support": The Views and Experiences of Parents With Intellectual Disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities.* 2007, roč. 4, č. 3, s. 194–202.

VALENTA, M. a kol. 2015. *Katalog podpůrných opatření, dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

VALENTA, M., O. MÜLLER. 2009. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika].* Praha: Grada.

WADE, C., G. LLEWELLYN a J. MATTHEW. Review of parent training interventions for parents with intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities.* 2008, roč. 21, č. 4, s. 351–366.

WEIBER, I., M. EKLUND a P. A. TENGLAND. The characteristics of local support systems, and the roles of professionals, in supporting families where a mother has an intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities.* 2016, roč. 29, s. 197–210.

WEIBER, I., P. A. TENGLAND P. -A., J. BERGLUND a M. EKLUND. Social and health care professionals experiences of giving support to families where the mother has an intellectual disability: Focus on children. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities.* 2014, roč. 11, č. 4, s. 293–301.

WILSON, S., K. MCKENZIE, E. QUAYLE a G. MURRAY. A systematic review of interventions to promote social support and parenting skills in parents with an intellectual disability. *Child: Care, Health and Development,* 2014, roč. 40, č. 1, s. 7–19.

Mgr. Zdeňka Adamčíková, Ph.D. (zdenkaadamcikova@gmail.com) vystudovala obor speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Ve své publikační činnosti se zaměřuje na problematiku rodičovství osob s mentálním postižením. Zároveň pracuje v Nadaci J&T (Foundation J&T, Malostranské nábřeží 563/3, 118 00 Prague 1), kde má na starosti agendu náhradní rodinné péče a pomoc rodinám v nouzi.

Mgr. Bc. Jana Bernoldová, Ph.D. (bernoldovajana@seznam.cz) vystudovala obor speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a Management v neziskovém sektoru na Filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. Ve své činnosti se věnuje lidem s mentálním postižením.

Prof. Doc. PhDr. Iva Strnadová, Ph.D. (i.strnadova@unsw.edu.au) je profesorkou na University of New South Wales in Sydney, Faculty Arts and Social Sciences, School of Education, Morven Brown G29, Kensington, NSW 2062. Zaměřuje se na problematiku mentálního postižení (např. rodičovství osob s mentálním postižením) a vzdělávacích přechodů pro žáky s postižením; zabývá se rovněž problematikou autismu.

Mgr. Kateřina Sedláková (sedlakova.k@post.cz) je sociální pracovnící nízkoprahového zařízení klub Sibiř YMCA Praha (YMCA Prague), Na Poříčí 12, 110 00 Praha 1, Česká republika. Zaměřuje se na práci s ohroženými dětmi a mladými lidmi.

Z Evropské unie

Komentáře k programu nové předsedkyně Evropské komise Ursuly von der Leyenové

(výběr z části programu věnované hospodářské a sociální politice Evropské unie přinášíme na straně 12)

Uplatňují se technokraté, scházejí státníci

Martin Potůček

Komentář charakterizuje možné dopady uplatnění zmíněného dokumentu na sociální politiku členských zemí EU. Konstatuje jeho programově deklaratorní charakter a všimá si skutečnosti, že zadání pro sociální politiku nemá charakter jednoznačných a vynutitelných cílů. Lze očekávat Evropskou komisí již v minulosti uplatňovaný prioritní důraz na ekonomický rozvoj a následně další odcizování občanů EU tomuto společenství.

Zdá se mi, že nejnvýstižnější charakteristiku tohoto dvaadvacetistránkového dokumentu je, že představuje – bez jakékoli analytické a argumentační části – seznam návrhů komplexních strategií, integrovaných

komplexních přístupů, pilířů, programů, akčních plánů, závazných opatření, souboru opatření, záruk, kvót, případně paktů.

Kontinuitu dosavadního přístupu Evropské komise k sociální problematice potvr-

zuje skutečnost, že problematice sociálních podmínek života občanů EU není věnována ani jediná ze šesti navrhovaných samostatných „průřezových oblastí“ pro Evropu. Tematicky nejbliže k tomu má oblast

nazvaná „Hospodářství, které pracuje ve prospěch lidí“. Hned druhý odstavec jejího podrobnějšího popisu zní: „*Jsem pyšná na evropské sociálně tržní hospodářství. Právě to umožňuje našim ekonomikám růst - a vytlačuje chudobu a nerovnost. Zajišťuje, aby na prvním místě stály sociální spravedlnost a sociální zabezpečení.*“ A o dva odstavce dále: „Náš cíl, kterým je klimaticky neutrální a zdravá planeta, musí být postaven na silném a odolném sociálně tržním hospodářství. To, co chceme do tohoto přechodu vložit, musíme nejprve získat.“ Zde ožívá mantra mainstreamových ekonomů: abychom měli prostředky na sociální politiku, musíme si na ni nejprve vydělat. Nemohu než smutně konstatovat, že oba citované odstavce si zásadním způsobem odporují. Stojí sociální spravedlnost a sociální zabezpečení na prvním místě, nebo si, tak jak se tradičně uplatňují pravidla jednotného trhu Evropskou komisí, Evropskou centrální bankou a Evropským soudním dvorem, na ně budeme muset nejprve vydělat?

Novinkou v programu paní předsedkyně je ustavení nového fondu pro spravedlivou transformaci. Není jasné, o jako transformaci se má jednat. Ať tak či onak, vtírá se pochybnost, může-li být nějaká operace spravedlivá - a zda má smysl podporovat ji a nikoli to, co případně nakonec způsobí...

Paní předsedkyně hodlá kromě mnoha jiných programových dokumentů předložit také akční plán pro plné provádění evropského pilíře sociálních práv. Ti z nás, kteří mají zkušenost s tím, jak před lety v praxi dopadlo naplňování Lisabonské strategie prostřednictvím otevřené metody koordinace, asi už předem tuší, jaké budou výsledky takového na národní úrovni nezávazného a nevytížitelného dokumentu.

Je zřejmé, že absence kapacit strategického vládnutí, které by bylo schopno identifikovat existující a možná budoucí inhereční vnitřní pnutí a vnější ohrožení evropského svazku, potrvá i nadále. Uplatňují se technokraté, scházejí státníci. To, obávám se, evropský lid neuspokojí. Bez institucionální reformy, která by občanům Evropské

unie nabídla ne slova, nýbrž přímé důkazy o tom, že je sociálně vlídná a spravedlivá, se bude proces evropského sjednocování, který tak úspěšně začal ve druhé polovině minulého století, rozměňovat a dále erodovat. Jsem stále přesvědčen, že posilování procesu evropské integrace představuje jedinou šanci pro zajištění dobré budoucnosti pro Českou republiku. Proto mne obsah tohoto dokumentu nejen zaskočil, ale hlavně docela vážně znepokojil.

Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc. MSc. (potucek@fsv.cuni.cz) pracuje na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, CESES FSV UK (Center for Social and Economic Strategies), Smetanovo nábř. 5, 110 01. Zabývá se zkoumáním, koncipováním a výukou veřejné a sociální politiky se zaměřením na regulační funkce trhu, státu a občanského sektoru, na problémy vládnutí a na reformu veřejné správy a veřejných služeb (včetně důchodové reformy). Na tato i jiná témata vydal řadu publikací (viz <http://www.martinpotucek.com>).

Nová sociální agenda pro Evropu z perspektivy zaměstnavatelů

Vladimíra Drbalová

Zaměstnavatelé volají po změně kursu sociální politiky EU tak, aby zaručila, že sociální dimenze EU se bude vyvíjet v synergii s rostoucím hospodářským růstem a konkurenceschopností a plně využije potenciál budoucí práce. Evropský pilíř sociálních práv musí plnit úlohu kompasu sociální konvergence, a ne záminky pro další regulace. Závazná opatření v oblastech rovnosti žen a mužů nesmí podniky svazovat. Je třeba podpořit zejména nástroje reagující na změny související s digitální transformací, zejména v oblasti dovedností a vzdělávání.

Nová předsedkyně Evropské komise Ursula von der Leyenová vstoupila na evropskou scénu s vlastní ambiciózní agendou. V mnohém překračuje stín Junckerovy komise a jde v navrhovaných regulacích ještě dále. Plány Evropské komise a snahy o posílení úlohy Evropského parlamentu dávají tušit, že to byznys v Evropě nebude mít jednoduché.

Svaz průmyslu a dopravy ČR (SP ČR) není jen zástupcem byznysu v České republice, ale plní i svoji zaměstnavatelskou úlohu a je respektovaným sociálním partnerem. Je také aktivní součástí evropských zaměstnavatelských struktur a Evropského sociálního dialogu. Směrování budoucí sociální agendy Evropy a omezování jejích potenciálních dopadů na podniky je proto v jeho bezprostředním zájmu.

Otevřeně řečeno zaměstnavatelé viděli v obměně unijních institucí příležitost ke změně kursu budoucí sociální politiky EU tak aby zaručila, že sociální dimenze EU se bude vyvíjet v synergii s rostoucím hospodářským růstem a konkurenceschopností a plně využije potenciál budoucí práce.

Hodnoty a prosperitu budou i nadále vytvářet především podniky. Podnikatelské prostředí, které umožní podnikům vytvářet dobrá pracovní místa a být globálně konkurenceschopnými, je proto absolutní nutností pro udržení evropského způsobu života, vytvoření nových příležitostí pro pracovníky a občany k naplnění jejich potenciálu, i pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Evropa v sociální oblasti nezačíná od nuly a může se směle chlubit silnou sociální dimenzí. Hospodářská a sociální situace v Evropě se za poslední roky zlepšila. Mezi roky 2013–2017 bylo vytvořeno 12 milionů pracovních míst a úroveň zaměstnanosti v EU jsou na 73 % (2018). Členské státy EU investovaly nesrovnatelně více do systémů sociální ochrany v porovnání s jinými částmi světa: 28 % HDP se v EU vydalo na sociální ochranu (něco nad 20 % v Japonsku, něco pod 20 % v Austrálii a Kanadě). V EU jsou velmi dobře vyvinuté ochranné sociální sítě: 80% pracovníků má v EU přístup k dávkám v nezaměstnanosti a jen 30 % ve zbytku světa.

Program nové Komise nicméně avizuje další posílení sociální dimenze. Při pohle-

du na některé konkrétní návrhy agendy se zaměstnavatelé obávají, že se změna kursu konat nebude:

Von der Leyenová hodně sází především na Evropský pilíř sociálních práv jako nástroj k zajištění souladu sociálních otázek a otázek trhu a hodlá předložit akční plán pro jeho plné provádění. Evropský pilíř sociálních práv byl přijat v rámci Sociálního summitu ve Švédsku v roce 2017 jako nezávazná deklarace, jako kompas sociální konvergence a vodítko k implementaci stávajících práv ve třech definovaných oblastech. Na základě již přijatých regulací zastřešených tímto pilířem (snižování pracovního a soukromého života, transparentní a předvídatelné pracovní podmínky) se však zaměstnavatelé právem domnívají, že dochází k zásadní dezinterpretaci a zneužívání tohoto nástroje k dalším legislativním návrhům a stále častějšímu prolamování subsidiarity. S tím souvisí i otevření diskuse o rozhodování kvalifikovanou většinou v sociální oblasti, v čemž spatřují zaměstnavatelé zásah do suverenity členských států a autonomie sociálních partnerů.

Připravovaná strategie pro rovnost pohlaví naváže na Akční plán pro boj proti nerovnému odměňování mužů a žen z roku 2018, který je sám o sobě vyvážený a komplexní. Komise se bohužel jednostranně zaměřuje na transparentnost odměňování a připravuje závazná opatření, která budou jen další zátěží pro podniky.

Komise se přes veškeré argumenty podnikatelské sféry opět vrací k pro ni jedinému nástroji prolomení tzv. skleněného stropu – stanovení kvót pro gendrovou vyváženost v řídicích a dozorčích orgánech společností. Zaměstnavatelé to od počátku vnímají jako zásah do podnikových práv neslučitelný s praxí. Pozornost

Komise by se měla zaměřit na vzdělávání, segregaci pracovního trhu a na odstraňování stávajících stereotypů.

Naproti tomu zaměstnavatelé mohou podpořit navrhovaná opatření reagující na rychlé změny související s digitální transformací, na opatření se zaměřením na dovednosti a vzdělávání. Plná podpora patří i zlepšení dostupnosti a kvality systémů předškolního vzdělávání.

Svaz průmyslu a průmyslu ČR bude i nadále hájit zájmy svých podniků. Podniky čelí stále se zvyšujícím výzvám – silné globální konkurenceschopnosti, komplexním hodnotovým a dodavatelským řetězcům, závodům v získávání talentů a zvyšující se diverzitě pracovních

trhů. Jen v případě, že budou podniky globálně konkurenceschopné, budou schopny vytvořit kvalitní a udržitelná pracovní místa a udržitelný růst a bohatství. Práce zůstává tou největší ochranou před chudobou a sociálním vyloučením.

Ing. Vladimíra Drbalová (vdrbalova @spcr.cz) je poradkyně prezidenta a generální ředitelky SP ČR pro EU a mezinárodní organizace, členkou Řídící rady Eurofondu a Výboru pro Evropský sociální dialog. Je rovněž vice-předsedkyní zaměstnavatelské skupiny v rámci Evropského hospodářského a sociálního výboru.

Vývoj zaměstnanosti starších osob ve vybraných zemích EU

Petr Wija

Zvyšování zaměstnanosti starších osob a prodloužení pracovního života je jednou z prioritních politických strategií v kontextu demografických změn. Významnou roli v nich hraje jak nastavení důchodové politiky, tak jejich synergie s politikou zaměstnanosti a nastavením souběhu pobírání starobního důchodu a ekonomické činnosti. Autor vychází z předpokladu, že rozdíly v míře zaměstnanosti ve vyšších věkových kategoriích ve srovnávaných zemích jsou významně determinovány jak kulturními faktory, tak nastavením důchodového systému, zejména důchodového věku. Analýza ukazuje, že zaměstnanost starších osob je vyšší tam, kde existují menší rozdíly v participaci žen a mužů na trhu práce a stejný důchodový věk pro ženy a muže. Na základě analyzovaných dat lze vyslovit hypotézu, že Česká republika v míře zaměstnanosti starších osob konverguje k zemím s vyšší zaměstnaností a její zaměstnanost snižují výrazné rozdíly v participaci žen a mužů na trhu práce, které jsou dány nastavením sociálního a důchodového systému i kulturními rozdíly mezi srovnávanými zeměmi.

Úvod

Zvýšení zaměstnanosti rostoucího počtu starších osob je jedním z klíčových opatření nejen z hlediska stability a udržitelnosti průběžného důchodového systému, ale i zvýšení celkové zaměstnanosti a kompenzace nedostatku pracovníků v nízké i vysoce kvalifikovaných profesích a oborech. Tento článek prezentuje vybrané charakteristiky ekonomické aktivity starších osob ve věku 55 a více let v Česku, Německu, Rakousku, Finsku, Švédsku a Francii. Jedná se tedy jak

o sousední relativně kulturně blízké země, tak v případě skandinávských zemí o státy, které v rámci EU obsazují přední místo v ukazatelích zaměstnanosti starších osob. Článek vznikl v rámci analýzy participace seniorů na veřejném životě, vzdělávání a ekonomické aktivitě zpracované pro Ministerstvo práce a sociálních věcí¹.

Míra zaměstnanosti starších osob

Jak ukazují dostupné údaje o míře zaměstnanosti ve věku 55–64 let („starší pracovníci“), nejvyšší míra zaměstnanosti

starších osob ve srovnávaných zemích byla v roce 2017 ve Švédsku (76,4 %), za kterým následuje Německo (70,1 %), Finsko, Česká republika (62,5 % resp. 62,1 %) a Rakousko (51,3 %). Mezi Rakouskem a Německem je v míře zaměstnanosti ve věku 55–64 let rozdíl téměř 20 procentních bodů (viz tabulka 1). Rozdíl je dán zejména odlišným nastavením důchodového věku mužů a žen. Zatímco v Rakousku důchodový věk činí 65 let pro muže a 60 let pro ženy, v Německu je důchodový věk pro obě pohlaví shodný, a to 65 let a 7 měsíců.

Největší rozdíl v zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let („gender employment gap“) byl v Česku a Rakousku. Zatímco v ČR je tento rozdíl necelých 19 procentních bodů (dále též p. b.) a v Rakousku 17 p. b., ve Švédsku činí 4 p. b. a v případě Finska je zaměstnanost žen ve věku 55–64 let dokonce o necelé 2 p. b. vyšší než u mužů. V případě Francie je jak nízká zaměstnanost v této věkové kategorii, tak malý rozdíl mezi muži a ženami (viz tabulka 1).

Pro Švédsko je charakteristická vysoká zaměstnanost žen ve věku 55–64 let, která je o 32 p. b. vyšší než v Rakousku, o 25 p. b.

Tabulka 1: Zaměstnanost ve věku 55–64 let* ve srovnávaných zemích podle pohlaví v roce 2017 (%)

Země	Celkem	Muži	Ženy	Rozdíl muži–ženy
Česko	62,1	71,7	53,0	18,7
Německo	70,1	75,0	65,4	9,6
Francie	51,3	52,7	49,9	2,8
Rakousko	51,3	60,1	42,8	17,3
Finsko	62,5	61,7	63,4	-1,7
Švédsko	76,4	78,4	74,4	4,0

Zdroj dat: Eurostat (2019); vlastní zpracování

*Pozn.: Podíl zaměstnaných ve věku 55–64 let z celkového počtu obyvatel v témže věku

vyšší než ve Francii a o 21 p. b. vyšší než v Česku (viz tabulka 1). Ve věku 65–69 let je stále na trhu práce aktivní více než pětina (22 %) osob v této věkové kategorii. Zaměstnanost ve věku 55–64 let byla v roce 2017 ve Švédsku nejvyšší jak v případě mužů (78,4 %), tak v případě žen (74,4 %). Ze srovnávaných zemí měla Česká republika v roce 2016 druhou nejvyšší míru zaměstnanosti ve věkové kategorii 55–59 let (81,0 %) hned za Švédskem (83,2 %), ve věku 60–64 let se již nacházela na čtvrtém místě se zaměstnaností 38,3 % za Švédskem (67,7 %), Německem (56 %) a Finskem (47,4 %).

Během posledních deseti let (2007–2017) rostla zaměstnanost pracovníků ve věku 55–64 let nejrychleji v Německu (o 19 p. b.) a v Česku (o 16 p. b.), nejméně ve Švédsku a Finsku (o méně než 10 p. b.), viz tabulka 2. Česká republika se tak přiblížila na úroveň Finska (srov. graf 1).

Již vysoká zaměstnanost ve věku 55–64 let ve Švédsku se za deset let (2007–2017) zvýšila mírně, stejně jako ve Finsku. Více dynamický růst zaměstnanosti ve věku 55–64 let byl v zemích s nižší zaměstnaností v této věkové kategorii (Rakousko a Česko). Nejrychlejší byl pak růst zaměstnanosti starších pracovníků v Německu. Česko se tak za posledních deset let dostalo na úroveň Finska, Německo se pak přiblížilo úrovni zaměstnanosti ve Švédsku (viz graf 1 níže).

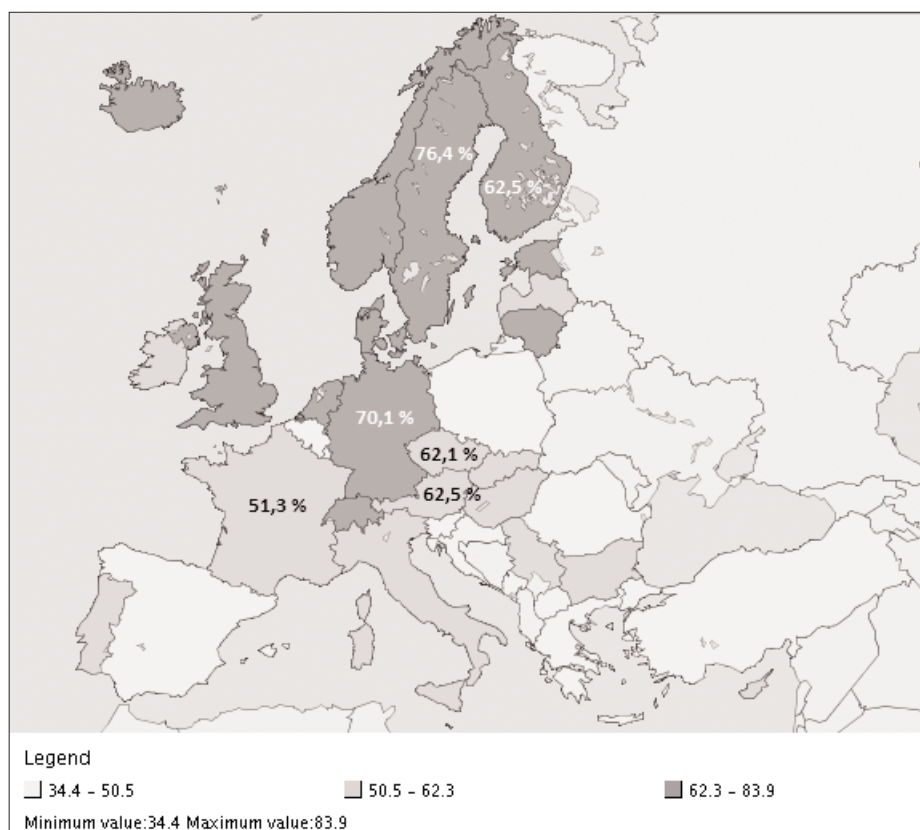
Obdobné pořadí jako v míře zaměstnanosti ve věku 55–64 let je i v případě zaměstnanosti ve věku 65–74 let. Na prvním místě je Švédsko s necelými 17 %, následuje Německo (12,2 %) a Finsko (10,6 %). S mírným odstupem následuje Česká republika (9,3 %) a Rakousko (7,3 %). Zaměstnanost ve věku 65–74 let rostla nejrychleji v Německu a Švédsku, o 6,7 respektive 5,9 p. b. (viz tabulka 3).

Průměrná délka pracovního života a skutočný věk odchodu z trhu práce

Dalším ukazatelem ekonomické participace starších osob je trvání, respektive průměrná délka pracovního života („duration of working life“)². Tento ukazatel byl vytvořen v rámci monitorování strategie zaměstnanosti Evropa 2020 a měl by doplňovat další ukazatele participace na trhu práce v průběhu života, jako je nezaměstnanost mladých osob, předčasný odchod z trhu práce atd.

Průměrná délka pracovního života byla v roce 2017 nejdelší ve Švédsku (41,7 roku) a v Německu (38,4 roku), nejkratší v Česku a Francii. Hodnota tohoto ukazatele v ČR (35,9 roku) je na úrovni průměru pro Evropskou unii a mírně nad hodnotou pro Francii (35,2 roku). Průměrná délka pracovního života v ČR byla v roce 2017 o necelých šest let (5,8 roku) kratší

Kartogram 1: Míra zaměstnanosti ve věku 55–64 let („starší pracovníci“) v roce 2017

Pozn.: Míra zaměstnanosti starších pracovníků udává podíl zaměstnanců ve věku 55 až 64 let na celkovém počtu obyvatel stejné věkové skupiny. Ukazatel je založen na výběrovém šetření pracovních sil (LFS - Labour Force Survey), Eurostat 2018, viz <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/main-tables>

Tabulka 2: Vývoj zaměstnanosti ve věku 55–64 let v letech 2007 až 2017 (%)

Země/rok	2007	2017	Změna 2007/2017
Česko	46,0	62,1	+16,1
Německo	51,3	70,1	+18,8
Rakousko	36,0	51,3	+15,3
Finsko	55,0	62,5	+7,5
Švédsko	70,0	76,4	+6,4

Zdroj dat: Eurostat (2019); vlastní zpracování

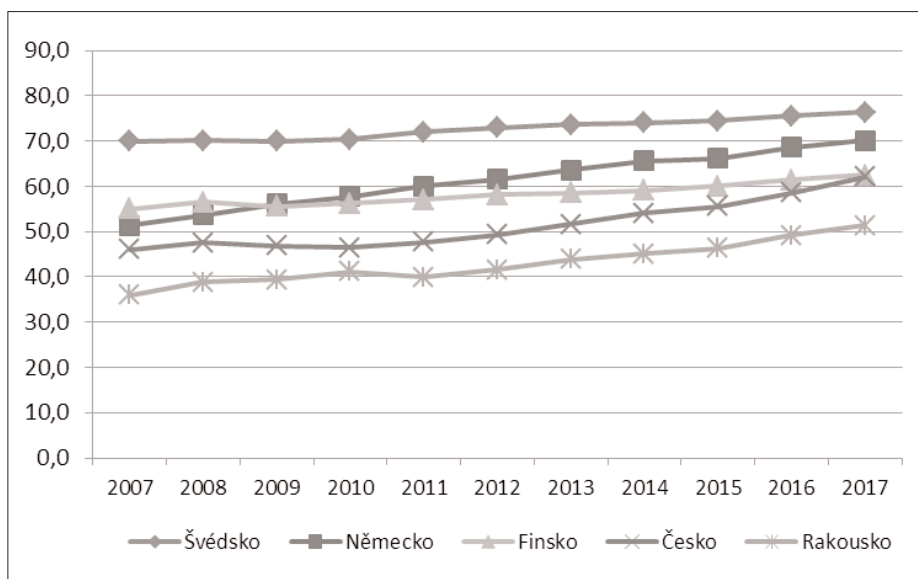
*Pozn.: Podíl zaměstnaných ve věku 55–64 let z celkového počtu obyvatel v témže věku

Tabulka 3: Vývoj zaměstnanosti ve věku 65–74 let v letech 2007 až 2017

Země/rok	2007	2017	Změna 2007/2017
Česko	7,0	9,3	+2,3
Německo	5,5	12,2	+6,7
Rakousko	6,3	7,3	+1,0
Finsko	7,1	10,6	+3,5
Švédsko	11,0	16,9	+5,9

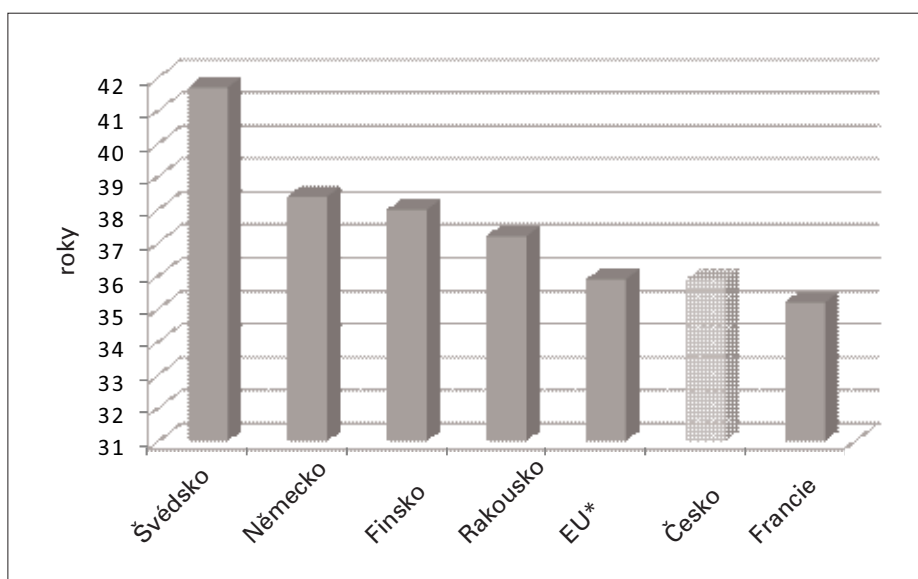
Zdroj dat: Eurostat (2019); vlastní zpracování

Graf 1: Vývoj zaměstnanosti ve věku 55–64 let ve srovnávaných zemích v letech 2007–2017

Zdroj dat: Eurostat (2019), vlastní zpracování

Graf 2: Očekávaná délka pracovního života v počtu let (2017)

Zdroj dat: Eurostat (2019), vlastní zpracování

Tabulka 4: Očekávaná délka pracovního života v počtu let v roce 2017 (počet let)*

Země	2017*	Změna 2007/2017
Švédsko	41,7	1,9
Německo	38,4	2,1
Finsko	38,0	2,0
Rakousko	37,2	1,8
EU*	35,9	1,8
Česko	35,9	1,2
Francie	35,2	1,9

Zdroj: Eurostat (2019), vlastní zpracování; Pozn.: Řazeno sestupně podle hodnoty v roce 2017

než ve Švédsku (41,7 roku), viz tabulka 4 a graf 2. Na jedné straně stojí Švédsko a Německo s nejdelší průměrnou délkou pracovního života a na druhé straně Rakousko a Francie s relativně brzkým odchodem z trhu práce a nejdelší dobou pobírání starobního důchodu.

Ze sledovaných zemí se délka pracovního života za období posledních deseti let (2007–2017) nejvíce prodloužila v Německu, o 2,1 roku, a nejméně v České republice, o 1,2 roku (viz tabulka 4).

Dalším ukazatelem participace starších osob na trhu práce je skutečný věk odchodu z trhu práce („effective retirement age“). Jak ukazují tabulka 5 a graf 3 níže, ze srovnávaných zemí nejpозději z trhu práce v průměru odcházejí Švédové (muži ve věku 65,8 roku a ženy ve věku 64,6 roku) a Němci (muži ve věku 63,3 roku a ženy ve věku 63,2 roku). Nejdříve z trhu práce odchází Francouzi a Francouzky (muži ve věku 60,0 a ženy 60,3 roku).

Největší rozdíl mezi statutárním a skutečným („effective“) důchodovým věkem je v případě žen ve Finsku, kde ženy opouští trh práce v průměru o 2,5 roku dříve, než předpokládá zákonem stanovený důchodový věk, v případě mužů v Rakousku, kde muži opouští trh práce v průměru o 3 roky dříve, než stanovuje statutární důchodový věk. Také v Česku je skutečný věk odchodu do důchodu nižší než věk „statutární“, u mužů o půl roku a u žen o 1,5 roku. Později, než umožňuje zákon, odchází pouze švédští muži (o 0,8 roku) a rakouské ženy (o 0,6 roku).

Největší rozdíl ve „skutečném“ odchodu z trhu práce mezi muži a ženami je v ČR, kde muži odcházeli v roce 2016 v průměru ve věku 62,5 roku a ženy ve věku 60,8 roku (tj. rozdíl 1,7 roku), naopak nejnižší v Německu (rozdíl 0,1 roku). Ve všech uvedených zemích odchází ženy z trhu práce dříve než muži, kromě Francie, kde ženy odchází podle uvedených statistik do důchodu v průměru o 0,3 roku později než muži (viz tabulka 5).

Očekávaná doba života ve starobním důchodu

S délkou pracovního života a věkem skutečného odchodu do důchodu koreluje i doba života prožitá ve starobním důchodu. U zemí s obdobnou střední délkou života, respektive s malými rozdíly tohoto ukazatele, je důsledkem delšího pracovního života a pozdějšího odchodu z trhu práce kratší doba života strávená ve starobním důchodu.

Starobní důchod tak pobírají nejdéle Francouzky (v průměru 27,6 roku) a Rakušanky (25,4 roku), a naopak nejkratší dobu Švédky (21,9 roku). České ženy stráví ve starobním důchodu v průměru 23,1 roku a čeští muži 17,9 roku. V případě mužů ze srovnávaných zemí nejkratší dobu pobíra-

ji starobní důchod Češi (17,9 roku) a Švédí (18,7 roku), nejdelší dobu pak Francouzi (23,6 roku). Největší rozdíl v průměrné délce pobírání starobního důchodu mezi muži a ženami je v Česku (5,2 roku), nejnižší v Německu (3,1 roku), viz tabulka 6 a graf 4.

Závěr

Mezi srovnávanými zeměmi existují významné rozdíly v míře zaměstnanosti starších osob, průměrné délce pracovního života i v průměrném věku odchodu z trhu práce a průměrné délce pobírání starobního důchodu. Tyto rozdíly jsou do značné míry podmíněny odlišným nastavením důchodových systémů.

Délka pracovního života závisí mimo jiné na „minimálním“ důchodovém věku a nastavení podmínek pro předčasný, částečný nebo odložený důchod. Významnou roli hraje také odlišný důchodový věk mužů a žen (například ČR a Rakousko). Tyto rozdíly odrážejí odlišný historický vývoj v jednotlivých zemích.

Ve většině zemí lidé odchází do důchodu před dosažením zákonem stanoveného důchodového věku. Důvodem je řada výjimek umožňujících dřívější odchod do důchodu než stanovuje plošný důchodový věk, předčasný odchod z trhu práce z důvodu špatného zdraví nebo nezaměstnanosti. Rozdíl mezi skutečným a statistickým důchodovým věkem je tak v různých zemích odlišný a může být poměrně velký.

Velká variabilita životních drah a sociální, regionální nebo sektorové rozdíly a nerovnosti vyžadují větší individualizaci politik zaměřených na „aktivní stárnutí“ na trhu práce a flexibilizaci důchodového věku, respektive větší možnosti postupného odchodu z trhu práce. Pracovní život je obecně delší u lidí s vyšším vzděláním. Vysoce kvalifikovaní lidé jsou zaměstnáni mnohem častěji než lidé s nízkou kvalifikací a čelí také menšímu riziku nezaměstnanosti. Delší pracovní život také umožňuje více nezávislá samostatná výdělečná činnost než pozice zaměstnance.

Politiky zaměřené na zlepšení udržitelnosti důchodového systému by měly lépe reflektovat odlišné možnosti prodloužení ekonomické aktivity u různých socioekonomických skupin. Obecně bude třeba prodloužit dobu, do kdy lidé pracují, ne všechny skupiny toho ale budou schopny. Pro zlepšení podmínek v důchodu pro všechny skupiny a zajištění toho, aby nižší socioekonomické skupiny nebyly v důchodu znevýhodněny kvůli nižšímu předpokládanému věku dožití, je klíčová větší flexibilita v případě důchodového věku³. Jednou z cest je zvýšení dostupnosti a výhodnosti částečného, respektive postupného odchodu do důchodu.

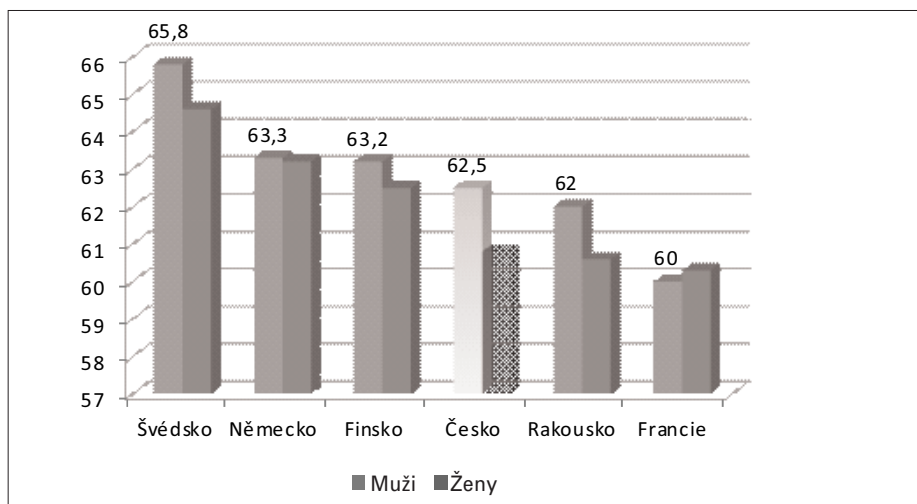
Tabulka 5: Skutečný a statistární věk odchodu do důchodu¹ podle pohlaví v roce 2016*

	Muži – statistární	Muži – skutečný	Rozdíl	Ženy – statistární	Ženy – skutečný	Rozdíl
Švédsko	65,0	65,8	-0,8	65,0	64,6	0,4
Německo	65,0	63,3	1,7	65,0	63,2	1,8
Finsko	65,0	63,2	1,8	65,0	62,5	2,5
Česko	63,0	62,5	0,5	62,3	60,8	1,5
Rakousko	65,0	62,0	3,0	60,0	60,6	-0,6
Francie	61,6	60,0	1,6	61,6	60,3	1,3

Zdroj: OECD data (2019), viz <https://stats.oecd.org>, ¹ Effective labour market exit age

* Pozn.: Řazeno sestupně podle průměrného skutečného věku odchodu z trhu práce u mužů (první sloupec)

Graf 3: Skutečný věk odchodu do důchodu¹ podle pohlaví (2016)

Zdroj: OECD data (2019), viz <https://stats.oecd.org>; ¹ Effective labour market exit age

Tabulka 6: Očekávaná délka života v důchodu¹ podle pohlaví v roce 2016*

	Muži	Ženy	Rozdíl
Česko	17,9	23,1	5,2
Rakousko	21,0	25,4	4,4
Francie	23,6	27,6	4,0
Finsko	20,0	23,7	3,7
Švédsko	18,7	21,9	3,2
Německo	19,5	22,6	3,1

Zdroj: OECD data (2019), viz <https://stats.oecd.org>, ¹ Expected years in retirement

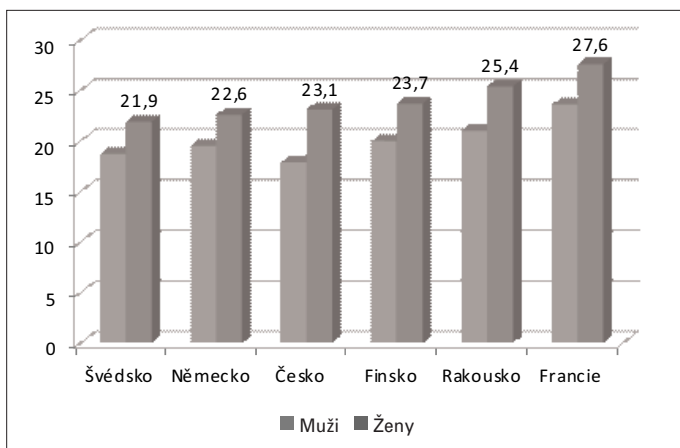
* Pozn.: Řazeno sestupně podle rozdílu v očekávané délce života v důchodu mezi ženami a muži (poslední sloupec)

Tabulka 7: Střední délka života ve srovnávaných zemích v roce 2017

Země	Celkem	Ženy*	Muži	Rozdíl ženy, muži
Francie	82,7	85,6	79,6	6,0
Finsko	81,7	84,5	78,9	5,6
Švédsko	82,5	84,1	80,8	3,3
Rakousko	81,7	84,0	79,4	4,6
Německo	81,1	83,4	78,7	4,7
Česko	79,1	82,0	76,1	5,9

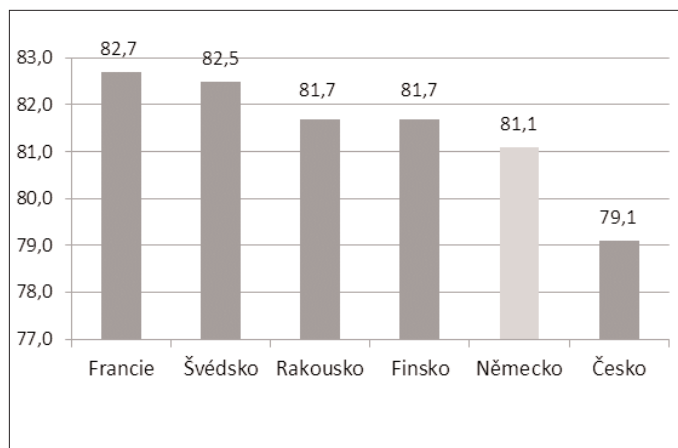
Zdroj dat: Eurostat (2019), vlastní zpracování; * Řazeno sestupně podle hodnot ve sloupci "Ženy"

Graf 4: Očekávaná doba života v důchodu podle pohlaví (2016)

Zdroj: OECD data (2019), <https://stats.oecd.org>

Graf 5: Střední délka života při narození ve srovnávaných zemích (2017)

Zdroj dat: Eurostat (2019)

- 1 Šerák, M., Vidovičová, L., Wija, P. Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných státech EU k participaci seniorů na veřejném rozhodování. Institut pro sociální politiku a výzkum, z.s., Praha 2019.
- 2 Indikátor je odvozen z demografických údajů a údajů o trhu práce pro jednotlivé věkové skupiny, které se běžně nepublikují. Podrobná definice a způsob výpočtu ukazatele jsou dostupné na stránkách

- Eurostatu, viz https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfsi_dwl_a_esms.htm.
- 3 OECD Pensions Outlook 2018 (Summary in Czech), / Výhled OECD na rok 2018 týkající se důchodů. OECD Publishing, Paris, <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1787/2d4ee5c6-cs>.

Mgr. Petr Wija, Ph.D. (wija@socialnipolitika.eu) je ředitelem Institutu pro sociální politiku a výzkum, z. s., který založil v roce 2017. Ve své činnosti se zaměřuje na otázky sociální politiky spojené se stárnutím populace, zejména na oblast sociálních a zdravotních služeb, dlouhodobou péči, politiku zaměstnanosti a sociální ochranu starších osob.

Poznatky z praxe

Platformová práce je v Česku rozšířenější než jinde v Evropě

Kateřina Smejkalová

Nová studie The platformisation of Work in Europe představená za mezinárodní účasti ve čtvrtek 11. 7. v Praze, provedená na popud Masarykovy demokratické akademie, Zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung v ČR a bruselské Foundations for European Progressive Studies výzkumníky z univerzity v britském Hertfordshiru poprvé ukazuje, jak rozšířený je v Česku nový typ práce umožněný digitálními technologiemi. Bezmála polovina dospělé populace (44,2 %) již někdy vykonávala nárazovou či jednorázovou práci zprostředkovanou digitálním způsobem, tedy s pomocí internetových stránek či mobilních aplikací souhrnně nazývaných „digitální platformy“. Jejich nejznámějším příkladem je u nás třeba taxi služba Uber.

To je ve srovnání s dalšími 12 evropskými zeměmi, ve kterých byl totožný průzkum v posledních letech proveden též, číslo s odstupem nejvyšší. Obecně pak také platí, že je podíl takto práci hledajících a vykonávajících lidí vyšší v zemích středovýchodní a jižní Evropy, tedy v zemích s nižšími mzdami než v severní a západní Evropě. Zároveň si skoro tři čtvrtiny (73,1 %) lidí, kteří si práci hledají digitálně, takto vydělávají méně než polovinu měsíčního příjmu, a jde tak u nich jen o formu různě důležitého příjmu. Pro Česko je též obzvlášť charakteristické, že lidé takový příjvek hledají z více různých digitálních zdrojů, a jedná se tak často u jedné osoby o velmi různou činnost. Všechna tato zjiště-

ní průzkumu vedou k hypotéze, že platformová práce je v Česku tolik rozšířená, protože jako nízkoprahová výdělečná činnost kompenzuje zdejší nízké platy v hlavních pracovních poměrech.

Rozšířenější je v České republice méně kvalifikovaná platformová práce: 44,6 % platformových pracujících se věnuje alespoň jednou týdně jednoduchým úkonům, jako je prostá administrativní práce nebo tzv. „klikací úkony“. To představuje zhruba pětinu české populace v ekonomicky aktivním věku. Jen asi polovina z tohoto počtu (22,9 % platformových pracujících, tj. 10 % české populace v ekonomicky aktivním věku) vykonává alespoň jednou týdně platformou zprostředkovanou vysoc-

ce kvalifikovanou činností, jakou je design, překlad nebo softwarový vývoj.

Nejvyšší podíl platformových pracujících je z věkové skupiny 25–34 let, následovaných lidmi ve věku 35–44 let, což přirozeně odpovídá afinitě jednotlivých generací vůči digitálnímu prostředí. Zajímavá je také genderová dimenze fenoménu - zatímco obecně na platformách pracuje lehce více mužů než žen (podíl mužů, kteří již takto pracovali, je 47,3 %, zatímco žen pouze 40,9 %), podíl žen, pro něž platformová práce představuje jediný zdroj příjmu, je s 10,8 % přesně dvojnásobný oproti podílu mužů. To odpovídá většímu znevýhodnění žen na klasickém trhu práce a tím větší potřebě

po nízkoprahových formách výdělků. Vzhledem k dosavadnímu regulatornímu vakuu a jednotlivým zprávám o tom, že platformy nemusí nutně očekávanou roli snadného, flexibilního přivýdělků plnit, je ovšem nutné být na pozoru před tím, aby toto zapojení ženy dále neznevýhodňovalo.

Zajímavé také je, že ačkoli se digitální zprostředkovatelé nárazové práce mají ve zvyku tvářit jako moderní nástěnky, na kterých nabízí svou činnost nezávislí živnostníci, pouze 12,9 % takto pracujících lidí se ztotožňuje se svým zařazením jako „nezávislý kontraktor“. To odpovídá regulatornímu trendu ze zahraničí, kdy se již mnohde v soudních sporech došlo k závěru, že platformy zcela či zčásti splňují roli tradičního zaměstnavatele – to když lidé na nich pracující vystupují jménem platformy, podléhají jejich přidělování úkolů a řízení práce či si výše odměny za ni nemohou svobodně zvolit. Zkoumání těchto otázek však naráží na to, že každá platforma v detailu funguje trochu jinak a je třeba zohlednit zcela nové fenomény jako řízení práce algoritmy či ještě subtilněji podobou rozhraní digitální aplikace.

Zkoumání platformové práce se obecně ukazuje jako obtížné, protože ji lidé mají mnohdy tendenci jako regulérní práci vůbec nevnímat, což jde často na vrub i poskytovatelům platformy, kteří činnosti podávají spíše jako svého druhu zábavu (jako když například s Uberem mají údajně jezdit ti, které baví řídit a potkávat nové lidi). Tím, že se jedná o práci nárazovou a mobilní, mohou mít lidé ji vykonávající také problém ji přesně kvantifikovat. Nejjednodušší by bylo, kdyby informace poskytovaly samy platformy, ty tomuto požadavku ale málokdy vycházejí vstříc – často vůbec nemají na území ČR organizační jednotku, ke které by ho vůbec bylo možné vznést, protože sídlí v daňově výhodných zemích, a je jim nadto jasné, že jakákoli větší transparentnost ohledně jejich fungování by s největší pravděpodobností vedla k regulaci, která by nemusela být k jejich užítku. Velmi pravděpodobně by se totiž zjistilo, že úspěch řady z nich nespočívá ani tak v nějaké skvělé technologické inovaci, jako v tom, že s její pomocí obchází dosud platná pravidla a principy.

Soudí se, že u platformové práce jde o fenomén, který může být čím dál tím významnější s tím, jak se bude rozvojem umělé inteligence dále zdokonalovat auto-

matizované propojování nabídky s poptávkou a jak budou případně mizet vlivem nových technologií klasická pracovní místa v průmyslu a výrobě. Platformová práce se přitom zatím odehrává v určitém regulatorním vakuu, kdy často není zcela jasné, jaká práva a povinnosti se na všechny účastníky transakcí včetně zprostředkujících platform vztahují. Pro veškeré případné regulatorní úvahy je stěžejní vědět, jak rozšířená u nás platformová práce je, jakou má přesně podobu a koho se týká. Jmenovaný výzkum v tomto ohledu představuje první krok, který musí být následován vytvořením nástrojů pro soustavné sledování rozsahu i podoby pracovních podmínek a motivací platformových pracujících, a debatou nad odpovídajícími regulatorními možnostmi.

Kateřina Smejkalová, M. A.

(katerina.smejkalova@fesprag.cz) je politoložka a vědecká pracovnice Friedrich-Ebert-Stiftung, Zborovská 27, 150 00 Praha 5. Věnuje se tématu práce, společenským dopadům technologií a genderovým otázkám. Koordinovala provedení průzkumu The platformisation of Work v České republice.

Tvorba sítě základních a středních škol v kontextu dostupnosti a kvality vzdělání

Jan Mertl

Článek se věnuje tvorbě sítě základních a středních škol v České republice, a to ve vazbě na aktuální verdikt Ústavního soudu na toto téma. Autor ukazuje význam ekvity ve vzdělávání, která má zásadní význam pro naplnění ústavních práv občanů. Objasňuje, proč prostá redistribuce veřejných zdrojů „na žáka“, volitelné tržní školné a vnější kontrola činnosti škol ke kvalitnímu a dostupnému vzdělávání nestačí. Mezi jeho doporučení patří posílení role státní dotace v řízení sítě škol, i ve vazbě na princip neziskového hospodaření. Dále autor doporučuje omezit počet míst na víceletých gymnáziích, zachovat speciální školy a přestat přehnaně spoléhat na externí písemné testování.

Úvod

Od přechodu na tržní ekonomiku po roce 1989 bylo české školství průběžně vystavováno řadě tlaků a plíživě se objevujících problémů. Vesměs připomíná, podobně jako většina školských systémů ve světě, zaoceánský parník, jehož řízení a fungování nelze měnit ze dne na den a v němž se důsledky změn vnějších a vnitřních podmínek projevují přes jednotlivé generace žáků a učitelů.

Tím je dáno i to, že zatímco v dalších oblastech ekonomiky se efekty liberalizace a zvýšení kupní síly obyvatelstva projevily brzy, tak ve školství je tento proces velmi pozvolný. Východí stav, jakkoli z pohledu pedagogického, výchovného a koncepčního měl jistě řadu rezerv, ze socioekonomického splňoval některé

podstatné charakteristiky, jako je všeobecná sociální dostupnost, regionální vyváženost, poměrně jednoduché fungování škol jako příspěvkových organizací financovaných z veřejných rozpočtů, jednotná pravidla pro fungování škol a výuky ve formě školních osnov atd. Tudíž poměrně dlouho trvalo, než se ve školství objevila některá dilemata a spory, jimiž si západní ekonomiky dávno prošly. Zato v současné době je v tomto směru situace více než dynamická, o čemž svědčí spor, který skončil u Ústavního soudu a jehož výsledek je v současné době k dispozici jako nálezný sp. zn. Pl. ÚS 34/17 (dále jen nálezný)¹.

Zdůrazněme, že v tomto článku se budeme věnovat pouze segmentu základních a středních škol, jejichž úloha v systému je odlišná od škol vysokých. Finanço-

vání vysokých škol má odlišnou ekonomickou logiku a jejich role v systému vzdělávání je také jiná. Konec konců, i Listina základních práv a svobod (dále jen Listina) v článku 33, odst. 2 tyto segmenty vzdělávacího systému člení zvlášť.

V článku prozkoumáme, v čem podstata současného sporu spočívá. Na začátku stály dvě věci: nespokojenost některých rodičů s metodami a obsahem výuky, případně poptávka po vyšším standardu na základních a středních školách; a podnikatelské záměry zřizovatelů škol, kteří chtěli nabízet rodičům vzdělání jejich potomků za úplatu, tedy jako tržní službu. Tomu v principu nic zásadního nebrání (konec konců i článek 33, odst. 3 Listiny to umožňuje), a tak již od devadesátých let vznikaly zejména v segmentu středních škol soukromé, přesněji řečeno nestátní školy,

keré poskytovaly vzdělání za úplatu. Má to svou logiku i ekonomicky, protože nákladovost škol na jednoho žáka roste ve vzdělávací soustavě směrem dolů a zároveň na středních školách dochází k defini- tivní segmentaci žactva (zatímco základní školy jsou v principu univerzální i ve vazbě na povinnou školní docházku), tudíž střední školy byly z institucionálního hle- diska pro zakládání nestátních škol nej- vhodnější.

V posledních letech uvedené tendence dorazily i do základního školství, čemuž napomohla i rostoucí mzdová hladina, a tudíž i koupěschopnost některých rodin a trend alternativního školství, kdy klasické metody výuky část rodičů odmítá, ví- douc řešení v maximálním přizpůsobení metod výuky konkrétnímu dítěti a souvi- sející variabilitě vzdělávacího obsahu. Tyto postoje vyúsťují v některých přípa- dech i v zakládání škol komunitního (spol- kového, družstevního) typu, kde si výuku organizují pedagogové spolu s rodiči, s nimiž se na představě o charakteru škol- ní docházky jejich dětí shodují. Takové školy jsou z ekonomického hlediska odliš- né od komerčních škol fungujících jako obchodní společnosti, za nimiž stojí sou- kromý podnikatel jako zřizovatel školy, na- příklad v tom, že fungují v zásadě na ne- ziskové bázi. Dosud se tyto školy vyznaču- jí také menším počtem žáků jak celkově, tak i v rámci jedné třídy než školy veřejné.

Základní institucionální formy a způsoby financování škol

Výsledkem tedy je, že se vytvořily tři hlavní kategorie zřizovatelů škol: veřejné (regionální – zřizovatel kraj, obec), sou- kromé komunitní (zřizovatel spolek peda- gogů, rodičů či osvícený filantrop), a sou- kromé komerční (zřizovatel podnikající subjekt, typicky obchodní společnost). Z hlediska financování jsou tu také tři ka- tegorie: školy financované pouze za veřej- né peníze (normativ na žáka) a tedy v mo- mentu spotřeby bezplatné, školy fungující za státní dotaci a k tomu vybrané školné, a školy financované pouze ze školného. Je zřejmé, že veřejné školy spadají všechny do první kategorie financování, komunitní školy převážně do druhé kategorie a ko- merční školy do druhé nebo třetí.

Dokud byly podíly studentů na nestát- ních základních a středních školách nízké (dle textu nálezu ÚS 1,3 procenta žáků na základních a 13,3 procenta na středních školách ve školním roce 2015/2016) a fun- gování nestátních škol podstatně nenaru- šovalo tvorbu koncepce sítě škol v daném regionu, byla situace poměrně klidná. Nestátní školy tvořily alternativu, respekti- ve doplněk pro poměrně úzký segment ro- dičů. Postupně však regionální samosprá- vy zjistily, že počty žádostí o zřízení ne- státních škol rostou, a současně většina

takto zřízených škol dříve či později aspi- ruje na zařazení do druhé skupiny finan- cování, tedy být příjemcem státní dotace a současně „dovybírat“ školné, což v systému financování „na žáka“ v pod- statě znamená přímé přesměrování pe- něžních toků z jedné školy do druhé.

Z ekonomického hlediska je přitom tento způsob financování – na rozdíl od prvního a třetího – poměrně diskutabilní a citlivý na správné nastavení. Zatímco fi- nancování škol veřejných skrze veřejné rozpočty je propracováno na základě roz- počtových pravidel a legislativy, a finan- cování škol pouze ze školného odpovídá zákonům nabídky a poptávky, tak kombi- nace státní dotace a školného se raciona- lizuje obtížně. Vzhledem k tomu, že výše dotace se stanovuje procentem z normati- vu veřejné školy², je zjevné, že za tento normativ veřejná škola musí zajistit vzdě- lávací činnost. Tudíž výše školného z ekono- mického hlediska odpovídá rozdílu mezi normativem veřejné školy a soukro- mé školy a případně poskytovanému nad- standardu v soukromé škole. Tuto logiku však respektují především komunitní školy, fungující na neziskovém principu. Komerční školy, které mají nárok na státní dotaci, vybírají školné dle elasticity po- ptávky rodičů (např. se poměrně zásadně liší dle lokality za prakticky tutéž vzdě- lavací službu), tudíž vytvářejí zisk a školné nemusí žádné „objektivní“ veličině odpovídat; v principu stejně jako u škol, které nárok na státní dotaci nemají a prodávají své vzdělávací služby na trhu za (vyšší, protože nedotované) školné.

Tento kombinovaný způsob financování je navíc lákavý jak pro rodiče, tak i pro zří- zovatele. Rodiče mají pocit, že z daní, které platí, dostali „alespoň něco zpátky“ a mohou si svobodně připlatit. Zřizovatel má nárok na peníze podobné jako ve veřej- né škole, a na rozdíl od ní může ještě vybí- rat od rodičů školné. To zní dobře – do mo- mentu, kdy se podíváme na podstatu systému. Mají-li nestátní školy v systému roli doplňkovou, poskytnutí státní dotace je podporou ze strany státu, aby mohly vznik- nout a fungovat v souladu s dlouhodobou koncepcí vzdělávání a sítě škol, tedy roz- hodnutím na úrovni veřejné správy. Pokud se v poslední době vyvinul tlak na změnu této pozice v tom smyslu, že dochází k právním sporům o naplnění práva zaklá- dat a provozovat soukromé školy a o dota- ce žádat na základě zájmu žáka o studium a splnění administrativně vymezených kri- terií, pak se jedná z ekonomického hlediska o určitou formu dobývání renty na státu, který se – pokud by neměl kontrolu nad sítí škol a koncepcí vzdělávání – stane pouhým distributorem financí pro školství, neustále atakovaným pluralitní strukturou zřizovate- lů ve smyslu nedostatečnosti a nepřiměre- nosti příslušných schémat financování. V takovém prostředí by pak logicky stát

nebyl schopen svým zákonným úkolům ve smyslu poskytování reálných vzdělávacích možností pro každého zájemce dostát (viz též bod 46. nálezu).

K názoru některých rodičů, že mají právo na to, aby státní dotace placená „z jejich daní“ šla nárokově za jejich dítě- tem do kterékoliv školy si zvolí, je nutno podotknout, že to je v rozporu s teorií ve- řejných financí – bylo by to podobné, jako kdyby říkali, že místní policie a strážníci jim nevyhovují, a tudíž mají právo získat adekvátní část peněz, která dosud šla místní policii, pro soukromou bezpečnost- ní agenturu, která je ochrání v obci lépe a jíž přidají něco „ze svého“. Svým způso- bem je to jakási reinkarnace vzdělávacích kupónů propagovaných Miltonem Fried- manem, tedy systému, který se ve většině zemí sice vášnivě diskutoval (jako řada neoliberalních návrhů), ale neujal.

Kvalita vzdělávání a alternativní koncepce

Je zjevné, že ač za spory o fungování al- ternativního školství a formách vzdělávání jsou nepochybně ekonomické motivy, nelze pominout to, že pro část rodičů a ně- které zřizovatele je primárním problémem kvalita vzdělávání a především způsoby a metody vzdělávání (viz bod 11. nálezu). Tento článek je zaměřen socioekonomicky, proto nebude posuzovat podnětnost jed- notlivých možností z pedagogického, psy- chologického nebo kulturního hlediska. Nicméně je nutno konstatovat, že alterna- tivní formy výuky, o jejichž úloze v oboha- cení nabídky vzdělávání pojednává i nález Ústavního soudu, svůj význam pro zájem- ce o ně jistě mají a přinášejí i nové, inspi- rativní přístupy, které existující systém ze setrvačnosti nebo pasivity využívá málo nebo vůbec. Neobstojí tudíž jejich difama- ce, podceňování nebo tlak na jednotný po- stup. Přesto lze i na úrovni obecné sociál- ní politiky zformulovat několik pravidel, která by mohla do často vyhrocených dis- kusí mezi zastánci jednotlivých forem vzdělávání vnést určitý systém.

Za prvé, metody či způsoby vzdělávání by neměly být pouze výsledkem lidové tvořivosti, nadšení rodičů či pedagogů a subjektivního dojmu dítěte a jeho rodiny. Nelze rezignovat alespoň na určitou objek- tivizaci, při vědomí toho, že na každé dítě samozřejmě funguje trochu něco jiného - to ale většina dobrých učitelů, mající ve svém „arsenálu“ různé metody výuky, ví. Podstatná je také kompatibilita s Rámco- vým vzdělávacím programem jako základ- ním nástrojem konsensuálně definujícím vzdělávací obsah - neboť při jeho absenci některé školy mohou sáhnout ve snaze při- lákat žáky k výrazné redukci učiva.

Za druhé, v případě využití alternativní koncepce výuky by se mělo jednat o mezi- národně uznaný systém, např. waldorf- skou školu, Montessori systém a další,

kdy kritériem by mělo být delší úspěšné využití daných metod a koncepcí školní docházky ve více školách, v pilotních studiích a pod supervizi renomovaných didaktiků příslušných oborů s prokazatelnými dobrými výsledky.

Za třetí, je nutno si uvědomit, že čistě v principu využití určité alternativní koncepce nemusí být vázáno na konkrétní typ školy ve smyslu uvedené typologie zřizovatelů a financování. Samozřejmě, že v konkrétním případě může nastat to, že např. ve veřejné škole na určitý typ vzdělávání není odezva vedení nebo zřizovatele. Případně se v daných podmínkách financování nedá provozovat, a to je motivem pro založení školy soukromé – to je také častá praxe a validní argument pro vznik nových škol. Avšak z hlediska koncepce vzdělávání není žádoucí spojovat zřizovatele, metodu financování a způsob (metodu) výuky jako nevyhnutelnou či jedinou možnou kombinaci – teoreticky může existovat veřejná škola s alternativní koncepcí a soukromá škola s koncepcí klasickou.

Tato pravidla uvádíme proto, že ve veřejném diskurzu „diskuse o kvalitě“ dominuje, a to ve dvou formách. Zastánci komunitních škol ji používají jako zdůvodnění, proč je nevyhnutelné založit novou školu na „těch správných principech“, která bude kvalitnější a pro děti rodičů, kteří si ji zvolí, lepší. Manažeri komerčních škol pak výše uvedený argument posunou do marketingu a prodejních argumentů, kdy prezentují „lepší“ metodu výuky či zacházení se žáky rovnou jako důvod, proč zakoupit jimi prodávanou službu.

V této souvislosti je třeba uvést i to, že kolem výběru školy a koncepcí vzdělávání se extenzivně používají také emotivní pojmy jako je štěstí dětí, svoboda volby, zatěžovaní dětí, zájem dítěte, investice do budoucnosti a podobně. Jsou jistě velmi důležité a bylo by chybou na ně nemyslet nebo je bagatelizovat. Současně však je zjevné, že to jsou obecné kategorie, do kterých si každé dítě a jeho rodiče vkládají svůj vlastní obsah a v řadě případů jsou také subjektivně zabarvené. To nicméně znamená, že jakkoli jejich faktický význam je nezpochybnitelný a tvoří součást hodnocení výsledků systému, tak při samotné diskusi či tvorbě koncepce je lze jen obtížně použít, protože zastánci toho či onoho směru vzdělávání jsou schopni je naplnit zcela protichůdným obsahem.

Ekvita ve vzdělávání

O tématu rovnosti-ekvity ve vzdělávání by se dalo psát dlouho, zaměřme se tedy na to nejvýznamnější z hlediska tématu. Především platí základní princip – moderní vzdělávací systém musí (systémově) poskytnout každému zájemci možnost se vzdělávat podle jeho reálných dispozic a ochoty tak činit. Že se to v dílčích pří-

padech nenaplní nebo že podoba tohoto vzdělávání se může lišit, je pravda (viz též bod 45. nálezu), ale není to argument proti uvedenému základnímu principu.

Sociálně-ekonomicky vzato je ideální metodou jeho naplnění poskytnout vzdělávání bezplatně v momentu spotřeby, jak o tom hovoří i Listina. Tak každý zaplatí daň podle svých příjmů a spotřebovává (respektive jeho potomci) dle aktuální potřeby a intenzity vzdělávací služby. Jinak řečeno, přímé platby za vzdělání (školné) jsou vždy ekonomickým filtrem, který dopadá na spotřebitele podle důchodové a cenové elasticity, neboť užitek je v případě vzdělání těžko měřitelný, resp. tržně definovaný až případnými budoucími výnosy ze vzdělání, jejichž ocenění je navíc v základním a středním vzdělání velmi obtížně proveditelné.

Pokud tedy provedeme čistě ekonomické zjednodušení problému ekvity ve školství, pak výše školného je přímo úměrná intenzitě ekonomického filtru, který nastává při spotřebě vzdělávací služby (viz též bod 53. nálezu). Nebyla-li by povinná školní docházka, někteří nízkopříjmoví rodiče by se mohli i racionálně rozhodnout, že se jim vzdělávání jejich dětí nevyplatí vůbec nebo jen v základní úrovni po krátkou dobu. A naopak, pro vysokopříjmové rodiče může být škola relativně levnou a výhodnou investicí do jejich potomků.

Je nutno připomenout, že individuální investice do vzdělávání mají dvě dimenze. Investice do schopností, tedy zvýšení záso- by a úrovně znalostí a dovedností, a investice do společenské pozice. Ta odpovídá i tzv. teorii klubů, kterou při aplikaci na školství můžeme využít pro spojení vzdělávací a poziční funkce školy ve smyslu „dobré společnosti“ a elitního prostředí akcelerovaného školným placeným „investujícími“ rodiči, a naopak škol, kam chodí zejména děti chudých či „neinvestujících“ rodičů, kteří školné nejsou ochotni nebo schopni platit, a mají tak primárně úlohu „nějak“ zajistit školní docházku. V tomto smyslu je ekvita ve školství zásadní, protože bez systematické snahy o ni se školství rozpadne na dvojkolejný nebo dokonce vícekolejný systém, kde volba školy bude závislá primárně na ohotě a možnosti platit.

Základem je tedy účelné provozování kvalitní a dostupné sítě veřejných škol, resp. škol bez školného financovaných z daní (viz též bod 51 a 52. nálezu), jejichž úroveň nesmí systematicky vytlačovat zájemce o kvalitní vzdělání do nestátních škol. Současně však platí, že v současné demokratické společnosti nelze poskytování vzdělávacích služeb za úplatu (školné) blokovat s poukazem na ekvitu. Stát by však měl regulaci zajistit, aby za školné dostali žáci skutečný nadstandard v případě navýšení celkových zdrojů školy nad státní normativ, a rovněž účinný dohled nad činností škol fungujících pouze za školné.

Závěr

Jakkoli je nález ÚS velmi významný a v samotném textu, ale paradoxně i v dí- sentech dobře vyargumentovaný a věcně zdůvodněný, z hlediska vzdělávací politiky je pouze prvním krokem k řešení vzniklé situace, která řadě zúčastněných aktérů nevyhovuje. Nebudou-li následovat další, počet nespokojených rodičů a dětí bude růst a nerovnosti ve vzdělávání se budou prohlubovat. Především na tento nález musí reagovat MŠMT a regionální samospráva ve smyslu zlepšení kvality vzdělávací politiky a vzdělávání samotného, koncepce tvorby sítě regionálního školství a jejího racionálního financování, k čemuž má veškeré zákonné i finanční nástroje. Jakkoli je jistě podstatné při pohledu na statistiky OECD zvyšovat celkový objem výdajů na vzdělávání, je nutné také adekvátně nastavit využití dostupných zdrojů, a to ve smyslu následujících bodů. Většina z nich se týká škol, jimž je poskytována dotace, neboť ta musí být zároveň jedním z významných nástrojů, jak síť škol řídit.

- V případě nestátních škol, které mají nárok na státní dotaci, podmínit její poskytování též transparentním stanovením výše školného ve vazbě na reálné nadstandardní výdaje ve prospěch kvality a úrovně vzdělávání žáků, včetně možnosti přezkoumávat hospodaření se školným. Tím stát do značné míry ochrání občany, kteří využívají služeb v dotovaných soukromých školách, před tržním selháním a nepřiměřenou výší školného. Zvážit lze i výraznější preferenci neziskové formy hospodaření škol při přiznání dotace a stanovení její výše (po vzoru amerických zdravotních pojišťoven a jejich preference neziskových nemocnic).
- Stanovením kritérií pro vznik soukromých škol ve smyslu konkretizace dlouhodobé koncepce sítě škol v regionu a alespoň orientačního stanovení „volných počtů žáků“, které mohou být obsazeny soukromými školami. Tím bude dopředu zřejmější, v jaké míře je v daném regionu žádoucí vznik a existence soukromých škol a bude to i informace pro potenciální nestátní zřizovatele; lze je k tvorbě těchto koncepcí a záměrů i přizvat. Nelze připustit (resp. z veřejných zdrojů ufinancovat) bezbřehou pseudokonkurenci ve formě přetahování žáků z jedné školy do druhé, často na základě pofidérních nebo na sociálním marketingu založených metod.
- Možnost zařazení škol do sítě pouze na základě administrativních kritérií, dodržování pravidel pro vzdělávací instituci, kvality a kompatibility vzdělání s rámcovou vzdělávací koncepcí ponechat s cílem zvýšení svobody volby případně pro školy, které příjemci státní dotace nebudou a které poskytuji

vzdělávací službu čistě za školné placené rodiči.

Z hlediska obecné koncepce sítě škol je možno doporučit následující opatření, vedoucí k její racionalizaci a orientaci na reálné vzdělávací výsledky a dostupnost kvalitního vzdělávání v populaci.

- Omezit počet míst na víceletých gymnáziích tak, aby je navštěvovalo cca 5 procent populačního ročníku a byly zaměřeny na žáky se zjevně výjimečným talentem či specifickými potřebami hlubšího rozvoje v určitém směru
- Zachovat speciální školy a inkluzi žáků s postižením na běžných základních školách nabízet rodičům jako volitelnou možnost podmíněnou prokazatelným přínosem pro dítě z hlediska vzdělávacích výsledků
- Přestat přehnaně spoléhat na externí písemné testování (ať vytvořené a organizované státem nebo komerčními firmami) jako objektivní a spolehlivý nástroj ověření znalostí a dovedností žáků; na principu tzv. Goodhartova zákona je evidentní, že pokud se stane proměnná cílem, pak přestane být dobrou proměnnou a ukazuje

lem. Tudíž jistě můžeme s větší či menší měrou přesnosti evaluovat žactvo i pomocí testování, ale pokud tomuto testování přisoudíme další úlohy, zejména ve smyslu postupu vzdělávací soustavy, od určitého stupně využití nastane „přetíženost“ těchto testů, neustálé spory o jejich obsah a příprava na tyto testy (často mechanická) se stane samoúčelnou aktivitou, nahrazující vzdělávání skutečné.

České regionální školství má nepochybně řadu problémů, úzkých míst i leckdy oprávněně nespokojených dětí i rodičů. To se však nevyřeší selektivní privatizací a pseudokonkurencí maskovanou „spory o metodu“, zakládáním mnoha nových menších škol ad hoc a adrenalinovým bojem o jejich existenci. Na druhé straně i nestátní školy mají v systému své místo a roli, jde však o to ji lépe a stabilněji definovat v koncepci vzdělávání a adekvátně tomu nastavit i finanční toky. Celkově se pak přiblížit stavu, kdy každá škola zařazená v síti bude dobrá a mít své kvality, a jejich případné odlišení bude spočívat zejména v nabídce dodatečných služeb a forem vzdělávání, hlubší specializaci a profilaci

v určitém směru. Tím se omezí trend, kdy výběr školy a jejich zakládání, jakož i selekce žáků u řady aktérů dominuje nad věcnou stránkou vzdělávání samotného, jeho konkrétním obsahem a výsledky.

- 1 Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 34/17 včetně disentu. [cit. 8.8.2019] https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/Pl_US_34_17_vc_disentu.pdf
- 2 Podrobněji viz zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, v platném znění, a MŠMT. Normativy soukromých škol pro rok 2019. [cit. 8.8.2019] <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/ekonomika-skolstvi/normativy-soukromych-skol-na-rok-2019>

Ing. Jan Mertl, Ph.D.

(jan.mertl@outlook.com) absolvoval doktorské studium na národohospodářské fakultě VŠE v Praze u prof. Krebse. Nyní pracuje jako odborný asistent na katedře financí Vysoké školy finanční a správní (Department of Finance, University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10. Odborně se věnuje sociálnímu zabezpečení, veřejným financím a zdravotní politice.

Oslavy 100 let MOP – ohlédnutí zaměstnavatelů

Vladimíra Drbalová

Letošní oslavy 100. výročí založení MOP jsou významnou událostí a vybízejí jak k historickému ohlédnutí, tak k vypracování nové vize MOP a jejich konstituentů pro budoucí svět práce. Deklarace století přijatá na letošní Mezinárodní konferenci práce představuje společný tripartitní závazek konstituentů - vlád, zástupců zaměstnavatelů a zaměstnavatelů - k udržitelnému růstu, prosperitě a novým příležitostem. Tripartismus a sociální dialog jsou zásadní pro fungující a produktivní ekonomiku.

Mezinárodní organizace práce (MOP) slaví v letošním roce úctyhodných 100 let svého založení. MOP je jedinou tripartitní agenturou Spojených národů a zajišťuje každoroční setkávání představitelů vlád, zaměstnavatelů a zaměstnanců členských států na Mezinárodní konferenci práce (MKP). Ta letošní 108. MKP měla proto slavnostní charakter, přivítala mnoho významných hostů a přijata společnou Deklarací století.

Svaz průmyslu a dopravy ČR (SP ČR), jako jedna z nejvýznamnějších zaměstnavatelských organizací v ČR, spolupracuje s vládou a odbory na přípravě k ratifikaci, implementaci a hodnocení přijatých standardů MOP. Již od svého založení v roce 1990 koordinuje zaměstnavatele v rámci delegace České republiky na Mezinárodní konferenci práce v Ženevě.

SP ČR a další nově vznikající nebo se obnovující zaměstnavatelské organizace z post-komunistických zemí střední a východní Evropy využívaly již od počátku svého vzniku **poradenskou i technickou**

podporu kanceláře MOP v Budapešti. Poradenské aktivity byly zaměřeny zejména na **budování kapacity těchto mladých zaměstnavatelských organizací a pochopení jejich úlohy ve tripartitním světě práce. Konzultovány byly i metody financování činnosti zaměstnavatelských organizací a zvyšování kompetencí jejich pracovníků.** Pravidelná setkání a výměna zkušeností vedly k vytvoření sítě nových zaměstnavatelských organizací připravených na vstup jejich zemí do Evropské unie.

Zaměstnavatelé patří mezi hlavní hráče na trhu práce a je proto zásadní, aby byli součástí procesu projednávání, přijímání a implementace standardů MOP. Příprava úmluv a doporučení od doby jejich návrhu k přijetí trvá dva roky. **Ratifikace dojednaných úmluv však rok od roku klesá.** Hlavním cílem zaměstnavatelů je tomuto trendu předcházet a prosazovat takové nástroje, které **jsou relevantní pro trh práce, odpovídají požadavkům podnikové praxe** a prokazují vysoký konsensus mezi tripartitními účastníky.

Deklarace století – jako závazek udržitelného růstu, prosperity a příležitosti

Oslavy 100. výročí založení MOP vybízejí nejen k historickému ohlédnutí, ale také k vypracování nové vize MOP a jejich konstituentů pro budoucí svět práce. V roce 2017 začala Globální komise připravovat svoji zprávu o budoucnosti práce a v dubnu 2018 Správní rada MOP na jejím základě začala připravovat první verzi Deklarace století pro 108. MKP.

Hlavním úkolem 108. MKP bylo projednat a přijmout strategický zastřešující dokument, který bude představovat společný tripartitní závazek konstituentů – vlád, zástupců zaměstnavatelů a zaměstnavatelů – pro vytváření kvalitních, produktivních a udržitelných pracovních příležitostí pro všechny v kontextu dopadů technologických změn. Úřad MOP kladl důraz na vytvoření takové agendy, v jejímž středu bude člověk, a která současně vytvoří prostředí pro udržitelné podniky, plnou a produktivní zaměstnanost.

Zaměstnavatelé chtěli využít tohoto historického momentu k vytvoření silného závazku MOP a jeho konstituentů pro dalších sto let. Usilovali o změnu kursu MOP a nastavení jejího silného mandátu jako pragmatického lídra pro záležitosti světa práce. Zaměstnavatelé prosazovali tyto teze: 1) odklon o normativu k reálné praxi světa práce, 2) Sociální spravedlnost není generována jen důstojnou prací, ale je dosahována především v prostředí, kde je posilován ekonomický růst generující prosperitu a příležitosti. Zaměstnavatelé od Deklarace očekávali:

- Jednoznačný závazek a potvrzení ze strany MOP, pokud jde o klíčovou úlohu byznysu při tvorbě pracovních míst. Vytvoření takového prostředí pro byznys, které podnikům umožní růst a prosperitu. Podpora udržitelných podniků vytvářejících nové pracovní příležitosti.
- Závazek MOP pokud jde o rozvoj dovedností a předvídání potřeby těchto dovedností.

- Závazek MOP k podpoře formální ekonomiky a omezování té neformální.
- Závazek MOP zabývat se podporou hospodářských politik zacílených na zlepšení produktivity a vedoucích k produktivním pracovním místům.
- Zajištění souladu s existujícími národními právními úpravami a jejich implementací.
- Závazek k posilování institucionální kapacity MOP a jejich konstituentů.

To, že text návrhu Deklarace byl postaven čistě na zprávě expertů Globální komise, na které se sociální partneři nepodíleli, bylo jedním z důvodů komplikovaného a zdouhavého projednávání Deklarace. Z pohledu zaměstnavatelů je její schválené znění kompromisem, který je možno podpořit. V textu je silná podpora tripartitnímu systému. Sociální dialog je označen za zásadní pro dobře fungující a produktivní ekonomiku. Poprvé v historii MOP je zdůrazněn význam soukromých podniků pro tvorbu pracovních míst, inovace a důstojnou práci.

Deklarace se přijímá v době zásadních změn ve světě práce. Je třeba jednat rychle, využít příležitosti, reagovat na současné výzvy a zajistit takový přechod k budoucí práci, který by přispěl k udržitelnému rozvoji její ekonomické, sociální a environmentální dimenze. Důležitá je podpora získávání dovedností, kompetencí a kvalifikací pro všechny pracovníky v průběhu celého jejich života, respektování rovných příležitostí, rovného zacházení a rovného odměňování mezi muži a ženami. Různé formy práce, výroby a podnikatelských modelů by měly směřovat k podpoře sociálního a ekonomického pokroku.

Ing. Vladimíra Drbalová (vdrbalova@spcr.cz) je poradkyně prezidenta a generální ředitelky SP ČR pro EU a mezinárodní organizace, členkou Řídící rady Eurofondu a Výboru pro Evropský sociální dialog. Je rovněž vice-předsedkyní zaměstnavatelské skupiny v rámci Evropského hospodářského a sociálního výboru.

Informační servis čtenářům – recenze

Vzdělání, dovednosti a mobilita

Magdalena Kotýnková

Anýžová, Petra – Večerník, Jiří (eds.): *Vzdělání, dovednosti a mobilita. Zaměstnání a trh práce v České republice a evropských zemích.* Praha: Karolinum, 2019, 276 stran, ISBN 978-80-246-4294-9.

Kniha se věnuje proměnám českého trhu práce, které se odehrávají ve specifickém kontextu končící industriální éry. Cílem autorů je prezentace odpovědí na závažné otázky zaměřené na mechanismy určující životní úspěch jednotlivců, který je ovlivněn především úspěchem na trhu práce. Kniha se zabývá významem tradičně zkoumaných faktorů ovlivňujících postavení jedince na trhu práce, mezi které patří zejména délka formálního vzdělávání, věk, gender, odvětví, region apod. V neposlední řadě jsou zkoumány i non-kognitivní charakteristiky jako osobnostní rysy, sebehodnocení, motivace či sociální kapitál jedince. Podle recenzentky se kniha komplexním výzkumem faktorů ovlivňujících postavení lidí na trhu práce zabývá velice zdařile.

Trh práce je místo, na němž se utváří kariéerní dráha jednotlivce a tím také jeho úspěch a postavení ve společnosti. Od konce 20. století se však začal trh práce významně proměňovat, neboť industriální éra, která dominovala v Evropě od druhé poloviny 19. století, začala doznívat. Zavedení pracovně úsporných technologií a informačních a telekomunikačních technologií od 70. let 20. století proměnilo charakter hospodářské činnosti a následně také obsah a formy zaměstnávání. V důsledku rychle se měnícího ekonomického prostředí, v němž začaly hrát významnou roli inovace a rychlá změna výrobních programů, se dostal trh práce pod tlak vysoké flexibility. Změnily se formy zaměstnávání, celoživotní povolání začala postupně ustupovat. Práce jako důležitá kotva v životě tím ztrácí v současné době svoji poutací sílu

a kariéerní dráhy již dnes nejsou zcela jednoznačné. Došlo k postupné proměně práce od fyzicky namáhavé k psychicky náročné, čímž se nároky na pracovní sílu zvýšily, především nároky na zvládnání nových postupů a technologií, informačních a komunikačních technologií. Schopnost učit se, komunikovat, analyzovat, řešit problémy, přemýšlet stávající znalosti na nové je v současné době zdrojem významné konkurenční výhody pracovníků.

V rámci výše uvedených souvislostí byla vydána kniha, která je věnována otázkám proměn českého trhu práce. Záměrem autorů je upnout pozornost na aktuální změny na českém trhu práce a odhalit jeho specifika v mezinárodních kontextu. Autoři v knize prezentují odpovědi na závažné otázky zaměřené na mechanismy a faktory určující životní úspěch jednotliv-

ce, který je úzce spojen s úspěchem na trhu práce, a shrnují dosažené poznatky o významu jak vzdělání, tak i dovedností pracovní síly v rámci dlouhodobého vývoje českého trhu práce a zčásti také v mezinárodním porovnání.

Význam knihy lze shledat již v tom, že je zaměřena na téma, které je od druhé poloviny minulého století jedním z nejfrekvencovanějších témat spojujících sociologii a ekonomii. Tyto tradičně spíše si konkurující disciplíny jsou při hledání odpovědi na otázku životního úspěchu jednotlivce propojeny konceptem lidského kapitálu, který sice vychází z ekonomického myšlení, ale v sociologii představuje fundament, na němž stojí jeden z nejvýraznějších proudů moderního sociologického myšlení zaměřený na výklad procesů sociální reprodukce a nerovnosti.

Kniha je z důvodu různorodých náhledů na formování životního úspěchu jednotlivce úzce spojeného s úspěchem na trhu práce rozčleněna do čtyř částí a je završena závěrečnou úvahou o budoucnosti práce. Jednotlivé části knihy zkoumají specifika českého trhu práce a zaměstnání jako oblasti, kde se odehrává možnost dosažení životního úspěchu jednotlivce. Části jsou vnitřně členěny na jednotlivé kapitoly, kterých je celkem jedenáct.

První část knihy je věnována mechanismům, které ovlivňují jak osobní výděly, tak celkové příjmy domácností. Pozornost je zaměřena na mzdové rozdíly v důsledku vzdělání a návratnosti vysokoškolského vzdělání na českém trhu práce a v evropském kontextu. Zvláštní pozornost je věnována specifickým rozdílům ve mzdách dle pohlaví.

Druhá část knihy se jí věnuje distribuci mezd z komplexního pohledu lidského kapitálu jednotlivce, a proto do zkoumaných faktorů ovlivňujících výděly jednotlivce jsou zahrnuty jak kognitivní dovednosti jednotlivce, jeho sociálně-kulturní původ, sociálně-ekonomický status zaměstnání, tak i řada non-kognitivních charakteristik, mezi které patří osobnostní rysy, sebehodnocení, motivace, atraktivita jedince a jeho sociální kapitál.

Třetí část knihy je věnována specifickým rysům českého trhu práce. Jedná se o výzkum pracovních trajektorií v období po oživení trhu práce po hospodářské krizi v roce 2008, dále o výzkum kvalifikačního nesouladu v pracovní mobilitě českých zaměstnanců, přičemž intenzita a druh pracovní mobility jsou vysvětleny na základě vlivu vzdělání, dovedností, věku a příjmu. V této části knihy je obsažen také výzkum míry poskytované pracovní autonomie dle různých profesí.

Čtvrtá část knihy se zabývá subjektivními aspekty zaměstnání, konkrétně pak hodnocením spokojenosti zaměstnaných se životem a zaměstnáním a hodnotami práce v českém a evropském kontextu.

Kniha je uzavřena úvahou o budoucím trhu práce, na němž se očekávají změny v důsledku již probíhající digitalizace a robotizace celých hodnotových řetězců. Závěrečná kapitola tím otevírá pohled na budoucí vývoj trhu práce, který přináší změny v profesní kvalifikaci a vyžaduje flexibilní růst dalších dovedností jedinců.

Jednotlivé kapitoly jsou podloženy analýzou empirických výzkumů, mezi které patří EU-SILC (EU-Statistics on Income and Living Condition), Mezinárodní výzkum kompetencí dospělých OECD-PIAAC s následným šetřením SKILLS a dále pak Evropský průzkum pracovních podmínek (EWCS), Evropský sociální výzkum (ESS) a moduly International Social Survey Programme (ISSP).

Lze očekávat, že cílovou skupinou předložené knihy bude široká odborná veřejnost, která ji náležitě ocení, neboť kniha je velkým obohacením současných statí o příjmové a mzdové nerovnosti generované trhem práce v České republice. Z hlediska ekonomického jsou analýzy tradičně zaměřeny na následující faktory: délka formálního vzdělávání, věk, gender, odvětví, region apod. Autorský kolektiv, v němž je vyvážené zastoupení ekonomů a sociologů, předkládá knihu, v níž se kromě tradičně zkoumaných faktorů ovlivňujících postavení a úspěch jedince na trhu práce oprávněně zkoumají jak kognitivní, tak non-kognitivní kompetence jedinců. Tím kniha dostala přesah, který je prozatím zastoupen v české odborné literatuře málo, pokud vůbec.

Předložená kniha a výsledky v ní obsažené jsou inspirativní a dobře využitelné. Roz-

bor faktorů ovlivňujících úspěch jedince ve společnosti vyvolává otázku, zda by rozvoj non-kognitivních kompetencí jedinců, mezi které patří mimo jiné osobní odpovědnost, sebedůvěra, schopnost výkonu kreativních úkolů, týmová práce, flexibilita, motivace apod., neměl být zahrnut do vzdělávacího procesu a zda již nastal nezbytný čas pro to, aby byla otevřena diskuse zaměřená na budoucí model vzdělávacího systému s cílem zvýšit připravenost české pracovní síly na budoucí změny v hospodářské činnosti, které se budou odvíjet od digitalizace a robotizace celých hodnotových řetězců počínaje výzkumem, přes výrobu, prodej, servis až po recyklaci použité produkce. Kniha se může stát jedním z podkladů pro koncepční a metodickou činnost decizní sféry při vytváření budoucího modelu vzdělávání. Navíc, dosažené vzdělání spolu s rozvojem non-kognitivních kompetencí lze chápat jako silný faktor, který ovlivňuje nejen placené zaměstnání, příjem a tím životní úspěch jednotlivce, ale také jeho hodnoty a postoje v mimopracovním životě s důsledky majícími význam i pro jeho životní kondici a zdravotní stav.

Předložená kniha je velkým obohacením výzkumu příjmové a sociální nerovnosti, a proto čtenářům časopisu Fórum sociální politiky doporučuji, aby této knize věnovali pozornost.

Doc. Ing. Magdalena Kotýnková, CSc. (kotynkov@vse.cz) působí jako vysokoškolský pedagog na Katedře hospodářské a sociální politiky Vysoké školy ekonomické v Praze (Department of Economic and Social Policy, Faculty of Economics, University of Economics), nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3. Zaměřuje se na otázky trhu práce, příjmové nerovnosti a chudoby.

Česká rodina na počátku 21. století

Vladimír Barák

Kuchařová, Věra a kol.: Česká rodina na počátku 21. století. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019, 300 stran, ISBN 978-80-7419-275-3.

Jaké jsou dnešní české rodiny? Jakým rizikům čelí? Ale také jaké bydlení je pro rodiny dostupné a jakou pomoc potřebují ohrožené děti? To je jen několik z mnoha otázek, které si kladou autorky knihy Česká rodina na počátku 21. století, badatelky z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí pod vedením zkušené Věry Kuchařové. Publikace slibuje analytický pohled na české rodiny a jejich proměny od počátku tisíciletí. Podařilo se ale týmům vědkyň tento slib naplnit? Bohužel jen napůl. Osudným se jim stalo to, co s tématem rodin a rodinné politiky už dlouhodobě souvisí: nekonceptnost, nejistota, proměnlivost a velmi složitá uchopitelnost.

Lepší načasování pro vydání odborné knihy o českých rodinách si přitom nemohlo Sociologické nakladatelství (v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí) vybrat. Ministerstvo práce a sociálních věcí usilovně pracuje na nové Zprávě o rodině a vychází při tom ze závěrů Odborné komise pro rodinnou politiku. A sama ministryně Jana Maláčová před jmenováním do funkce

řídila odbor rodinné politiky a politiky stárnutí a toto téma tedy považuje vedle penzí a řešení problematiky stárnutí za svou prioritu. Kniha tak může ovlivnit další rodinnou politiku státu. V ideálním případě můžeme dosáhnout toho, po čem nejen akademická obec dlouhodobě volá: tedy většího propojení vědeckého pohledu s politikou a rozhodování volených představitelů s ohledem na

výsledky kvalitních studií. Odborníci se samozřejmě tématem českých rodin zabývali v minulosti a zabývají se jím dosud. Vznikla a vzniká celá řada zajímavých publikací. Komplexní pohled spojující aspekty ekonomické, sociální, sociologické a veřejně-politické však dosud v odborné literatuře postrádáme. A právě takového pohledu bychom se – alespoň dle anotace – měli dočkat.

Kniha obsahuje celkem devět kapitol, které by, jak napovídají jejich názvy, měly obsáhnout problematiku rodin z mnoha úhlů a v celé její mnohovrstevnatosti. Každá kapitola obsahuje popisnou část, v níž jsou uvedena teoretická východiska, a dále datovou část - autorky vždy pracují s aktuálními daty, která komentují právě s ohledem na dosavadní vědecké poznání. Jednotlivé kapitoly vždy zakončuje krátké shrnutí, které úspornou formou v několika málo bodech rekapituluje to nejdůležitější. Vybrání toho podstatného je častým problémem odborných autorů. Věra Kuchařová a kolektiv se ale tohoto úkolu zhostily se ctí: netrpělivému čtenáři opravdu často stačí přečíst několik vět v závěru kapitoly, aby se dozvěděl to hlavní. Velké uznání si autorský tým zaslouží za práci s odbornými zdroji. Kniha vykazuje velkou míru transparentnosti, autorky využívají kvalitní tuzemskou i zahraniční literaturu, velmi precizně pracují s daty MPSV, Českého statistického úřadu i dalších institucí.

První kapitola pojmenovaná „Proměny rodiny a (nová) rizika pro rodiny“ popisuje, jak se v posledních desetiletích dynamičtěji než kdy jindy mění formy rodinného soužití, preference a životní plány. Vědkyně kladou důraz zejména na změnu konkrétních trajektorií formování rodinného života. Věnují se také soudobým společenským rizikům, která rodiny ohrožují: zmiňují ekonomický nedostatek, sociální exkluzi, chybějící stabilitu rodiny či zdravotní problémy. Tento výčet však objektivní není - dobře tyto problémy popsal již Jan Keller v knize *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhne* (Sociologické nakladatelství, 2011) a autorky toto téma dále neposouvají.

Další z kapitol se věnuje partnerství a rodičovství. Důkladně je popsána demografická struktura obyvatelstva České republiky. Probráno je v současnosti velmi diskutované téma osamostatňování se - odchod dětí z domácnosti rodičů. Vývojová psychologie hovoří o přirozené potřebě každého dítěte odtrhnout se a žít svůj život. Stále častěji se ale stává, že mladý člověk nepostoupí na další stupeň nezávislosti: nechce nebo nemůže „vyrůst“, a zůstává tak příliš připoutaný na rodiče. Autorky to zdůvodňují za pomoci sociologických výzkumů: hlavní příčinou je neuspokojivá finanční situace, mladí se obávají ztráty pohodlí a nejsou ochotni přijmout odpovědnost za vlastní budoucnost. Častým důvodem k osamostatnění se ale stále zůstává vznik partnerství, a to v souvislosti s formami prvního soužití. Autorky dobře popisují rozdíly mezi jednotlivými generacemi, jejich postoje a motivace. Srovnání jednotlivých generací od lidí narozených v 70. letech minulého století až do dnešních mileniálů je velmi zajímavým čtením. Badatelky se nevyhýbají ani kontroverznějším tématům: rozpadem manželství, bezdětností, asisto-

vanou reprodukcí. Občas ale mají sklony v těchto tématech opustit rovinu nezaujatého odborníka. Například v případě rozpadu manželství je konstatováno na základě dat, že žádost o rozvod podává větší žena. „To nutně neznamená, že by to byla právě žena, kdo rozvrat způsobil,“ podotýkají autorky. To lze akceptovat. Horší je to ale se zdůvodněním, že ženy „jsou iniciativnější a spíše než muži nechtějí dál žít v narušeném vztahu“. Z čeho autorky v posuzování míry iniciativy vycházejí, není zřejmé. Počty žádostí rozvodu k tomuto vyjádření určitě nestačí, a proto lze užití tohoto stereotypu vnímat spíše jako genderový faul než objektivní informaci patřící do odborné publikace.

Velký prostor je věnován zabezpečení rodiny. Téma je řešeno v kapitolách „Finanční a bytové podmínky rodin“ a také ve velmi aktuální kapitole nazvané „Sladění pracovního a profesního života“. Autorky popisují finanční problémy, kterým zejména sociálně slabé rodiny čelí, ale příliš se o nich nepíše a nehovoří. Kolik stojí rodiče dětí školní obědy? Z čeho platí svým dětem školu v přírodě či volnočasové vzdělávací aktivity? To jsou důležité otázky a je dobře, že se jim někdo konečně důkladně věnuje a snaží se je zodpovědět.

Ve velmi hutném podání se z knihy dozvíme i o vzdělávání dětí, a to v kapitole „Vzdělávání dětí jako společný úkol rodiny a společnosti a nerodinná péče o děti“. Dobrým doplňkem, zejména s ohledem na mediálně velmi diskutované téma inkluze, je zařazení kapitoly „Rodiny se specifickými potřebami“. Poněkud nedotaženě působí kapitola „Rodina se seniorem, seniorská rodina a prarodičovství“. Autorky téma dále neposouvají, ve výsledku jde pouze o výčet již dobře známého. Je to škoda i z toho důvodu, že stárnutí české populace je problémem, se kterým se právě rodinná politika bude muset velmi intenzivně zabývat.

Právě náhledem na rodinnou politiku státu se autorky zabývají v poslední kapitole nazvané „Reflexe potřeb rodin v rodinné politice.“ Problémem však je, že i v tomto případě se takřka zcela vyhýbají jakémukoli hodnocení. Dokonce chybí i doporučení. Přitom kdo jiný než odborník by je měl být schopen poskytnout logicky strukturovaně a odborně správně? Zda se nakonec doporučeními expertů politici řídí je věc druhá, angažovanost badatelek proto mohla být větší - včetně ambicí svou publikací skutečně něco změnit. Nepříliš vhodné je zařazení podkapitoly „Rodinná politika pohledem veřejnosti,“ která čerpá zejména ze sociologických průzkumů a jejich mediálních zprostředkování. Text je napsaný velmi dobře, srozumitelně a čtenář získá opravdu kvalitní vhled do pojetí rodinné politiky občanů. Podkapitole by to však více slušelo na začátku knihy, nikoli až na samém konci.

Velkým nedostatkem publikace je chybějící závěr a pojetí kapitol jako do značné míry nenavazujících celků. Zamrzí to i proto, že autorky pracují s velkým množstvím zdrojů a jednotlivá shrnutí v závěrech kapitol jsou výstižná a zdařilá. Kvůli absentujícímu závěru knihy jako celku však chybí shrnutí celé problematiky. Čtenář bude postrádat zasazení dílčích závěrů do komplexního celku, odborné zhodnocení současné rodinné politiky včetně již zmíněných doporučení a možné vize autorek.

Poměrně slabé je propojení jednotlivých kapitol: ty na sebe sice odkazují, ale chybí kontinuita, pojetí problematiky rodiny jako sice složitějšího, ale uchopitelného celku. Ve výsledku kniha působí do značné míry jako sborník: každá z autorek zpracovala část, na kterou se odborně cítila. Chybí ale určitý celkový pohled, který měla dodat hlavní autorka. Že se tak nestalo, má bohužel vliv na výsledek: kolísavou kvalitou publikace. Ekonomicky zaměřené kapitoly jsou zpracovány bravurně a lze je okamžitě zařadit do doporučených textů pro výuku vysokoškolských studentů, některé sociálně laděné (například „Vzdělávání dětí jako společný úkol rodiny a společnosti“ a „Nerodinná péče o děti“) by si však zasloužily větší prostor i editorskou péči.

I přes uvedenou kritiku lze autorský kolektiv za řadu věcí pochválit: vytvořil publikaci zajímavou a čtivou, obsahově velmi různorodou. Některé její části akcentují dosud jen velmi známé skutečnosti. Autorům se však podařilo dojít pouze do půli cesty. Čtenář se seznámí se základními údaji, každý pohled na rodinu je nějakým způsobem zohledněn. Zájemci o hlubší průnik do problematiky však musí hledat v dalších knihách s užším pojetím. Vztahy v rodině dobře popisuje například Irena Sobotková v *Psychologii rodiny* (Portál, 2012), proměnami rodin se zabývá Blahoslav Kraus v publikaci *Životní styl současné české rodiny* (Gaudeamus, 2015), partnerským životem pak Jaroslava Hasmanová Marhánková v knize *Proměny partnerství* (Sociologické nakladatelství, 2013).

Publikace *Česká rodina na počátku 21. století* jistě stojí za přečtení. Počítejte však s tím, že vašich otázek na stav rodinné politiky ani se zhlédnutím poslední stránky nebude méně. Dokonce to může dopadnout přesně naopak - otázek přibude. I toto ale může, pokud zvolíme jiný úhel pohledu, být ve výsledku přínosné.

Mgr. Vladimír Barák
(vladimir.barak@vse.cz) působí na Katedře hospodářské a sociální politiky Národohospodářské fakulty Vysoké školy ekonomické v Praze (Department of Economic and Social Policy, Faculty of Economics, University of Economics), Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika.

Pozvánka na konferenci

Katedra demografie Fakulty informatiky a statistiky
Vysoké školy ekonomické v Praze si
Vás dovoluje pozvat na mezinárodní vědeckou konferenci RELIK 2019

REPRODUKCE LISKÉHO KAPITÁLU (VZÁJEMNÉ VAZBY A SOUVISLOSTI)

Konference se bude konat **7. a 8. listopadu 2019** v prostorách Vysoké školy ekonomické v Praze. RELIK 2019 je vědecká konference zabývající se tématem reprodukce lidského kapitálu z pohledu demografie, ekonomie sociální a hospodářské politiky a dalších příbuzných oblastí.

Konference je určena také mladým začínajícím vědcům.

Výstupem konference je recenzovaný sborník příspěvků z konference s ISBN, dostupný online na <http://relik.vse.cz/cz/>. Sborník bude zaslán k indexaci do Web of Science.

Účastníci se mohou registrovat do **13. září 2019** přes registrační formulář, který je dostupný na stránkách konference relik.vse.cz/signup.

Abstrakty (max. rozsahu 10 řádků) nahrajte pomocí webových stránek konference nejpozději **13. září 2019**. Příspěvky nahrajte pomocí webových stránek konference do **30. září 2019**.

Při psaní abstraktu a příspěvku využijte, prosím, šablony. Instrukce pro autory a šablony pro psaní abstraktů a příspěvků jsou dostupné na stránkách konference <http://relik.vse.cz/cz/instructions>. Oficiálními jazyky této konference budou čeština, slovenština a angličtina.

Na konferenci se neplatí vložné. Ubytování si zajišťuje každý účastník sám.

Všichni účastníci konference jsou zváni na uvítací večeři, která se bude konat **7. listopadu 2019** od 17:00 v prostorách Vysoké školy ekonomické v Praze.

Důležité termíny:

Registrace a zaslání abstraktu: **13. 09. 2019**
Schválení tématu na základě abstraktu a vyrozumění o přijetí: **15. 09. 2019**
Zaslání plné verze příspěvku: **30. 09. 2019**
Oznámení o výsledku recenzního řízení: **11. 10. 2019**
Konečná verze příspěvku: **21. 10. 2019**
Začátek konference (registrace): **07. 11. 2019**

Adresa:

Katedra demografie
Fakulta informatiky a statistiky
Vysoká škola ekonomická v Praze
Nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3
Česká republika

Kontakt:

Vrabcová Jana (vrabcova.jana@post.cz)
Zachariášová Dana (zachar@vse.cz)

V případě, že nás budete kontaktovat e-mailem, zasílejte Vaše dotazy a požadavky na všechny výše uvedené emailové adresy.

Novinky z činnosti VÚPSVU

Vystoupení výzkumníků VÚPSVU na prestižní mezinárodní konferenci Evropské sociologické asociace v Manchesteru

Dne 22. 8. 2019 vystoupili pracovníci VÚPSVU na prestižní mezinárodní konferenci Evropské sociologické asociace v Manchesteru. V sekci „Social inequalities and social exclusion in older age“ představili svůj výzkum Martin Holub a Anna Šťastná v příspěvku Reallocation of Resources between Gender and Generations in Ageing Society. V sekci „Work-family balance and work-family conflicts II“ přednesla Věra Kuchařová příspěvek Family Policy and Forms of Child Day-care in Selected European Countries, který je výsledkem jejího společného výzkumu s Olgou Nešporovou, taktéž pracovníci VÚPSVU. Srov. webová stránka konference:

<https://www.europeansociology.org/conferences/esa-conference-2019-manchester-uk>

Ohlas projektu VÚPSVU věnovaného situaci rodin a seniorů

Projekt „Komplexní výzkum o situaci rodin a seniorů“, řešený Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., se

v období 2018–2022 postupně zabývá vybranými typy rodin. V roce 2018 jimi byly rekonstituované rodiny a rodiny vícedětné. Dílčí výsledky výzkumu rodin s více dětmi byly 22. srpna 2019 citovány v tiskové zprávě MPSV v souvislosti s návštěvou ministryně práce a sociálních věcí Jany Maláčové v jedné rodině se čtyřčaty. Více viz https://www.mpsv.cz/files/clanky/36044/vyzkum_Rodiny_se_tremi_a_vice_detmi.pdf.

Čínská delegace hostem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.

Pracovníci VÚPSVU přijali v pátek 23. 8. 2019 představitele veřejné správy čínské provincie Zhejiang. Hosty zajímal především systém vzdělávání v ČR s důrazem na technické školství. Debatovalo se také o otázkách zaměstnanosti, sociálního zabezpečení a o problematice mezd (průměrný výdělek, medián, minimální mzda).

Ohlasy na publikaci „Nové formy zaměstnávání v ČR“

V polovině července 2019 byl v rámci tiskové konference představen jeden z výstupů projektu VÚPSVU „Industriální vzta-

hy a jejich reakce na nové formy zaměstnávání“ - publikace Nové formy zaměstnávání v České republice.

Ohlasy této studie se objevily například 14. 8. 2019 v deníku Právo (článek s názvem Nové formy zaměstnávání mění trh práce) a v 8. čísle časopisu Sondy revue (článek Nové formy zaměstnávání mají svá úskalí).

Publikujeme abstrakt publikace Nové formy zaměstnávání v ČR: Tato studie vznikla v rámci mezinárodního projektu VP 2017/004/0083 The adaptation of industrial relations towards new forms of work podpořeného Evropskou komisí. Studie popisuje vývoj na českém trhu práce v kontextu nových forem zaměstnávání, legislativu týkající se nových forem zaměstnávání, zdroje statistických dat, jakož i povědomí zaměstnavatelů a zaměstnanců o nových formách zaměstnávání. Text vychází z definic nových forem zaměstnávání dle Eurofound (2015) a mimo jiné slouží jako podklad pro mezinárodní komparativní studii, která porovnává rozvoj nových forem zaměstnávání v Bulharsku, Chorvatsku, Makedonii, Polsku a Rumunsku, čili v zemích, jejichž zástupci se účastnili tohoto projektu.

Novinky v knihovním fondu VÚPSVU

Realizace vybraných programů aktivní politiky zaměstnanosti a hodnocení jejich efektivity a účinnosti perspektivou zaměstnanců ÚP ČR v roce 2017: dílčí podkladová studie I. / Miroslava Rákoczyová, Miriam Kotrusová, Pavel Horák, Jan Kubát, Helena Marešová, Danica Schebelle, Marie Táborská, Robert Trbola, Jana Váňová. - 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. - 85 stran, lit., tab., příl. - ISBN 978-80-7416-338-8.

Deskriptory: politika zaměstnanosti, úřady práce, trh práce, hodnocení práce, služba veřejná, rekválifikace, výzkum, kraje, ČR, VÚPSV

Studie se zabývá mapováním realizace vybraných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti prostřednictvím reflexe zaměstnanců ÚP ČR v roce 2017. Sledovány byly vybrané programy APZ, především veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa a rekválifikace. Tato dílčí zpráva doplňuje kvantitativní analýzu „Zhodnocení krátkodobých a střednědobých dopadů vybraných programů APZ realizovaných v roce 2014 s důrazem na situaci dlouhodobě nezaměstnaných“ o kvalitativně hloubkový vhled do dané problematiky. Byla využita smíšená metodologie sociálněvědního výzkumu, v rámci kterého bylo realizováno on-line dotazování, na něž navazovaly individuální polostrukturované rozhovory a skupinové rozhovory s respondenty ze všech krajů ČR. Při analýze dat byla využita sta-

tistická analýza kvantitativních dat a obsahová (tematická) analýza kvalitativních dat. Získaná zjištění poukazují na relativně dobře nastavenou APZ, která podporuje zaměstnanost a uplatnitelnost osob na trhu práce, naráží však na specifika související s fungováním trhu práce v období plné zaměstnanosti a na systémová omezení související s nezaměstnaností v ČR (zejména exekuce, nízké mzdy, nelegální zaměstnanost). Dostupné též z: <https://support.office.com/cs-cz/article/kontrola-pravopisu-a-gramatiky-v-ofice-5cdec7-d81d-47de-9096-efd0ee909227>

Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby / Věra Kuchařová, a kol. - Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). - Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. - 299 stran. - (Studie; Sv. 134). Autorský tým: Věra Kuchařová, Jana Barvíková, Sylva Höhne, Kristýna Janurová, Olga Nešporová, Jana Palonciová, Kamila Svobodová, Lucie Vidovičová. - ISBN 978-80-7419-275-3.

Deskriptory: rodina, sociologie rodiny, děti, sladění pracovního a rodinného života, bydlení, děti ohrožené, politika populační, ČR, VÚPSV, styl životní, rodičovství, postižení-děti (viz recenzi knihy v tomto čísle Fóra sociální politiky)

Právní postavení nezletilého uprchlíka / Dalibor Jílek, a kol. - Vydání první. Praha: Leges, 2019. - 230 stran. - ISBN 978-80-7502-336-0.

Deskriptory: Mezinárodní, migrace tajná, děti, právo, ochrana sociálně-právní, opatrovnictví, dohody

Monografie zkoumá vybrané složky mezinárodněprávního postavení dítěte v uprchlické situaci. Středem rozboru je dítě, které vyhledává mezinárodní ochranu společně s rodiči, příbuznými nebo dospělými nebo bez nich. Kniha se soustředí zejména na dvě nejzranitelnější skupiny: na děti odloučené a bez doprovodu. Podrobně analyzuje jejich hmotněprávní i procesní postavení, zejména pak úpravu přístupu k řízení o mezinárodní ochraně, opatrovnictví, právnímu poradenství a pomoci či k osobnímu pohovoru. Zvláštní pozornost je upřena ke sloučení rodiny, zajišťování dětí v uprchlické situaci a alternativám k zajištění.

100 let Mezinárodní organizace práce / Pavel Pokorný, Miroslav Fuchs, Jan Horecký, Vít Samek. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů, 2019. - 117 stran. - ISBN 978-80-86809-74-8.

Deskriptory: MOP, historie, Mezinárodní, dialog sociální (viz článek v tomto čísle Fóra sociální politiky)

New Parents in Europe: Work-care Practices, Gender Norms and Family Policies / Daniela Grunow, Marie Evertsson.

Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019. - xiv, 255 stran. - ISBN 978-1-78897-296-3.

Deskriptory: rodičovství, rodina, sladění pracovního a rodinného života, politika populační, gender, Mezinárodní, Švédsko, SRN, Rakousko, Švýcarsko, Itálie, Španělsko, Polsko, ČR, dovolená rodičovská.

Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR
a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vyhláší
jedenáctý

Týden sociálních služeb ČR

7.–13. října 2019

www.tyden-socialnich-sluzeb.cz

Partneři Týdne sociálních služeb ČR

Armáda spásy ČR | Asociace veřejně prospěšných organizací ČR | Česká asociace streetwork | Česká unie neslyšících | Diakonie ČCE | Charita Česká republika
Jihočeský kraj | Jihomoravský kraj | Karlovarský kraj | Kraj Vysočina | Královéhradecký kraj | Liberecký kraj | Město Luhačovice | Město Prachovice
Národní rada osob se zdravotním postižením ČR | Olomoucký kraj | Pardubický kraj | Plzeňský kraj | Slezská diakonie | Statutární město Brno
Statutární město Ostrava | Středočeský kraj | Ústecký kraj | Unie zaměstnavatelských svazů ČR | Zlínský kraj

Mediální partneři

š **so**ciální služby

Listy
sociální práce

sp **INFORMAČNÍ SERVIS
PRO ČTENÁŘE**

ZAM **INFORMAČNÍ SERVIS
PRO ČTENÁŘE**

FÓRUM
sociální politiky

NEZÁVISLÝ
DĚČE

můžeš

Abstracts of non-peer-reviewed articles

Selected parts of the programme of the new President of the European Commission; Ursula von der Leyen on the economic and social policy of the European Union

Selected parts of the official Czech translation of the „A Union which sets itself higher aims: my agenda for Europe“ programme, with which Ursula von der Leyen successfully applied for the position of President of the European Commission, are now in print. The author declares her pride in the European social market economy and announces efforts to reconcile social and market issues. Among her other aims, Ursula von der Leyen also emphasises in particular the fight against poverty, unemployment and discrimination and efforts to enhance fair taxation.

The rise of technocrats at the expense of statesmen

The commentary characterises the potential impacts of the application of the candidacy programme of the new President of the European Commission, Ursula von der Leyen, on the social policy of EU Member States. The commentary notes both the declaratory nature of the programme and the fact that the social policy terms of reference are neither clear nor do they have enforceable objectives. We can, therefore, expect the European Commission to continue to prioritise economic development and the subsequent further alienation of EU citizens from this organisation.

A new social agenda for Europe from the employer perspective

Employers are calling for a change in the course of EU social policy so as to ensure that the social dimension of the EU develops in synergy with increasing economic growth and competitiveness and fully exploits the potential of future work. The European social rights pillar must act as a compass for social convergence and not as an excuse for further regulation. Binding measures on gender equality must not work so as to bind the hands of companies. In particular, measures should be supported that respond to changes related to the digital transformation, particularly in the areas of skills and education.

Development of the employment of older persons in selected EU countries

Increasing the employment of older people and the extension of working life make up one of the priority policy strategies in connection with demographic change. Important roles are played by both the setting of the pension policy and its synergy with employment policy and the setting of the conditions governing the concurrent drawing of the old-age pension and economic activity. The author assumes that differences in the employment rates of persons in higher age categories in the countries under comparison are determined to a great extent by both cultural factors and the settings of the pension system, especially the retirement age. The analysis

(continued from previous page)

shows that the employment rate of older persons is higher where there are less significant differences in the participation of women and men in the labour market and where the same retirement age applies to both sexes. On the basis of the analysed data, in terms of the employment rate of older persons it can be hypothesised that the Czech Republic is converging with countries with higher employment rates and their employment is contributing to reducing the significant differences evident in the participation of women and men in the labour market caused by the settings of the social and pension systems and cultural differences between the countries under comparison.

Platform-based work is more widespread in the Czech Republic than elsewhere in Europe

The *Platformisation of Work* study revealed for the first time how widespread new forms of work using digital technology are in the Czech Republic: almost half of the adult population (44.2%) was found to have already performed work via digital means at least once. This represents the highest proportion of the populations of the 13 countries considered. The phenomenon appears to correlate with the level of income in the respective European region. For most people, such work is performed so as to provide extra income and usually involves unskilled or less qualified activities. While the examination of platform work faces a number of obstacles, in order to adequately regulate such work it will be necessary not only to continue research in this field but also to expand it to include the quality of the work performed and the motivation of workers.

Creation of a network of elementary and secondary schools with concern to the accessibility and quality of education

The article addresses the creation of a network of elementary and secondary schools in the Czech Republic in connection with the decision of the Constitutional Court on this subject. The author demonstrates the importance of equity in education, which is paramount in terms of fully respecting the constitutional rights of all Czech citizens. The article explains why the simple redistribution of public resources "per pupil", optional market-based learning and the external control of educational activities are not enough to ensure high-quality and accessible education. The author's recommendations include strengthening the role of both state subsidies in the management of the school network and the principle of non-profit management. Furthermore, the author recommends limiting the number of places at extended-year grammar schools, the maintaining of special schools and an end to reliance on external written testing.

Celebrating 100 years of the ILO - employers look back

This year's celebration of the 100th anniversary of the founding of the ILO is an important event that should

be used to encourage both a historical look back at events and a new vision for the ILO and its various stakeholders with respect to the future world of work. The Declaration of the Century adopted at this year's International Labour Conference represents a joint tripartite commitment, i.e. from governments and employer and employee representatives to sustainable growth, prosperity and new opportunities. A tripartite approach and social dialogue are both essential in terms of ensuring a functioning and productive economy.

Review of the publication Anýžová, Petra - Večerník, Jiří (eds.): *Vzdělání, dovednosti a mobilita. Zaměstnání a trh práce v České republice a evropských zemích*. Praha: Karolinum, 2019. 276 pages, ISBN 978-80-246-4294-9 (Education, Skills and Mobility. Employment and the labour market in the Czech Republic and European countries)

The book is devoted to issues surrounding changes in the Czech labour market that are underway in the specific context of the end of the industrial era. The aim of the authors is to provide answers to serious questions concerning the various mechanisms and factors that determine the life success of individuals, which is influenced primarily by success in the labour market. The book addresses the importance of traditionally investigated factors that influence the position of individuals in the labour market, including particularly the duration of formal education, age, gender, sector, region etc. In addition, non-cognitive characteristics such as personality traits, self-esteem, motivation and social capital are considered. According to the reviewer, the book successfully covered the factors that influence the position of people in the labour market via a complex research approach.

Review of the publication Kuchařová, Věra a kol.: *Česká rodina na počátku 21. století*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019. 300 pages, ISBN 978-80-7419-275-3 (The Czech Family at the Beginning of the 21st Century)

Review of the book *The Czech Family at the Beginning of the 21st Century* published by the Sociological Publishing House and co-edited by the Research Institute for Labour and Social Affairs. Based on complex data, the authors of the book attempt to describe what constitutes the Czech family today and the various risks they face. They also address affordable housing for families and issues surrounding the education of children. Although the publication is diverse in terms of its content and is both interesting and readable, it is principally an anthology that lacks both an overall view and a comprehensive evaluation of the findings of the researchers. In this sense, therefore, the aim of the authors to describe the living conditions, relationships and needs of the Czech family was only partly fulfilled.

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedené oblasti, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt

Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Czech Republic, tel. +420 211 152 711, <http://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

